PLATON

GORGİAS

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

ÇEVİRENLER: MEHMET RİFAT - SEMA RİFAT

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

PLATON

GORGİAS
YA DA
RETORİK ÜSTÜNE

ÇEVİRENLER:
MEHMET RİFAT, SEMA RİFAT

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

gorgias ya da retorik üstüne
PLATON
özgün adı:
GORGİAS
görsel yönetmen:
BİROL BAYRAM
grafik tasarım ve uygulama:
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
istiklal caddesi, no: 144/4 beyoğlu 34430 istanbul
Tel. (0212) 252 39 91
Fax. (0212) 252 39 95
www.iskultur.com.tr

Genel Yayın: 939

Hümanizma ruhunun ilk anlayış ve duyuş merhalesi, insan varlığının en müşahhas şekilde ifadesi olan sanat eserlerinin benimsenmesiyle başlar. Sanat şubeleri içinde edebiyat, bu ifadenin zihin unsurları en zengin olanıdır. Bunun içindir ki bir milletin, diğer milletler edebiyatını kendi dilinde, daha doğrusu kendi idrakinde tekrar etmesi; zekâ ve anlama kudretini o eserler nispetinde artırması, canlandırması ve yeniden yaratmasıdır. İşte tercüme faaliyetini, biz, bu bakımdan ehemmiyetli ve medeniyet dâvamız için müessir bellemekteyiz. Zekâsının her cephesini bu türlü eserlerin her türlüsüne tevcih edebilmiş milletlerde düşüncenin en silinmez vasıtası olan yazı ve onun mimarisi demek olan edebiyat, bütün kütlenin ruhuna kadar işliyen ve sinen bir tesire sahiptir. Bu tesirdeki fert ve cemiyet ittisali, zamanda ve mekânda bütün hudutları delip aşacak bir sağlamlık ve yaygınlığı gösterir. Hangi milletin kütüpanesi bu yönden zenginse o millet, medeniyet âleminde daha yüksek bir idrak seviyesinde demektir. Bu itibarla tercüme hareketini sistemli ve dikkatli bir surette idare etmek, Türk irfanının en önemli bir cephesini kuvvetlendirmek, onun genişlemesine, ilerlemesine hizmet etmektir. Bu yolda bilgi ve emeklerini esirgemiyen Türk münevverlerine şükranla duyguluyum. Onların himmetleri ile beş sene içinde, hiç değilse, devlet eli ile yüz ciltlik, hususi teşebbüslerin gayreti ve gene devletin yardımı ile, onun dört beş misli fazla olmak üzere zengin bir tercüme kütüpanemiz olacaktır. Bilhassa Türk dilinin, bu emeklerden elde edeceği büyük faydayı düşünüp de şimdiden tercüme faaliyetine yakın ilgi ve sevgi duymamak, hiçbir Türk okuru için mümkün olamıyacaktır.

23 Haziran 1941
Maarif Vekili
Hasan Âli Yücel

Türkçe Çevirinin Önsözü

Felsefe tarihçileri Gorgias'ı hem boyutu hem de içeriği bakımından, Platon'un (İ.Ö. 428/427-348/347) "büyük" diyaloglarından biri olarak görürler ve Platon'un bu diyalogu yaşamının önemli bir döneminde, etkin siyaseti bırakıp tümüyle felsefeye yöneldiği yıllarda (İ.Ö. 387'ye doğru) oluşturduğuna inanırlar.

Retorik Üstüne alt başlığını taşıyan *Gorgias'*da, Kallikles, Khairephon, Gorgias, Polos ve Sokrates, halka söylev verme ve sözü bir yönetim biçimi haline getirme sanatı olarak da tanımlanan retoriği hemen her açıdan, ama özellikle de siyasal ve ahlaksal değeri açısından ele alıp tartışırlar; bu tartışmalarda Sokrates'in retorik konusundaki öğretisinin, sofistlerin retorik hakkındaki görüşleriyle çatıştığı görülür.

Gorgias, içinde taşıdığı konuların zenginliği, çeşitliliği, önemi bakımından da dikkati çeker. Ama, diyalogda ana eksen, o dönemdeki retorik sanatına, anlayışına getirilen eleştiridir. Dolayısıyla bu diyalog, Platon'un kurmuş olduğu yeni okulun bir bildirgesi olarak kabul edilir.

*Gorgias'*ı dilimize, Emile Chambry'nin 1967'de yayımlanan Fransızca çevirisinden aktardık: Platon, *Protagoras - Euthydeme - Gorgias - Menexene - Menon - Cratyle,* Paris, Garnier-Flammarion, s. 165-284 (notlar: s. 484-488). Çeviriye eklediğimiz dipnotları da yine E. Chambry'nin açıklamalarına dayandırdık. Kendi koyduğumuz dipnotlarıysa, T.Ç.N. (Türkçe'ye Çevirenin Notu) kısaltmasıyla belirttik.

Çevirimizde ayrıca, Alfred Croiset ve Louis Bodin'in 1924'te yayımlanan Fransızca çevirisinden de büyük ölçüde yararlandık: Platon, (*CEuvres completes,* cilt III, 2. bölüm, Paris (*Gorgias-Menon),* Societe d' Edition "Les Belles Lettres", s. 87-224.

Bu arada, gerektiğinde, bir üçüncü çeviriye, yapıtın İngilizce çevirisine de başvurduk: *The Dialogues of Plato* (İngilizce'ye çeviren: B. Jowett), New York, Random House, 1. cilt, 1937 baskısı, s. 503-587.

Mehmet Rifat
Beylerbeyi, Mart 1999

GORGİAS

Konuşanlar

KALLİKLES, SOKRATES, KHAİREPHON, GORGİAS, POLOS

KALLİKLES - Sizin yaptığınız gibi, ancak savaşa ve kavgaya geç katılabilir insan, Sokrates. Atasözü de böyle der.

SOKRATES - Yoksa, denildiği gibi, şölenden sonra mı geldik? Geç mi kaldık acaba?

KALLİKLES - Evet, hem de nefis bir şölenden sonra; çünkü Gorgias yığınla güzel şey anlattı bize az önce.

SOKRATES - Bütün suç, şu gördüğün Khairephon'da, Kallikles: Bize agorada boş yere zaman kaybettirdi.

KHAİREPHON - Üzülme Sokrates, hatamı gidermeye çalışırım. Gorgias dostumdur; istersen hemen şimdi ya da dilersen bir başka sefer bize aynı şeyleri yine anlatır.

KALLİKLES - Ne diyorsun Khairephon, Sokrates Gorgias'ı mı dinlemek istiyor?

KHAİREPHON - Evet, biz de zaten tam bunun için geldik.

KALLİKLES - Öyleyse istediğiniz zaman bana gelin. Gorgias bende kalıyor, sizinle de oturup konuşur.

SOKRATES - Sağ ol Kallikles; ama Gorgias bizimle konuşmak ister mi bakalım? Sanatının özü nedir, bu sanatıyla ne yapmaya, ne öğretmeye çalışır, onu öğrenmek isterim. Anlatacağı öteki şeyleri de senin dediğin gibi bir başka sefer dinleriz.

KALLİKLES - En iyisi bunu ona soralım, Sokrates; çünkü senin öğrenmek istediğin de onun anlatacakları arasında. Az önce burada bulunanlardan, kendisine akıllarına gelebilecek her şeyi sormalarını istiyor ve hepsini de yanıtlayacağını söylüyordu.

SOKRATES - Mükemmel, sor öyleyse ona Khairephon.

KHAİREPHON - Ne sorayım?

SOKRATES - Ne olduğunu sor.

KHAİREPHON - Yani ne demek istiyorsun?

SOKRATES - Diyelim ki, mesleği ayakkabı yapımcılığıdır; o zaman sana kunduracı olduğunu söyleyecektir. Anlıyor musun şimdi ne demek istediğimi?

KHAİREPHON - Evet anlıyorum ve ona soracağım. Söyle Gorgias, Kallikles'in de dediği gibi sana sorulabilecek her soruyu yanıtlayacağın, doğru mu?

GORGİAS - Doğru Khairephon, benim de az önce herkese söylediğim buydu zaten; ayrıca şunu da belirtmeliyim ki yıllardır hiç kimse şaşırtabilecek bir soru sormadı bana.

KHAİREPHON - Öyleyse yanıt vermekte hiç de zorluk çekmeyeceksin Gorgias.

GORGİAS - Hele bir sor bakalım Khairephon.

POLOS - Gerçekten de öyle, Zeus hakkı için. Ama istersen önce bana sor Khairephon. Çünkü Gorgias yorulmuş olmalı, ne de olsa uzun bir konuşma yaptı demin.

KHAİREPHON - Ne yani Polos, Gorgias'tan daha iyi yanıt vereceğini mi düşünüyorsun?

POLOS - Önemli olan seni tatmin edecek bir yanıt vermek değil mi?

KHAİREPHON - Bana göre hava hoş, madem istiyorsun konuş bakalım.

POLOS - Sor.

KHAİREPHON - Peki soruyorum: Gorgias da kardeşi Herodikos^ gibi aynı sanatı uyguluyorsa Gorgias'a ne diyebiliriz? Kardeşine ne diyorsak onu değil mi?

POLOS - Evet.

KHAİREPHON - Öyleyse ona hekim dersek doğru söylemiş oluruz.

POLOS - Evet.

KHAİREPHON - Sanatı, Aglaophon'un oğlu Aristophon'un^l ya da erkek kardeşinin sanatıyla aynı ise o zaman Gorgias'a ne diyebiliriz?

POLOS - Ressam, elbette.

KHAİREPHON - Ama Gorgias'ın asıl sanatı nedir, ona ne demeliyiz?

POLOS - Bak Khairephon, dünyada insanların deneyimle elde ettikleri sayısız sanat vardır. Çünkü deneyim, yaşamımıza, sanata göre yön verir, deneyimsizlik ise yaşamı rastlantıların akışına bırakır. Kimi insan bu sanatı, kimi de şu sanatı seçerken, en iyi sanatları seçenler en mükemmel insanlardır. İşte Gorgias da bu mükemmel insanlardan biridir ve sanatı bütün sanatların en güzelidir.

SOKRATES - Görüyorum ki Polos gayet iyi konuşuyor, Gorgias. Ancak Khairephon'a verdiği sözü tutmuş sayılmaz.

GORGİAS - Nasıl yani Sokrates?

SOKRATES - Bana öyle geliyor ki sorulana tam olarak yanıt vermiyor.

GORGİAS - Öyleyse kendin sor ona istersen.

SOKRATES - Hayır. Ama eğer sen bana yanıt vermek istersen sana sormayı yeğlerim, hem de seve seve; çünkü bütün bu konuşmalardan anladığım kadarıyla Polos karşılıklı konuşma sanatından çok retorikle uğraşmış.

POLOS - Neden Sokrates?

SOKRATES - Çünkü Polos, Khairephon sana Gorgias'ın sanatının ne olduğunu soruyor, sense onun sanatının ne olduğunu söyleyecek yerde, sanki eleştiriyorlarmış gibi bu sanatı övüyorsun.

POLOS - Bütün sanatların en güzeli olduğunu söylemedim mi?

SOKRATES - Kuşkusuz söyledin ama, sana onun sanatının niteliği değil, bu sanatın ne olduğu ve Gorgias'a ne diyeceğimiz soruluyordu. Az önce Khairephon'un verdiği örnekleri kısaca ve doğru olarak yanıtladın. Şimdi aynı biçimde bize Gorgias'ın sanatının ne olduğunu ve ona nasıl bir ad vermemiz gerektiğini söyle. Ya da en iyisi ustası olduğun sanatın ne olduğunu ve sana ne diyeceğimi sen kendin söyle bize, Gorgias.

GORGİAS - Benim sanatım retoriktir Sokrates.

SOKRATES - Sana hatip dememiz gerekir öyleyse.

GORGİAS - Hem de iyi bir hatip Sokrates. Homeros'un^ da dediği gibi "ben böyle olmakla övünüyorum".

SOKRATES - Benim istediğim de buydu zaten.

GORGİAS - Beni böyle adlandır öyleyse.

SOKRATES - Üstelik sanatını başkalarına da öğretebileceğini söyleyemez miyiz?

GORGİAS - Evet benim de, yalnız burada değil, her yerde söylediğim bu zaten.

SOKRATES - Peki Gorgias, şimdi yaptığımız gibi konuşmamızı soru ve yanıüarla sürdürmeye ve Polos'un başlattığı uzun konuşmaları bir başka sefere bırakmaya razı mısın? Yalnız verdiğin sözü tut ve sorularıma kısa kısa yanıtlar ver.

GORGİAS - Bazı soruları geliştirilmiş olarak yanıtlamak gerekir. Ama ben elimden geldiği kadar kısa konuşacağım, zaten övündüğüm şeylerden biri de budur: Kimse aynı şeyleri benim söylediğimden daha az sözle belirtemez.

SOKRATES - İstediğim de bu Gorgias. Şimdi bana yalnızca kısa konuşmadaki ustalığını göster, yanıtları uzun tutmayı ise bir başka sefere bırak.

GORGİAS - Tamam Sokrates, göreceksin ki şimdiye kadar benden daha kısa ve özlü konuşan birine hiç rastlamadın.

SOKRATES - Peki, mademki retorik sanatında usta olduğunu ve hatip yetiştirdiğini iddia ediyorsun, bana şu retoriğin ne olduğunu söylesene. Sözgelimi, dokumacının sanatı kumaş dokumaktır, değil mi?

GORGİAS - Evet.

SOKRATES - Müzik de ezgiler bestelemektir, değil mi?

GORGİAS - Evet.

SOKRATES - Hera hakkı için, yanıtlarına hayranım Gorgias: Daha kısası olamaz.

GORGİAS - Gerçekten ben de bu konuda yeterince başarılı olduğumu sanıyorum Sokrates.

SOKRATES - Doğru! Öyleyse retorik hakkında da aynı biçimde yanıt ver bana. Bu bilginin konusunun ne olduğunu söyle.

GORGİAS - Sözler.

SOKRATES - Hangi sözler Gorgias? Hastalara sağlığa kavuşmaları için izleyecekleri yolu gösteren sözler mi?

GORGİAS - Hayır.

SOKRATES - Demek ki her türlü söz retoriğin konusuna girmiyor.

GORGİAS - Kesinlikle hayır.

SOKRATES - Ama yine de retorik konuşmayı öğretir, değil mi?

GORGİAS - Evet.

SOKRATES - Dolayısıyla, hakkında konuşmayı öğrettiği şeyler üstüne düşünmeyi de öğretir, değil mi?

GORGİAS - Elbette.

SOKRATES - Ama az önce sözünü ettiğimiz tıp da hastalar üstüne düşünme ve konuşmayı öğretmez mi?

GORGİAS - Tabii.

SOKRATES - Öyleyse tıbbın konusu da sözlerdir.

GORGİAS - Evet.

SOKRATES - Hastalıklarla ilgili olan sözler mi?

GORGİAS - Kesinlikle.

SOKRATES - Beden eğitiminin konusu da bedenlerin iyi ve kötü durumuyla ilgili sözlerdir, değil mi?

GORGİAS - Kuşkusuz öyle.

SOKRATES - Demek ki bütün öteki sanatlar için de aynı şey geçerli Gorgias: Her sanatın konusu, kendi alanına giren şeylerle ilgili sözlerdir.

GORGİAS - Elbette.

SOKRATES - Mademki sözlerle ilgili sanata retorik diyorsun, konusu söz olan öteki sanatlara da neden retorik adını vermiyorsun?

GORGİAS - Çünkü Sokrates, öteki sanatlarda sanatçının bütün bilgisi el işlerine ve benzeri şeylere dayanır. Oysa retorik hiçbir el işi gerektirmez, bütün eylem ve etkisi sözlerdedir. İşte bu nedenle retoriğin konusunun sözler olduğunu iddia ediyor ve verdiğim tanımın doğru olduğunu savunuyorum.

SOKRATES - Retorik sözcüğünden ne anladığını pek iyi kavrayamadım. Ama az sonra daha iyi anlayabileceğimi sanıyorum. Söyle bana: Birçok sanatın var olduğunu kabul ediyorsun değil mi?

GORGİAS - Evet.

SOKRATES - Bütün bu sanatların bazıları özellikle nesnelerin yapımıyla ilgilenirler ve söze gerek duymazlar, bazılarıysa sözü hiç mi hiç kullanmazlar. Resimde, heykelcilikte ve daha birçok sanatta olduğu gibi iş, söze başvurmaksızın gerçekleştirilebilir. Öyle sanıyorum ki, retorikle hiçbir ilgisi yok dediğin sanatlar bunlardır. Öyle değil mi?

GORGİAS - Düşüncemi tam anlamıyla kavradın Sokrates.

SOKRATES - Ama daha başka sanatlar vardır ki işlerini yalnızca sözle gerçekleştirirler, eyleme sanki hiç gereksinmeleri yoktur, ya da pek az gereksinme duyarlar. Sözgelimi aritmetik, hesap, geometri, şans oyunları ve daha birçoğunda söze eylem kadar hatta eylemden de çok iş düşer. Öyle ki söz bu sanatların tek eylem ve üretme aracı olur. Sen de herhalde retoriği bu tür sanatların arasına katıyorsun.

GORGİAS - Evet, öyle.

SOKRATES - Bu sanatlardan hiçbirine retorik adını vermek isteyeceğini sanmıyorum. Ancak senin sözlerini olduğu gibi ele aldığımızda, bütün gücü söze dayanan bir sanatın retorik olduğunu söylediğin anlaşılıyor; şu retorik üstünde tartışmak istersek şöyle diyebiliriz: "Demek ki, Gorgias, senin retorik dediğin aritmetik, öyle mi?" Ama ben senin aritmetiğe de geometriye de retorik dediğini sanmıyorum.

GORGİAS - Yanılmıyorsun Sokrates; böyle düşünmekte haklısın.

SOKRATES - Peki şimdi de, soruma verdiğin yanıtı tamamla. Mademki retorik doğrudan söze ilişkin sanatlardan biridir ve retorik gibi daha başka sanatlar da vardır, öyleyse sen söze dayanan bu retoriğin konusu nedir onu anlatmaya çalış. Eğer bana birisi demin saydığım bu sanatlardan herhangi biri hakkında soru sorsaydı, sözgelimi "Aritmetik^ nedir, Sokrates" deseydi, az önce senin yaptığın gibi sözle işleyen sanatlardan biri olduğunu söylerdim. Ayrıca, "Ne ile ilgili sözler?" diye sorsaydı, birbirlerine göre büyüklükleri ne olursa olsun tek ve çift sayılarla ilgili sözler derdim. Yine aynı biçimde bana, "Hangi sanatı hesap diye adlandırıyorsun?" deseydi, hesabın da yalnızca sözle işleyen sanatlardan biri olduğunu söylerdim. "Ne ile ilgili sözler?" diye sorsaydı, halk toplantılarındaki kararname yazıcıları gibi şöyle derdim: Hesap aritmetik gibidir, çünkü o da aynı şeylerle, yani tek ve çift sayılarla ilgilenir; hesabın aritmetikten ayrıldığı nokta tek ve çift sayıları yalnızca kendi içlerinde değil birbirleriyle olan bağıntılarına göre incelemesidir. Ve bana astronominin ne olduğunu sorsalardı, onun da, amacını yalnızca sözle gerçekleştiren bir sanat olduğunu söylerdim. Ayrıca, "Ya bu astronomideki sözlerin neyle ilgisi var Sokrates," diye ekleselerdi, yıldızların, güneşin, ayın hareketleri ve bu hareketlerin karşılıklı hızlarıyla ilgisi var derdim.

GORGİAS - Çok iyi yanıtlar vermiş olurdun.

SOKRATES - Şimdi de sıra sende Gorgias. Retorik, amacını yalnızca sözlerle gerçekleştiren sanatlardan biridir, değil mi?

GORGİAS - Evet, öyle.

SOKRATES - Şimdi bu sözlerin neyle ilgili olduğunu söyler misin bana? Yeryüzünde bulunan bütün şeyler arasında hangisi retoriğe özgü sözlerin konusuna girer?

GORGİAS - İnsanla ilgili bütün işlerin en büyükleri ve en mükemmelleri girer Sokrates.

SOKRATES - Ama Gorgias senin bu söylediğin hiç de açık seçik değil, pekâlâ tartışma konusu olabilir. Herhalde şölenlerde söylenen şarkıyı duymuşsundur; bu şarkıda yaşamın iyilikleri sayılırken, en önemlisi sağlık, ikincisi güzellik, üçüncüsü de şairin dediği gibi, hilesiz kazanılmış zenginliktir, denir.

GORGİAS - Duydum tabii ama, ne demek istiyorsun pek kavrayamadım?

SOKRATES - İşte şairin övdüğü bütün bu güzel şeylerin yaratıcıları, sözgelimi bir hekim, bir beden eğitimi hocası, bir sarraf derhal ortaya çıkıp sana karşı cephe alırlar. Saldırıya önce hekim geçer ve şöyle der: "Gorgias seni aldatıyor, Sokrates! İnsanlığa en büyük iyiliği yapmayı amaçlayan onun sanatı değil, benimkidir." Ben o zaman ona, "Sen kimsin ki böyle konuşabiliyorsun?" diye sorsam, hiç kuşkusuz bana hekim olduğunu söyler. "Ne demek istiyorsun yani? İyiliklerin en büyüğünü senin sanatın mı yaratır?" desem, hiç kuşkum yok ki bana şu yanıtı verir: "Benim sanatım sağlık getirdiğine göre, bunun tersini iddia edebilir misin Sokrates? İnsanlar için sağlıktan daha büyük bir iyilik var mıdır, söyleyebilir misin Sokrates."

Hekimden sonra beden eğitimi hocası gelip, "Eğer Gorgias sana sanatıyla insanlığa benimkinden daha büyük bir iyilikte bulunduğunu gösterebilirse buna çok şaşarım Sokrates," dese, ben de ona, "Dostum sen kimsin, işin nedir?" desem, "Beden eğitimi hocasıyım, işim ise insanların bedenlerini güzelleştirmek ve güçlendirmektir," diye yanıt verir.

Beden eğitimi hocasından sonra bu kez de sarraf hem de bütün ötekileri son derece küçümseyerek bana şöyle der: "Hadi bakalım Sokrates, Gorgias ya da başka biri zenginlikten daha büyük bir iyilik yaratsın da görelim." "Ne yani, sen zenginlik mi yaraüyorsun?" diye sorsak, "Evet," der. "Peki ama nasıl?" desek, "Sarrafım da ondan," diye yanıt verir. Bunun üzerine ona, "Zenginliğin insanlar için iyiliklerin en büyüğü olduğunu mu savunuyorsun?" diye sorsak, "Elbette," der. Ben de, "Ama bak Gorgias kendi sanatının seninkinden daha büyük bir iyilik yarattığını iddia ediyor," derim. Tabii bundan sonra o, "Bu iyilik nedir, Gorgias anlatsın da öğrenelim," der. Düşün ki, aynı soruyu onlarla birlikte ben de soruyorum sana Gorgias. Sen şimdi

bize, insanlar için iyiliklerin en büyüğü olarak gördüğün ve yaratmakla övündüğün şeyin ne olduğunu söyle.

GORGİAS - Gerçekten de iyiliklerin en yücesidir bu Sokrates. Bu iyilik hem insanların özgür olmalarını hem de aynı zamanda kendi ülkelerindeki insanlara hükmetmelerini sağlar.

SOKRATES - Yani ne demek istiyorsun?

GORGİAS - Şunu demek istiyorum ki, benim sanatım mahkemede yargıçları, Meclis'te senatörleri, halk meclisinde ve bütün öteki toplantılarda yurttaşları ikna etme gücüne sahiptir. Bu güçle, hekimi de, beden eğitimi hocasını da kendine kul köle edersin; şu meşhur sarrafa gelince, onun kendisi için değil de, başkaları için, konuşmasını ve kitleleri ikna etmesini bilen senin için para biriktirip zengin olduğunu görürsün.

SOKRATES - Öyle sanıyorum ki Gorgias, retoriğin sence ne olduğunu elinden geldiği kadar doğru olarak gösterdin. Anladığıma göre retoriğin bir ikna etme işçisi olduğunu ve bütün çabasını bu yolda harcadığını öne sürüyorsun. Bu sanatın, dinleyicileri ikna etmekten de öteye uzanan bir gücü olduğunu da savunabilir misin?

GORGİAS - Hayır, Sokrates, yaptığın tanımlama bence çok doğrudur, çünkü retoriğin asıl çabası budur.

SOKRATES - Dinle beni Gorgias; şunu bilmeni isterim ki, bir tartışmada her şeyden önce ne konuşulduğunu açık seçik olarak bilmek isteyen insanlar varsa onlardan biri herhalde benim, öbürü de umarım ki sensin.

GORGİAS - Biraz daha açıklar mısın Sokrates?

SOKRATES - Açıklayayım: Retorikten gelen şu sözünü ettiğin ikna tam anlamıyla nasıl bir şeydir, neye dayanır? Bu iknanın yapısı ve konusu hakkındaki düşünceni sezdiğimi sanmakla birlikte, retoriğin yarattığı bu iknadan ne anladığını ve bu iknanın hangi konulara uygulandığını söylemeni isterim yine de. Ne düşündüğünü tahmin etmekle birlikte neden onu kendim anlatacağım yerde sana soruyorum. Bunu senin için değil de tartıştığımız konunun daha bir açıklık kazanarak gelişmesi için yapıyorum. Sana yeniden sormakla da ne kadar haklı olduğumu anlamışsındır herhalde. Sözgelimi, sana Zeuksis'in ne tür bir ressam olduğunu sarsaydım da, sen de bana canlı varlıkların ressamıdır diye yanıt verseydin, hangi canlı varlıkların resmini çizdiğini sormakta haklı olurdum değil mi?

GORGİAS - Elbette.

SOKRATES - Çünkü onunkilerden farklı bir yığın canlının resmini yapan başka ressamlar da vardır.

GORGİAS - Doğru.

SOKRATES - Bu tür resimleri çizen yalnız Zeuksis olsaydı söylediğin geçerli olabilirdi.

GORGİAS - Elbette.

SOKRATES - Öyleyse yalnızca retorik mi ikna eder, yoksa bu ikna gücünü sağlayan başka sanatlar da var mıdır, söyler misin? Aslında şunu demek istiyorum: Ne öğretirsek öğretelim, öğrettiğimiz şey konusunda başkalarını ikna edebilir miyiz?

GORGİAS - Evet, hiç kuşkusuz ki ikna ederiz Sokrates.

SOKRATES - Az önce sözünü ettiğimiz sanatlara dönelim yine. Aritmetik ve aritmetikçi bize sayılarla ilgili şeyleri öğretmez mi?

GORGİAS - Kuşkusuz öğretir.

SOKRATES - Demek ki o da ikna eder.

GORGİAS - Evet.

SOKRATES - Öyleyse aritmetik de bir ikna etme ustasıdır, değil mi?

GORGİAS - Evet, öyle.

SOKRATES - Dolayısıyla bize, bu nasıl bir iknadır ve ne tür konulara uygulanır diye sorsalar, ister tek, ister çift olsun sayıların büyüklüğünü öğreten bir iknadır diye yanıt veririz sanırım. Az önce sözünü ettiğimiz öbür sanatlara da bakarsak, onların da ikna etme işini yerine getirdiklerini anlatabileceğimiz gibi, bunun ne tür bir ikna olduğunu ve neyle ilgilendiğini de göstermiş oluruz, değil mi?

GORGİAS - Evet.

SOKRATES - Öyleyse retorik tek ikna etme ustası değildir.

GORGİAS - Doğru söylüyorsun.

SOKRATES - Peki mademki yalnız retorik değil, öteki sanatlar da bu etkiyi yaratıyor, az önce ressam konusunda yaptığımız gibi, retoriğin hangi ikna üstüne kurulu bir sanat olduğunu ve bu iknanın neye uygulandığını sormamız doğru olur herhalde. Sen de böyle bir sorunun yerinde olduğunu kabul ediyor musun?

GORGİAS - Evet.

SOKRATES - Peki, mademki benimle aynı görüştesin yanıt ver o zaman Gorgias.

GORGİAS - Bu ikna etme, az önce de belirttiğim gibi, mahkemelerde ve öteki toplantı yerlerinde ortaya çıkar, konusu da doğru olan ya da doğru olmayan şeylerdir.

SOKRATES - Düşüncende bu tür ikna etmeye ve yine bu tür konulara yer verdiğini biliyordum Gorgias. Ama açık seçik gibi görünen bir konu hakkında az sonra sana benzer bir soru sorduğumda şaşırıp kalmaman için şunu yeniden belirteyim ki, seni sorgulamadaki amacım, kesinlikle kişiliğini hedef almak değil, tartışmanın düzenli olarak gelişmesini sağlamaktır. Birbirimizin düşüncelerini sezdiğimizi bahane ederek bunları aceleyle önceden söyleme alışkanlığını edinmememiz gerekir. Senin de mesleğini kendi tarzına ve kendi düşüncene göre yapman beklenir.

GORGİAS - Mükemmel bir yöntemin var Sokrates.

SOKRATES - Öyleyse tartışmamızı sürdürüp bir de şunu inceleyelim. Senin bilmek dediğin bir şey var mı?

GORGİAS - Evet, var.

SOKRATES - Peki, ya inanmak dediğin bir şey?

GORGİAS - Elbette var.

SOKRATES - Bilmek ile inanmak, bilim ile inanç sana göre aynı mı, yoksa farklı şeyler mi?

GORGİAS - Bence farklı şeyler Sokrates.

SOKRATES - Böyle düşünmekte haklısın Gorgias. Bunu kanıtlayabilirim de. Sözgelimi sana, "Bir yanlış, bir de doğru inanç var mıdır, Gorgias?" diye sorsalar, sanırım ki evet diye yanıt verirsin.

GORGİAS - Evet.

SOKRATES - Peki ama bir yanlış bir de doğru bilim var mıdır?

GORGİAS - Yoktur tabii.

SOKRATES - Demek ki, bilmek ve inanmak aynı şey değil.

GORGİAS - Doğru.

SOKRATES - Bununla birlikte, inananlar da bilenler kadar ikna olmuşlardır.

GORGİAS - Doğru.

SOKRATES - Öyleyse biri bilimsiz inancı, öteki de bilimi yaratan iki çeşit ikna kabul edebiliriz değil mi?

GORGİAS - Gayet tabii.

SOKRATES - Mahkemeler ile öteki toplantı yerlerinde retorik doğru ile yanlışa ilişkin olarak bu iki ikna yolundan hangisini kullanır acaba? Bilimsiz inancı yaratanı mı, yoksa bilimi yaratanı mı?

GORGİAS - Elbette ki inancı yaratanı Sokrates.

SOKRATES - Bundan çıkan sonuca göre retorik, doğru ile yanlış üstüne bilgi veren bir ikna etme ustası değil, inandıran bir ikna etme ustasıdır değil mi?

GORGİAS - Evet.

SOKRATES - Öyleyse diyebiliriz ki hatip, mahkemelerde ve öteki toplantı yerlerinde, doğru ile yanlışı öğretmez, yalnızca oradakileri inandırmaya çalışır. Hem zaten bu kadar büyük kalabalığı çok az bir süre içinde, üstelik de böylesine büyük konular üstüne bilgilendiremez.

GORGİAS - Gerçekten de hayır.

SOKRATES - O zaman, şimdi, retorikten ne anladığımızı incelemeye çalışalım; çünkü ben hâlâ bu konudaki düşüncemi tam olarak saptamış değilim. Eğer devlet, hekimler, gemi yapımcıları ya da öteki zanaatkârlardan birilerini seçmek için bir meclis kurarsa, başvurulacak kişiler konuşma ustaları olmayacaktır herhalde, değil mi? Çünkü bu zanaatkârların en usta olanını seçmek gerekecektir. Aynı biçimde, sur inşa etmek, liman ya da tersane yapmak için de hatibe değil mimarlara başvurulur. Yine, komutanlar seçmek, bir orduya savaş düzeni vermek ya da bir kaleyi fethetmek için söz sanatı uzmanlarına değil, savaş sanatı uzmanlarına danışılır. Bu konuda sen ne dersin Gorgias? Mademki hatip olduğunu ve hatip yetiştirebileceğini söylüyorsun, sanatın üstüne bize bilgi vermek de sana düşer. Şu anda sırf senin iyiliğini düşündüğüm için böyle davrandığımı da unutma. Kimbilir belki de burada bulunanlar arasında senin çömezin olmak isteyenler vardır. Hem birçoğunun bu istekle dolu olduğunu, ama bir türlü cesaret edip sana soramadıklarını biliyorum. Bu nedenle, soruları yalnızca benim değil onların da sorduğunu kabul etmen gerekir. Sana yönelttiğimiz sorular şunlar Gorgias: "Senin derslerini izlemekle ne kazanırız? Devlete hangi konular hakkında bilgi verebiliriz? Yalnızca doğru ile yanlış üstüne mi, yoksa Sokrates'in az önce sözünü ettiği konular üstüne mi? İşte bu soruları yanıtlamaya çalış Gorgias.

GORGİAS - Evet sana retoriğin gücünü bütünüyle ve açıkça göstermeye çalışacağım Sokrates. Çünkü izleyeceğim yolu sen belirledin. Sen de bilirsin ki Atina'daki bu tersanelerin, surların ve limanların bir bölümü Themistokles'in, bir bölümü de Perikles'in öğütleri üstüne inşa edilmiştir, meslekten olanların öğütleri üstüne değil.

SOKRATES - Themistokles'in bu konuda öğüt verdiğini duydum, Gorgias. Perikles'e gelince iç sur'un^l yapılmasını öğütlediğini kendi kulağımla işittim.

GORGİAS - Görüyorsun ki Sokrates, az önce söylediğin şeyler arasından bir seçme yapmak söz konusu olduğunda, bu konuda fikir verenler ve bu fikirleri kabul ettirenler hatiplerdir.

SOKRATES - Beni de şaşırtan ve sana konuşmamızın ta başından beri retoriğin gücü hakkında soru sormama neden olan da bu ya zaten Gorgias. Gerçekten de bu açıdan bakıldığında retorik bana olağanüstü büyük görünüyor.

GORGİAS - Retoriğin bütün güçleri kendinde topladığını bilseydin ne derdin kimbilir, Sokrates. Sana bu konuda çarpıcı bir kanıt vereceğim. Birçok kez, kardeşimin ya da öteki hekimlerin yanında bulunduğum sıralarda, kendilerine verilen ilacı içmek istemeyen ya da bıçak ve ateşle cerrahi yoldan tedavi olmaktan çekinen hastalara rastladım. İşte hekimin bir türlü ikna edemediği bu hastaları ben sırf retorik sanatıyla ikna edip yola getirdim. Diyelim ki herhangi bir şehirde, ya halk meclisi önünde ya da öteki toplantılardan birinde hatip ile hekimden biri hekim olarak seçilecek, seni temin ederim ki, eğer hatip isterse hekimi alt edip kendini seçtirmesini bilir. Aynı biçimde, başka bir zanaatkar ile rekabete girdiğinde de, eminim ki hatip yine kendini seçtirecektir; ne de olsa konuşma ustası olan adam topluluk önünde herhangi bir zanaatkardan daha ikna edici bir biçimde konuşur. İşte retoriğin gücü de yapısı da budur.

Bununla birlikte, retoriği de bütün öteki çarpışma sanatları gibi uygulamak gerekir. Yumruk atmasını, dövüşmesini ve kılıçla saldırmasını bilen insan, sanatının ustalıklarını herkese karşı aynı biçimde kullanmamalıdır; insanın dostunu da düşmanını da alt edecek kadar hünerli olması, dostlarını dövmesi, yaralaması ve öldürmesi için bir neden değildir. Aynı biçimde, herhangi birinin Palaistra'da çalışıp, güçlü kuvvetli olması ve ustaca dövüşmesini bilmesi, babasını, annesini, ya da akraba veya dostunu öldürmesi için bir neden değildir, Zeus hakkı için; aynı zamanda bu, beden eğitimi ve dövüş hocalarına hırslanıp onları şehir dışı etmek için bir neden olamaz. Çünkü bu öğretmenler, sanatlarını öğrencilerine, başkalarına saldırsınlar diye değil, kendilerini savunsunlar, düşmanlarına ve kötü yola sapanlara doğrulukla karşı koysunlar diye öğretirler. Ama öğrenciler kimi zaman hocalarının öğrettiklerinin tersine güçlerini ve sanatlarını kötüye kullanırlar. Bu nedenle kötü olanlar hocalar değildir ve sanat bu suçlardan sorumlu tutulamaz: Bence bütün suç öğrendiğini kötüye kullanandadır.

Aynı düşünceyi retoriğe de uygulayabiliriz. Hiç kuşkusuz hatip herkesle her şey hakkında konuşabileceği için istediği hemen her konuda karşısındakini herkesten çok ikna edebilir. Ama bu ona, hekimlerin ve öteki zanaatkarların itibarını yok etme yetkisi vermez; tam tersine insan, retoriği de öteki çarpışma sanatları gibi doğrulukla kullanmalıdır. Ama retorik sanatında ustalaşmış biri gücünü ve sanatını kötülük yapmak amacıyla kullanırsa, suçlanıp şehirden kovulacak kimse, hocası değildir bence; çünkü o bilgisini öğrencisine doğru yolda kullansın diye aktarmış ama, öğrencisi bu bilgiyi tamamıyla ters yönde kullanmıştır. Demek ki, asıl suçlanacak, şehirden kovulacak ve öldürülecek kimse öğretmen değil, bilgiyi kötüye kullanandır.

SOKRATES - Senin de, Gorgias, benim gibi birçok tartışmaya katıldığını ve bu tartışmalarda bulunanların ele aldıkları konuyu tanımlamakta ve konuşmayı hem kendilerini hem de başkalarını aydınlatacak biçimde bitirmekte ne kadar güçlük çektiklerini gördüğünü sanırım. Ama çekişmeye başlarlar da içlerinden biri ötekine yanıldığını ya da açık seçik konuşmadığını söylerse, öfkelenirler ve kendilerine kıskançlık nedeniyle karşı çıkıldığını düşünürler; tartışma da sorunların incelenmesinden çıkıp kavgaya dönüşür. Hatta bazıları sonunda, kaba adamlar gibi, öylesine küfürler edip çirkin sözler söyleyerek birbirlerinden ayrılırlar ki, orada bulunanlar böyle bir tartışmaya katıldıkları için kendilerine kızarlar.

Sana bütün bunları niye söylüyorum biliyor musun? Retorik üstüne şimdi dediklerinle daha önce belirttiklerin birbirini pek tutmuyor. Ama yine de sözlerini çürütmekten çekiniyorum: Böyle bir şey yaparsam amacımın konuyu aydınlatmak değil de seninle ağız kavgası olduğunu sanmandan korkuyorum.

Eğer sen de benim gibi biriysen sana seve seve sorarım, yok değilsen, sormaktan vazgeçerim. Peki ben nasıl biriyim? Ben, yanlış bir şey söylediklerinde eleştirilmekten hoşlanan, başkaları yanlış bir şey öne sürdüğünde, onların bu fikirlerini çürütmeyi seven ve eleştirmek kadar eleştirilmekten de hoşlananlardan biriyim. Hatta diyebilirim ki, düşüncemin çürütülmesini daha çok isterim; çünkü insanın kendini kötülüklerin en büyüğünden kurtarması başkalarını kurtarmaktan çok daha iyidir; çünkü, bence, insan için en büyük fenalık, onun, tartışılan konu hakkında yalan yanlış düşüncelere sahip olmasıdır. Dedim ya, eğer sen de benimle aynı durumda olduğunu kabul ediyorsan, konuşmamızı sürdürelim; yok konuşmamızı burada keselim diyorsan, keselim ve tartışmaya devam etmeyelim.

GORGİAS - Ben de senin anlattığın insanlardan biriyim Sokrates. Ama galiba bizi dinleyenleri de düşünmemiz gerekir. Siz gelmeden çok önce de ben uzun uzun konuşup onlara anlattım; şimdi tartışmamıza yeniden başlarsak, belki çok uzun sürer. Bu nedenle onları da düşünelim; eğer içlerinden başka işi olanlar varsa engel olmayalım onlara.

KHAİREPHON - Burada bulunan beylerin sizi ne kadar dinlemek istediklerini, şu işittiğiniz seslerden de anlarsınız sanırım Gorgias ve Sokrates. Bana gelince, böylesi bir konuşmayı ve böylesi konuşmacıları bırakıp gidecek kadar acele ve daha önemli bir işim yok.

KALLİKLES - Tanrı hakkı için, ben de bugüne kadar birçok konuşmada hazır bulundum, Khairephon; ama hiçbirinden bugünkü kadar zevk aldığımı anımsamıyorum. Yani diyebilirim ki, bütün gün böyle tartışsanız daha çok memnun olurum.

SOKRATES - Bence hiçbir sakınca yok Kallikles, yeter ki Gorgias kabul etsin.

GORGİAS - Bana sorulacak bütün her şeyi yanıtlayacağıma dair söz verdiğime göre artık kabul etmemek benim için ayıp olur. Mademki, bizi dinleyenler rahatsız olmuyor, o zaman konuşmayı baştan al ve bana dilediğin soruları sor.

SOKRATES - Bak Gorgias, konuşmalarında beni şu noktalar şaşırtıyor. Ama belki sen doğru söylemişsindir de ben yanlış anlamışımdır. Derslerini izleyecek olanları hatip olarak yetiştirebileceğini söylüyorsun değil mi?

GORGİAS - Evet.

SOKRATES - Hem de öğrencini, konu ne olursa olsun kalabalığı eğitecek biçimde değil de, ikna edecek biçimde yetiştirebileceğini iddia ediyorsun değil mi?

GORGİAS - Evet, öyle.

SOKRATES - Ve yine az önce, konu sağlık bile olsa, hatibin hekimden daha ustalıkla ikna edeceğini söylüyordun.

GORGİAS - Evet, en azından kalabalığın önünde.

SOKRATES - Kalabalık demekle bilgisizler demek istiyorsun herhalde; çünkü, bilgili insanlar önünde, hatip kuşkusuz hekimden daha az ikna edici olacaktır.

GORGİAS - Doğru.

SOKRATES - Mademki, hatip hekimden daha ustaca ikna edebiliyor, bu, onun bilgili olandan daha ikna edici olduğunu göstermez mi?

GORGİAS - Kesinlikle öyle.

SOKRATES - Üstelik kendisi hekim olmadığı halde değil mi?

GORGİAS - Evet.

SOKRATES - Ama hekim olmayan, kuşkusuz hekimin bildiği şeyleri bilmez.

GORGİAS - Gayet tabii.

SOKRATES - Öyleyse hatip ikna etmekte hekimden daha becerikliyse, bilgisizler önünde konuşan bilgisiz de bilgiliden daha beceriklidir, ikna etmekte. Bence, bundan böyle bir sonuç çıkar. Sen de aynı fikirde misin?

GORGİAS - Böyle bir sonuç kaçınılmazdır, en azından bu durumda.

SOKRATES - Bütün öteki sanatları ele aldığımızda, hatibin ve retoriğin üstünlüğü hep aynı üstünlük değil midir? Bilgisizlerin önünde bilgililerden daha bilgili görünmek için retoriğin birtakım şeylerin gerçekte ne olduğunu bilmeye gereksinmesi yoktur.

GORGİAS - Retorikten başka bir sanat öğrenmeden, bütün öteki sanatların ustalarıyla baş edebilmek büyük kolaylık değil mi Sokrates?

SOKRATES - Hatibin bu sanatın sınırları içinde kalarak öteki sanat ustalarına eşit olup olmadığını, az sonra, sıra geldiğinde ele alıp inceleriz. Şimdi önce, hatibin, sağlık ve öteki sanatlarda olduğu gibi, doğru ile yanlış, çirkin ile güzel, iyi ile kötü karşısında da aynı olup olmadığını inceleyelim; hatip birtakım şeylerin gerçek biçimini tanımadan ve iyi ile kötünün, güzel ile çirkinin, doğru ile yanlışın ne olduğunu bilmeden bütün bunları bilgisizlere bilenden daha iyi bildiğini gösterebilir mi? Ya da retorik öğrenmek isteyen birinin bunları senden ders almadan önce bilmesi veya öğrenmiş olması gerekir mi? Yoksa, bir retorik hocası olarak, okuluna gelene, bunların hiçbirini öğretmeden (bu da zaten senin işin değil) onu kalabalığın karşısına, bilmediği halde her şeyi bilirmiş gibi, dürüst olmadığı halde dürüstmüş gibi çıkacak biçimde yetiştirebilir misin? Ya da, bu konularda önceden doğru bilgiler edinmemiş birine retorik dersi vermen kesinlikle olanaksız mı? Bu konudaki düşüncen nedir Gorgias? Zeus hakkı için, az önce verdiğin söze uyarak bize retoriğin gücünü açıklayıver.

GORGİAS - Düşüncem şu ki Sokrates, o, bunları bilmese bile yanımda öğrenir.

SOKRATES - Tamam, işte iyi konuşmak buna derler. Demek ki, herhangi birini hatip olarak yetiştirebilmen için, onun ya önceden ya da senin okuluna girdikten sonra doğru ile yanlışın ne olduğunu öğrenmiş olması gerekir.

GORGİAS - Kuşkusuz.

SOKRATES - Peki, ama dülgerlik öğrenmiş olan bir kimse dülgerdir değil mi?

GORGİAS - Evet dülgerdir.

SOKRATES - Müzik öğrenmiş olan biri de müzikçidir değil mi?

GORGİAS - Evet.

SOKRATES - Tıp öğrenmiş olan da hekim değil mi? Böylece aynı ilkeyi bütün öteki sanatlara uygulayabiliriz sanırım. Öyleyse herhangi bir sanatı öğrenmiş bir kimse o sanatın ustası olmuş sayılmaz mı sence?

GORGİAS - Evet sayılır.

SOKRATES - Yine bu ilkeye göre doğruluğu öğrenmiş olan doğrudur değil mi?

GORGİAS - Hiç kuşkusuz.

SOKRATES - Doğru olanın yaptığı iş de doğrudur değil mi?

GORGİAS - Evet.

[SOKRATES - Demek ki, retorik sanatıyla yetişen birinin doğru olması, doğru olanın da doğru işler yapmak istemesi gerekir.

GORGİAS - Evet, besbelli.

SOKRATES - Dolayısıyla doğru adam hiçbir zaman bir yanlışlık yapmak istemeyecektir.

GORGİAS - Evet, istemeyecektir.^[1]

SOKRATES - Öyleyse, hatip, bizim akıl yürütme biçimimize göre, kesinlikle doğru bir insandır.

GORGİAS - Evet.

SOKRATES - Bu bakımdan hatip hiçbir zaman yanlışlık yapmak istemez.

GORGİAS - Öyle olmalı.

SOKRATES - Anımsıyorsan, az önce, bana, eğer dövüşçü, dövüş sanatını kötülük yapmak için kullanırsa, suçu beden eğitimi hocasına yükleyip şehir dışı etmenin doğru olmayacağını söylemiştin; aynı biçimde, hatip de retoriği kötü yolda kullanırsa, suçlanıp şehir dışı edilecek olan kimse retorik hocası değil, retoriği kötü yolda kullanan olmalıdır diyordun, değil mi?

GORGİAS - Evet.

SOKRATES - Az önce hatibin doğruluktan hiçbir zaman ayrılamayacağını görmedik mi?

GORGİAS - Evet gördük.

SOKRATES - Konuşmamızın başından beri retoriğin konusunun tek ve çift sayılarla ilgili sözler değil de, doğru ve yanlışla ilgili sözler olduğunu söylüyordun değil mi, Gorgias?

GORGİAS - Evet.

SOKRATES - Böyle söylediğini duyduğum anda, daima doğru üstüne söylevler veren retoriğin hiçbir zaman yanlış bir şey olamayacağını düşünmüştüm. Ama az sonra, hatibin de retoriği kötü yolda kullanabileceğini belirttiğini duyunca, oldukça şaşırdım, ve sözlerinin birbirini tutmadığını sanıp, sırf bu nedenle, sen de benim gibi eleştirilmekten hoşlanırsan tartışmamızı sürdürelim, yoksa keselim dedim. Ama, sorunu yeniden ele alıp incelediğimizde, sen de görüyorsun ki, hatip retoriği yanlış bir yolda kullanamayacağı gibi doğru yoldan da ayrılamıyor. Gerçek olan hangisi bunların? Sorunu tam bir açıklığa kavuşturmak için oldukça uzun tartışmamız gerekecek Gorgias.

POLOS - Nasıl yani Sokrates? Bütün bu söylediklerin retorik üstüne olan asıl düşüncelerini belirtmiyor mu? Gorgias sana, sırf kendi kibarlığından ötürü, hatibin doğruyu, güzeli, iyiyi bildiğini ve bütün bunları önceden bilmeyenlere öğretebileceğim söyledi; bundan dolayı sözleri arasında bazı çelişkilere rastlanabilir; öyle sanıyorum ki, onu kendin bu sorunların içine soktuğun için de memnunsundur... Diyebilir misin bana, kim doğruyu bilmediğini ve de bunu başkalarına öğretemeyeceğini söyleyebilir? Tartışmayı böyle bir düzeye getirmek için insanın kötü niyetli olması gerekir.

SOKRATES - Bak sevgili Polos! Bizler dost ve çocuk sahibi olmayı şundan dolayı istiyoruz: Yaşlanınca hatalı bir şey yaparsak, siz gençler hem hareketlerimizi hem de sözlerimizi düzeltirsiniz. Şu anda bile, ben ya da Gorgias tartışırken yanlış bir şey söylersek hiç durma düzelt. Bu senin görevin. Öyle ki, şu ya da bu konuda bizim kabul ettiğimiz ama senin yanlış bulduğun bazı şeyler varsa, onları da kendi istediğin biçimde yeniden ele alabilirsin. Yalnız bir tek şeye dikkat etmen gerekir.

POLOS - Neye?

SOKRATES - Konuşmanın başında kendini kaptırmak üzere olduğun sözü uzatma hevesine hiçbir zaman kapılmamaya.

POLOS - Ne demek yani, istediğim kadar uzun konuşamaz mıyım?

SOKRATES - Yunanistan'ın en özgürce konuşulan şehri Atina'ya gelip de, böyle bir özgürlükten yalnızca kendinin mahrum bırakıldığını görseydin, o zaman gerçekten mutsuz olurdun güzel Polos. Ama bir de kendini benim yerime koy: Eğer sorularıma yanıt vermek istemez de uzun uzun konuşmayı yeğlersen, o zaman, seni dinlemeden gitmeme izin verilmezse ben de mutsuz olmaz mıyım? Ama, az önce yaptığımız tartışmaya ilgi duyuyor ve düzeltecek yanlar buluyorsan sen de, az önce belirttiğim biçimde, Gorgias ve benim gibi yapıp hoşuna gitmeyen yanları kimi zaman sorarak kimi zaman da yanıüayarak değiştir. Hem karşındakinin düşüncelerini çürüt, hem de karşındaki senin düşüncelerini çürütsün. Gorgias'ın bildiklerini senin de bildiğini söylüyorsun değil mi?

POLOS - Evet.

SOKRATES - Sen de onun gibi herkesin sana istediğini sorabileceğini ve sorulanların hepsini yanıtlayabileceğim söylüyorsun değil mi?

POLOS - Kesinlikle.

SOKRATES - Peki öyleyse, hoşuna hangisi gidiyorsa, onu yap: Ya sor ya da yanıtla.

POLOS - Ben de öyle yapacağım. Yanıtla bakalım, Sokrates. Mademki, Gorgias'ın sana retoriğin ne olduğunu anlatmakta zorlandığını söylüyorsun, o zaman retoriğin ne olduğunu sen söyle.

SOKRATES - Retoriğin bence ne tür bir sanat olduğunu mu soruyorsun?

POLOS - Evet.

SOKRATES - Doğrusunu söylemek gerekirse retoriği bir sanat olarak kabul etmiyorum Polos.

POLOS - Peki o zaman sence retorik nedir?

SOKRATES - O senin geçenlerde okuduğum incelemende^[1] sanat olarak gösterdiğin bir şey.

POLOS - Yani?

SOKRATES - Bir tür görenek.

POLOS - Demek ki sence retorik bir görenektir.

SOKRATES - Evet, eğer senin itiraz edecek bir şeyin yoksa tabii.

POLOS - Peki neye yarar bu görenek?

SOKRATES - Neşe ve zevk vermeye.

POLOS - Öyleyse retoriği zevk verdiği için güzel bir şey sayıyorsun değil mi?

SOKRATES - Bak Polos, ben sana retorik hakkında ne düşündüğümü anlattım mı ki, sen ikinci soruya geçip, güzel bulup bulmadığımı soruyorsun.

POLOS - Retoriği bir çeşit görenek saydığını söylemedin mi?

SOKRATES - Mademki zevk vermeyi bu kadar önemsiyorsun, bana zevk verecek küçük bir şey yapar mısın?

POLOS - Memnuniyetle.

SOKRATES - Öyleyse sar bakalım bana, aşçılığı ne tür bir sanat olarak görüyorum?

POLOS - Peki soruyorum: Aşçılık sence nasıl bir sanattır?

SOKRATES - Aşçılık bir sanat değildir, Polos.

POLOS - Nedir öyleyse söyler misin?

SOKRATES - Söyleyeyim, bir çeşit görenektir.

POLOS - Peki neye yarar?

SOKRATES - Neşe ve zevk vermeye, Polos.

POLOS - Öyleyse aşçılık ile retorik aynı şey midir?

SOKRATES - Hayır ama, her ikisi de aynı mesleğin birer parçasıdır.

POLOS - Hangi mesleğin?

SOKRATES - Gerçeği söylemek galiba biraz sert kaçacak. Gorgias yüzünden gerçeği söylemeye çekmiyorum. Mesleğini gülünç kılmaya çalıştığımı sanmasından korkuyorum. Aslında Gorgias'ın öğrettiği de benim düşündüğüm müdür bilmiyorum; çünkü az önce yaptığımız konuşmalarda düşüncesini tam olarak anlamış değiliz. Ama benim retorik diye adlandırdığım şey hiç de güzel olmayan bir şeyin parçasıdır.

GORGİAS - Hangi şeyin Sokrates? Hiç çekinmeden söyleyebilirsin.

SOKRATES - Bak Gorgias, bence retorik, sanatla hiçbir ilişkisi olmayan, ama keskin görüş, yiğitlik, insanlarla konuşup anlaşabilmek için üstün yetenek isteyen bir iştir. Ben bu işin özünü dalkavukluk diye adlandırıyorum. Dalkavukluk da birçok bölümden oluşur. Aşçılık işte bu bölümlerden biridir. Herkes aşçılığı bir sanat olarak kabul eder ama bence o bir sanat değil, bir deneyim, bir görenektir. Ayrıca, retoriği, süslenmeyi ve safsatacılığı da dalkavukluğun bölümleri sayıyor ve bu dört bölümün de dört ayrı konusu bulunduğunu kabul ediyorum.

Şimdi, Polos bana sormak istiyorsa sorsun; çünkü, daha henüz ona retoriği dalkavukluğun hangi bölümü olarak gördüğümü anlatmadım. Bu konuda ona hâlâ yanıt vermediğimi fark etmiyor da, retoriği güzel bulup bulmadığımı sormakta ısrar ediyor. Ama ben retorikten ne anladığımı açıklamadan, onu güzel ya da çirkin mi bulduğumu söylemeyeceğim; çünkü konuşmanın düzenini bozmak istemiyorum Polos. Eğer, benim ne düşündüğümü öğrenmek istiyorsan, retoriğin bence dalkavukluğun hangi bölümü olduğunu sor.

POLOS - Peki, öyleyse soruyorum: Sence retorik dalkavukluğun hangi bölümüdür?

SOKRATES - Retorik bence siyasetin bir bölümünün benzeridir. Yanıtımı anlayabildin mi?

POLOS - Ne demek istiyorsun? Yani güzel mi yoksa çirkin mi?

SOKRATES - Mademki sana, söyleyeceğim şeyi önceden anlıyormuşsun gibi yanıt vermek gerekiyor, bence çirkin; çünkü ben kötü olan her şeye çirkin derim.

GORGİAS - Zeus hakkı için Sokrates, sözlerinden ben de bir şey anlamıyorum.

SOKRATES - Buna hiç şaşmam; çünkü düşüncemi tam olarak açıklamadım henüz; ama ne de olsa Polos genç ve ateşlidir.

GORGİAS - Onu bırak da, sen bana retoriğin siyasetin bir bölümünün benzeri olduğunu nasıl savunacağını anlat.

SOKRATES - Retoriğin bence ne olduğunu anlatmaya çalışacağım. Eğer retorik sandığım gibi bir şey değilse Polos sözlerimi çürütür. Hiç kuşkusuz beden ve ruh denilen iki ayrı şey vardır değil mi?

GORGİAS - Vardır, elbette.

SOKRATES - Her ikisinin de sağlık denen bir durumu bulunduğuna inanıyor musun?

GORGİAS - Evet.

SOKRATES - Ve bu sağlığın gerçek değil de görünüşte bir sağlık olabileceğini de kabul ediyor musun? Yani şunu demek istiyorum: Birçok kimse sağlıklı göründüğü halde hastadır; hekim ya da beden eğitimi hocasından başka biri, bu insanın göründüğü gibi sağlıklı olmadığını pek kolay anlayamaz.

GORGİAS - Doğru söylüyorsun.

SOKRATES - Ben de aynı biçimde, beden ile ruhta, hiç de iyi olmadıkları halde, onları iyi gösteren bir şeyin bulunduğunu söylüyorum.

GORGİAS - Çok doğru.

SOKRATES - Bakalım şimdi, söylemek istediklerimi sana daha açık seçik olarak anlatabilecek miyim? Nasıl iki töz varsa ben de iki sanat vardır diyorum. Biri ruhla ilgilidir: Bunu siyaset diye adlandırıyorum. Öteki ise bedenle: Ancak bunu tek bir adla belirtemeyeceğim hemen. Ama, bir bütün oluşturan beden bakımını ikiye ayırıyorum: Beden eğitimi ve tıp. Aynı biçimde, siyaseti de ikiye ayırıyorum: Biri beden eğitimine denk düşen yasama, ötekiyse tıbba denk düşen yargılama. Bu her iki grubun sanatları aynı konuyla ilgilendiklerinden, tıbbın beden eğitimiyle, yargılamanın da yasamayla büyük ilişkisi vardır, ama aralarında yine de ayrılıklar bulunur.

Birbirine çok yakın bu dört sanatın bir bölümü bedenin, öteki bölümü de ruhun bakımıyla ilgilidir. Düşünerek değil de tahmin yoluyla elde edilen dalkavukluk da dört bölüme ayrılıp bu sanatlardan her birinin kılığına bürünerek kendini onlardan biriymiş gibi gösterir. İyiyi arayıp bulmak diye bir kaygısı yoktur, aradığı yalnızca aptalları zevkin çekiciliğiyle büyülemektir; onlara derhal bir tuzak hazırlar ve sırf bu nedenle hepsinin saygısını kazanır. İşte aşçılık da tıbbın görünüşüne bürünüp bedene yararlı olan besinleri biliyormuş gibi öylesine bir tavır takınır ki, aşçı ile hekim ya çocukların ya da çocuklar kadar az düşünceli insanların önünde, kim hangi besinlerin daha yararlı, hangisinin daha zararlı olduğunu biliyor diye bir tartışmaya girişseler, hekimin açlıktan ölmesi gerekir. Benim dalkavukluk dediğim de budur ve çirkin bir şeydir; çünkü, iyiyi arayacağı yerde hoşa giden arar; bu sözlerim sana Polos. Ayrıca şunu da belirtmeliyim ki, dalkavukluk bir sanat değil bir görenektir, çünkü ilgilendiği şeylerin gerçekte nasıl olduğunu ve nasıl yaratıldığını açıklayamaz. Ben akıldan yoksun olan böyle bir şeye sanat diyemem. Bu konuda itiraz edeceğin bir şey varsa tartışmayı sürdürmeye hazırım.

Evet, yine söylüyorum, yemek pişirme dalkavukluğu, tıbbın kılığına büründü. Aynı biçimde, zararlı, aldatıcı, bayağı olan, özgür bir insana yakışmayan ve kışkırtmak için biçimlerden, renklerden, parlaklıktan, giysilerden yararlanıp beden eğitimiyle elde edilen güzelliği ihmal ederek, eğreti bir güzelliğin peşinde koşan süslenme de beden eğitimi kılığına büründü. Sözü daha fazla uzatmadan sana geometricilerin diliyle konuşup (belki o zaman beni daha iyi anlarsın) şöyle diyeceğim: Beden eğitimine göre süslenme ne ise tıbba göre de aşçılık odur; ya da beden eğitimine göre süslenme ne ise, yasamaya göre de safsatacılık odur; ve tıbba göre aşçılık ne ise, yargılamaya göre de retorik odur. İşte bütün bu şeyler arasındaki doğal ayrılıklar bunlardır; ama yine de birbirlerine yakın olmaları nedeniyle, safsatacılar ile hatipler aynı alanda ve aynı konular üstünde çalışırken karmakarışık olup, birbirlerinden ayırt edilemez bir duruma gelirler ve asıl işlerinin ne olduğunu kendileri bilmediği gibi öbür insanlar da bilmez. Gerçekten de, ruh bedene egemen olmayıp da beden kendi kendini yönetseydi, ve aşçılık ile tıbbı ruhun kendisi inceleyerek ayırt etmeyip de bunu beden, kendisine verilen zevklere göre değerlendirseydi, Anaksagoras'ın şu sözünü ettiği düzensizlik hiç de eksik olmazdı sevgili Polos (bu senin bildiğin bir şeydir): "Her şey birbirine karışmış olacak"^, tıp, sağlık ve aşçılıkla ilgili şeyler birbirinden ayırt edilemeyecekti. Retorik konusundaki düşüncelerimi anladın herhalde; beden için aşçılık ne ise, ruh için de retorik odur.

Sana uzun uzun konuşmayı yasaklamış olan benim, bu kadar uzun konuşmam belki bir tutarsızlık oldu ama, yine de bağışlanmayı hak ediyorum; çünkü, kısa konuştuğum zaman beni anlamamıştın: Verdiğim yanıtlardan hiçbir anlam çıkaramadığın için sana açıklamalarda bulunmam gerekti. Sıra gelip de ben de senin verdiğin yanıtları anlayamazsam, o zaman sen de sözlerini genişleterek konuş. Ama sözlerini anlarsam, benim o sözlerle yetinmeme karşı çıkma sakın. Şimdi yanıtıma karşı söyleyeceğin bir şey varsa, hadi söyle.

POLOS - Ne diyorsun? Retoriğin dalkavukluk olduğunu mu iddia ediyorsun?

SOKRATES - Yalnızca dalkavukluğun bir parçası olduğunu söylüyorum. Ne o Polos, daha bu yaşta belleğin zayıflamaya başlamış; ya yaşlanınca ne olacak?

POLOS - İyi hatiplere şehirlerde dalkavuk gözüyle bakılıp pek saygı gösterilmediğini mi sanıyorsun?

SOKRATES - Soru mu soruyorsun yoksa konuşmaya mı başlıyorsun?

POLOS - Soru soruyorum.

SOKRATES - Öyle sanıyorum ki onları dikkate almıyorlar bile.

POLOS - Nasıl dikkate almıyorlar? Devletin en güçlü olanları, onlar değil mi?

SOKRATES - Güçlü olmayı bu gücü elinde bulunduranlar için iyi bir şey sayıyorsan, hayır.

POLOS - Öyle sayıyorum.

SOKRATES - O zaman, bana göre hatipler yurttaşların en güçsüz olanlarıdır.

POLOS - Ne demek yani? Hatipler de tiranlar gibi, istediklerini öldürtüp, istediklerini de sürgün edip mallarına el koyamazlar mı?

SOKRATES - Her sözünde kendin için mi konuşuyor, kendi düşünceni mi açıklıyorsun, ya da bana kendi düşüncemi mi soruyorsun, bir türlü anlayamıyorum, Polos.

POLOS - Senin düşünceni soruyorum tabii.

SOKRATES - Peki, dostum; ama bana aynı anda iki soru birden soruyorsun.

POLOS - Nasıl iki soru?

SOKRATES - Az önce bana hatiplerin de tiranlar gibi istediklerini öldürdüklerini, istediklerini de sürgün edip mallarına el koyduklarını söylemedin mi?

POLOS - Evet, söyledim.

SOKRATES - Öyleyse, ben de bu sözlerinde iki ayrı soru bulunduğunu söylüyorum; ve her ikisini de yanıtlayacağım. Bence, Polos, hatipler ve tiranlar devlet içinde çok az bir güce sahiptirler; çünkü, az önce de belirttiğim gibi, kendilerine en iyi görünen şeyleri yaptıkları halde kendi istedikleri şeylerin hemen hemen hiçbirini yapmazlar.

POLOS - Peki, bu güçlü olmak değil midir?

SOKRATES - En azından Polos'un dediğine göre değil.

POLOS - Ben değil mi dedim; tam tersini söylediğimi sanıyorum.

SOKRATES -.....m hakkı için değil dedin; çünkü güçlü olmanın bu gücü elinde bulunduran için iyi bir şey olduğunu söylüyorsun.

POLOS - Evet yine söylerim.

SOKRATES - Akıldan yoksun birinin kendisine güzel görünen bir şeyi yapmasının, kendisi için iyi bir şey olduğunu mu sanıyorsun? Güçlü olmak dediğin bu mu senin?

POLOS - Hayır.

SOKRATES - Öyleyse, hatiplerin sağduyuya sahip olduklarını ve retoriğin bir dalkavukluk değil, bir sanat olduğunu göstererek sözlerimi çürütmeye çalışacaksın, Ama eğer çürütemezsen, devlet içinde hoşa gideni yapmanın hatipler ve tiranlar için iyi bir şey olmadığı kesinlikle doğrulanacaktır; bununla birlikte, güçlü olmak senin dediğin gibi iyi bir şeydir; ancak sen de itiraf edersin ki, sağduyusu olmayan bir insanın hoşuna gideni yapması kötü bir şeydir, değil mi?

POLOS - Evet.

SOKRATES - Eğer Polos, Sokrates'in sözlerini çürütemez ve ona hatipler ile tiranların kendi istediklerini yaptıklarını ispat edemezse, bunların devlet içinde güçlü oldukları nasıl söylenebilir?

POLOS - Bu adam da…

SOKRATES - Ben onların kendi istediklerini yapmadıklarını savunuyorum, hadi çürüt sözlerimi.

POLOS - En iyi sandıkları şeyi yapüklarını az önce söylemedin mi?

SOKRATES - Şimdi de söylerim.

POLOS - Öyleyse kendi istediklerini yapıyorlar demektir.

SOKRATES - Hayır.

POLOS- Hoşlarına gideni yaptıkları halde mi?

SOKRATES- Evet.

POLOS - Çok değersiz ve boş şeyler söylüyorsun Sokrates.

SOKRATES - Ben de senin gibi konuşayım bari: Canımın içi Polos, tut içindeki hıncı, konuşma sakın acı^[1]. Eğer bana soru sorabileceksen, sor da yanıldığımı göster; yoksa kendin yanıt ver.

POLOS - Ne demek istediğini anlamak için sana yanıt vermekten başka bir şey düşünmüyorum,

SOKRATES - İnsanların, bir işe giriştiklerinde, yaptıkları şeyi mi yoksa ulaşmaya çalıştıkları şeyi mi istediklerini sanıyorsun? Sözgelimi sence, hekimin verdiği bir ilacı yutanların isteği, verilen bu tatsız ilacı içmek midir, yoksa bu ilacın getireceği sağlık mıdır?

POLOS - Sağlıktır, elbette.

SOKRATES - Aynı biçimde, denize açılanlar ya da alışverişte bulunanlar her gün yaptıkları şeyi istemezler; hem söyler misin kim ister denizle boğuşmayı, tehlikeye atılmayı, sıkıntıya düşmeyi? Onların istedikleri, bence, denize açılmakla elde edecekleri zenginliktir; çünkü insan zengin olmak için denize açılır.

POLOS - Kuşkusuz.

SOKRATES - Her şey için de böyle değil midir? İnsan bir sonuca ulaşmak için bir iş yaparsa, istediği bu yaptığı şey değil, erişme uğruna bu işe katlandığı sonuçtur.

POLOS - Doğru.

SOKRATES - Şimdi de söyler misin bana, dünyada iyi ya da kötü olmayan veya ikisinin ortası olmayan bir şey var mıdır?

POLOS - Böyle bir şey olamaz, Sokrates.

SOKRATES - Bilgeliği, sağlığı, zenginlikleri ve bütün öteki benzer şeyleri iyi, bunların tersini de kötü diye nitelendirmiyor musun?

POLOS - Evet.

SOKRATES - Ne iyi ne de kötü olan şeyleri kimi zaman iyi, kimi zaman kötü şeyler olarak, ya da oturmak, yürümek, koşmak, denizlere açılmak, veya taş, tahta ve bütün aynı cins nesneler gibi iyilikle de kötülükle de ilgisi olmayan yansız şeyler olarak görmüyor musun? Senin ne iyi ne de kötü olan dediğin şeyler bunlar mı, yoksa başka şeyler mi?

POLOS - Hayır, bunlar.

SOKRATES - İnsan bu yansız şeyleri iyi şeylere varmak için mi yapar, yoksa bu yansız şeyleri elde etmek için mi iyi şeyler yapar?

POLOS - Yansız şeyleri iyi şeylere ulaşmak için yapar.

SOKRATES - Demek ki, yürüdüğümüz zaman iyinin peşinden gideriz; bunun kendimiz için en iyi olduğunu düşünürüz. Ama yürümeyip de durursak, yine aynı amaç uğruna, yani iyi uğruna dururuz değil mi?

POLOS - Evet.

SOKRATES - Bunun gibi herhangi birini öldürsek ya da mallarına el koyup sürgün etsek, bütün bunları iyi olduklarına inandığımız için yaparız, değil mi?

POLOS - Kuşkusuz.

SOKRATES - Öyleyse bu tür şeyler kendisinden hep iyilik beklendiği için yapılır.

POLOS - Elbette.

SOKRATES - Bir şeyi bir amaç uğruna yaparken, istediğimiz, bu yaptığımız şey olmayıp da, ulaşmaya çalıştığımızdır dediğimizde, seninle anlaşmıştık, değil mi?

POLOS - Evet.

SOKRATES - İnsanları öldürmeyi, sürgün etmeyi, mallarına el koymayı geçici bir heves uğruna istemeyiz. Bütün bunları, bize yararlı olduklarında yapmak isteriz; eğer zararlıysalar istemeyiz. Çünkü senin de belirttiğin gibi, istediğimiz, iyi olan şeylerdir; ne iyi ne de kötü olanlara gelince, onları da kötü olanlar gibi, istemeyiz. Doğru değil mi? Haklı mıyım, değil miyim, Polos? Hadi yanıt versene.

POLOS - Haklısın.

SOKRATES - Bu konuda seninle anlaştığımıza göre, şöyle söyleyebiliriz herhalde: Bir tiran ya da bir hatip kendine zararlı olduğu halde yararlı olduğunu sanarak herhangi birini öldürttüğü, ya da şehirden sürgün ettiği veya malına mülküne el koyduğu zaman kendi hoşuna gitmiş olan şeyi yapmış olur değil mi?

POLOS - Evet.

SOKRATES - Yaptığı, sonuç olarak kötü bile olsa, yine de kendi istediğini yapmış değil midir? Hadi yanıt versene.

POLOS - Hayır, sanırım istediğini yapmış olmuyor.

SOKRATES - Öyleyse, senin de belirttiğin gibi güçlü olmak iyi bir şeyse, böyle bir güce sahip olan kimse kendi şehrinin yönetiminde çok güçlü olabilir mi?

POLOS - Hayır, olamaz.

SOKRATES - Demek ki devlet içinde çok güçlü olmayan biri kendi istediğini değil de kendi hoşuna gideni yapar, derken haklıymışım.

POLOS - Sanki sen, Sokrates, devlet içinde hoşuna giden şeyi yapabilme özgürlüğüne sahip olmayı, yapamamaktan çok istemezsin; ve yine sanki sen, herhangi bir adamın istediği kimseyi öldürttüğünü, malına el koyduğunu, zincire vurduğunu gördüğün zaman, kıskanıp onun yerinde olmak için can atmazsın!

SOKRATES - Bütün bunları haklı olarak mı yoksa haksız olarak mı yapar?

POLOS - İster öyle olsun, ister böyle yine de kıskanılacak bir şey değil mi?

SOKRATES - Böyle konuşma Polos.

POLOS - Neden?

SOKRATES - Çünkü kendilerine imrenilemeyecek olanlar ile zavallılara imrenmemeli, onlara acımalıdır.

POLOS - Ne yani benim söylediğim kimseler bu tür insanlar mı?

SOKRATES - Nasıl öyle olmasınlar ki?

POLOS - Herhangi biri canının istediği bir insanı öldürtse, ve bunu haklı olarak yapsa, ona zavallı ve acınacak bir kimse gözüyle mi bakarsın?

SOKRATES - Hayır, ama hiç de imrenilecek bir şey olarak görünmüyor bana.

POLOS - Zavallı olduğunu az önce söylemedin mi?

SOKRATES - Evet, haksız olarak öldüren için söyledim; üstelik de acımalı dedim. Haklı olarak öldüren de imrenmeye değmez.

POLOS - Asıl acınacak ve zavallı olan haksız olarak öldürülen değil midir?

SOKRATES - Onu öldüren kadar değil, ve haklı olarak öldürülen kadar da değil, Polos.

POLOS - Nasıl olur ama Sokrates?

SOKRATES - Bal gibi olur. Çünkü, kötülüklerin en büyüğü haksızlık yapmakür.

POLOS - En büyük kötülük haksızlık yapmak mı! Bu haksızlığa uğramak daha büyük kötülük değil mi?

SOKRATES - Hiç de değil.

POLOS - Yani sen haksızlık yapmaktansa haksızlığa uğramayı mı istersin?

SOKRATES - Ne birini ne de ötekini isterim; ama ya haksızlık yapmam ya da haksızlığa uğramam gerekseydi, haksızlık yapmayı değil, haksızlığa uğramayı yeğlerdim.

POLOS - Öyleyse sen tiran olmayı kabul etmeyeceksin değil mi?

SOKRATES - Eğer tiranlıktan benim anladığımı anlıyorsan hayır.

POLOS - Yineliyorum, benim için tiranlık demek, devlet yönetiminde istediği gibi davranmak, öldürmek, sürgün etmek ve her şeyi kendi zevkine göre yapmaktır.

SOKRATES - Sevgili Polos bırak da konuşayım; söz sırası sana gelince eleştirirsin beni. Diyelim ki, halkın agorada toplandığı bir sırada, koltuk altıma bir kama saklayıp, sana şu sözleri söylüyorum: "Polos, bir tiranınkine eşit, müthiş bir güç elde ettim: Şu gördüğün insanlardan hangisinin ölmesini istersem, o, yargımı verdiğim an ölecek; hangisinin kafasını kırmak istersem, o kafa derhal kırılacak; hangisinin elbisesi yırtılacak dersem, o elbise yırtılacak. İşte, şehirdeki gücüm böylesine büyük olacak." Sözlerime inanmadığını görüp de, sana kamamı göstersem, o zaman herhalde bana şöyle dersin: "Böyle olduktan sonra, herkes güçlü olur, herkes istediği evi ateşe verir, Atinalıların tersanelerini, kadırgalarını ve ister devletin malı olsun ister kişinin, bütün gemileri yakıp yıkabilir, Sokrates." Öyleyse her hoşa gideni yapmak büyük bir güce sahip olmak sayılmaz değil mi?

POLOS - Bu koşullar altında elbette değil.

SOKRATES - Bu tür bir güce nasıl karşı koyulur; bir fikrin varsa söyler misin?

POLOS - Evet söylerim.

SOKRATES - Söyle hadi.

POLOS - Kim böyle davranırsa cezalandırılır.

SOKRATES - Cezalandırılmak kötü bir şey değil midir?

POLOS - Kötüdür, hiç kuşkusuz.

SOKRATES - Sen de görüyorsun ki genç dostum, insan hoşuna giden ve kendine yarar sağlayan şeyleri yaparsa büyük güç sahibi sayılıyor, ve bu da ancak o zaman iyi bir şey oluyor. İşte büyük güç denilen budur bence; bundan ötesi kötülük ve güçsüzlüktür. Ayrıca şunu da inceleyelim: Az önce söylediğimiz o öldürmenin, sürgün etmenin, insanların malına mülküne sahip çıkmanın kimi zaman iyi, kimi zaman da kötü olduğunu kabul etmedik mi?

POLOS - Ettik, tabii.

SOKRATES - Öyleyse, bu noktada seninle anlaşıyoruz, değil mi?

POLOS - Evet.

SOKRATES - Hangi durumda bunları yapmak daha iyidir? Nasıl bir ayrım yapıyorsun, söyler misin?

POLOS - Hayır, Sokrates, kendi soruna kendin yanıt ver.

SOKRATES - Öyleyse, Polos, mademki beni dinlemek istiyorsun, ben bu davranışları haklı olarak yapmanın iyi, haksız olarak yapmanın ise, kötü olduğunu söylüyorum.

POLOS - Sözlerini çürütmek o kadar güç ki! Bir çocuk bile yanlış düşündüğünü sana kanıtlayabilir.

SOKRATES - Bu çocuğa çok minnettar kalacağım gibi sen de sözlerimi çürütüp beni saçma şeyler söylemekten kurtarırsan, sana da o kadar minnet duyarım. Seni seven bir insanı hoşnut etmekten yılma ve sözlerimi çürüt.

POLOS - Sözlerini çürütmek için, geçmişteki örneklere başvurmak gerekmez Sokrates: Dünkü ve bugünkü örnekler sana yanıldığını ve de haksız olan insanların mutlu olduklarını göstermeye yeter de artar bile.

SOKRATES - Hangi örneklerden söz ediyorsun?

POLOS - Makedonya'da hüküm süren şu, Perdikkas'ın oğlu Arkhelaos'u'-^ görmüyor musun?

SOKRATES - Görmüyorsam da kendisinden söz edildiğini duydum.

POLOS - Mutlu mu yoksa mutsuz mu sence o?

SOKRATES - Bir fikrim yok Polos; ne de olsa kendisiyle henüz karşılaşmadım.

POLOS - Görüşmüş olsaydın, mutlu ya da mutsuz olduğunu elbette ki bilirdin; ama burada kalarak, onun mutlu olduğunu başka bir yoldan öğrenemez misin?

SOKRATES - Zeus hakkı için hayır.

POLOS - Yani şundan emin olabiliriz ki Sokrates, bu büyük kralın bile mutlu olup olmadığını bilmediğini söyleyeceksin.

SOKRATES - Böyle demekle gerçeği söylemiş olurum; çünkü bu kralın bilgi ve doğrulukla olan ilişkilerini bilmiyorum.

POLOS - Ne yani mutluluk yalnızca bunlardan mı oluşur?

SOKRATES - Evet bana göre öyle Polos; erkek ya da kadın, her kim ki dürüsttür, o mutludur; her kim ki doğru yoldan ayrılmıştır ve kötüdür, o mutsuzdur bence.

POLOS - Öyleyse, senin savunduğun bu fikre göre, Arkhelaos mutsuzdur değil mi?

SOKRATES - Doğru yoldan ayrılmışsa evet dostum.

POLOS - Nasıl doğru olsun ki? Perdikkas'ın erkek kardeşi Alketas'ın kölesi olan bir kadından doğduğu için bugün sahip olduğu tahtta hiçbir hakkı yoktu. Yasalara göre, o, Alketas'ın kölesiydi;

eğer yasalara uymuş olsaydı, Alketas'a kölelik edecek ve senin de ileri sürdüğün gibi mutlu olacaktı, ama, o en büyük suçları işlediği için, işte gördüğün gibi son derece mutsuz oldu. Önce Perdikkas'ın zorla elinden aldığı tahtı sanki geri vermek için, efendisi ve amcası olan bu Alketas'ı çağırttırdı; onu, kendi evinde ağırladı ve oğlu Aleksandros ile birlikte sarhoş etti; öz yeğeni olan ve kendisiyle hemen hemen aynı yaşta bulunan bu Aleksandros ile babasını bir yük arabasına koyup kaçırdı ve sonra her ikisini de boğdurup ortadan kaldırdı. Bu cinayeti işledikten sonra insanların en mutsuzu olduğunu fark etmedi ve hiç de pişmanlık duymadı. Aradan çok geçmeden de, kardeşi ve Perdikkas'ın meşru oğlu olan, üstelik yasalara göre iktidara geçmesi gereken, yedi yaşlarındaki bir çocuğa gözlerini dikti. Onu mutlu etmek için okutup yetiştireceği ve iktidarı kendisine bırakacağı yerde, kuyuya atıp boğduktan sonra, annesi Kleopatra'ya oğlunun kaz kovalarken kuyuya düşüp öldüğünü söyledi. İşte bugün Makedonya'da en fazla suç işlemiş olan bu adam, Makedonyalıların en mutlusu değil en mutsuzudur. Ve belki de başta sen olmak üzere birçok Atinalı bu Arkhelaos'un yerinde olmaktansa, herhangi bir Makedonyalının yerinde olmayı yeğleyecektir.

SOKRATES - Ta başından beri retorik sanatındaki ustalığını övmüş, ama karşılıklı konuşma sanatını ihmal ettiğini söylemiştim sana. Ben, doğru olmayan bir insanın mutsuz olacağını söylediğimde, bir çocuğun bile sözlerimi çürütmek için kullanabileceği, senin de beni haksız olduğum konusunda ikna etmek için başvuracağın yol bu, öyle mi? Sana nasıl olur da inanabilirim sevgili dostum, iddialarının hiçbirini kabul etmiyorum ki.

POLOS - Kötü niyetlisin de ondan; aslında sen de benim gibi düşünüyorsun.

SOKRATES - Sevgili Polos, beni mahkemelerde hatiplerin ileri sürdükleri kanıtlarla alt etmeye çalışıyorsun. Gerçekten de mahkemelerde, savundukları şeyleri destekleyecek birçok önemli tanık bulabilen hatipler, karşı taraf yalnızca bir tek tanık bulabildiği ya da onu bile bulamadığı zamanlar, rakiplerinin fikirlerini çürüttüklerini sanırlar. Ama, fikirleri bu biçimde çürütmek, gerçeği bulmayı sağlamaz, çünkü suçsuz bir kimse, yetkili gibi görünen birçok sahte tanığın sözleriyle pekâlâ suçlu sayılabilir. Eğer şimdi de gerçeği söylemediğimi kanıtlamak için birtakım tanıklar kazanmak istiyorsan, zaten senin bu söylediklerinden sonra hemen bütün Atinalılar ve yabancılar seninle hemfikir olacaklardır. Benim gerçeği söylemediğimi ispatlamak için, ister Dionysos tapınağında sıralı duran sehpaların[1]^ sahibi Nikeratos'un oğlu Nikias ile erkek kardeşlerini, ister Pytho'da gördüğümüz o güzel adakları yapmış olan Skellios'un oğlu Aristokrates'i^[1], istersen de bütün Perikles ailesini ya da dilediğin herhangi bir Atinalı aileyi çıkarabilirsin karşıma.

Ama ben, tek kalmama karşın yine de yılmayacağım; çünkü beni inandıramıyorsun; yalnızca, elimden mallarımı ve gerçeği almak için karşıma bir sürü sahte tanık çıkartıyorsun. Buna karşılık, ben, tanık olarak seni göstermez ve ileri sürdüklerim konusunda seninle uyuşamazsam, bizi ilgilendiren bu konu hakkında değerli hiçbir şey yapmadığımı sanacağım. Aynı biçimde, bütün öteki tanıkları göndermez ve benim söylediklerimle uyuşup lehine tanıklık etmemi sağlayamazsan senin de bu konuda hiçbir şey yapmadığın söylenebilir. Demek ki, iki türlü kanıt çürütme yolu vardır: Biri senin ve ötekilerin inandığı, öbürüyse benim kabul ettiğim. Bunları birbirleriyle karşılaştırıp, aralarında bir fark bulunup bulunmadığını görmeye çalışalım. Ne de olsa, uyuşamadığımız konular oldukça önemlidir, ve gerçeği bilmek ne kadar güzelse, bilmemek de o kadar utanç vericidir. Çünkü, sonunda, kimin mutlu, kimin mutsuz olduğunu bilip bilmemeye dayanmaktadır. Şimdi, bizi ilgilendiren bu nokta üzerinde duralım: Arkhelaos'un cinayet işlediği halde mutlu olduğuna inanman, insanın kötülük ya da haksızlık yaptığında mutlu olabileceğini savunduğunu gösterir. Senin de demek istediğin bu değil mi?

POLOS - Evet tam anlamıyla bu.

SOKRATES - Ben de böyle bir şeyin olanaksız olduğunu ileri sürüyorum. İşte seninle uyuşamadığımız ilk nokta bu. Şimdi öbürüne geçelim: Suçlu bir insan cezaya çarptırılırsa ve yaptıklarının cezasını çekerse mutlu olur mu?

POLOS - Hayır; tam tersine çok mutsuz olur.

SOKRATES - Öyleyse, sence suçlu olan bir kimse cezalandırılmazsa mutlu olur değil mi?

POLOS - Elbette.

SOKRATES - Ben, öyle düşünüyorum ki Polos, suç işleyen ya da suçluluk duygusunu içinde taşıyan bir insan, her zaman mutsuzdur. Üstelik, işlediği suçlar cezasız kalırsa ve yaptıklarının cezasını çekmezse mutsuzluğu daha da artar. Ama tanrılar ve insanlar tarafından cezalandırılırsa ve yaptıklarının cezasını çekerse bu mutsuzluğu biraz olsun azalır.

POLOS - Tuhaf şeyler söylüyorsun Sokrates.

SOKRATES - Bak arkadaşım, duygularımı seninle paylaşmaya çalışacağım; çünkü seni bir dost olarak kabul ediyorum. Anlaşamadığımız noktaları senin de görüp bilmeni isterim. Az önce haksızlık yapmanın haksızlığa uğramaktan daha kötü bir şey olduğunu söylemiştim.

POLOS - Doğru.

SOKRATES - Sen de haksızlığa uğramanın daha büyük bir kötülük olduğunu söyledin.

POLOS - Evet.

SOKRATES - Ayrıca, haksızlık yapanların mutsuz olduklarını söyledim, sen de sözlerimi çürüttün.

POLOS - Zeus hakkı için evet.

SOKRATES - Sen öyle sanıyorsun Polos.

POLOS - Öyle sanmakta da haklıyım.

SOKRATES - Olabilir. Ama sen öte yandan, cezaya çarptırılmayan suçluların da mutlu olduklarını savunuyorsun.

POLOS - Elbette.

SOKRATES - Bense, ceza çekmeyenlerin en mutsuz, suçlarının cezasını çekenlerin ise daha az mutsuz olduklarını söylüyorum. Bu düşüncemi de çürütebilir misin?

POLOS - Bunu çürütmek az öncekini çürütmekten daha güç Sokrates.

SOKRATES - Güç değil, olanaksız Polos; çünkü, gerçek asla çürütülemez.

POLOS - Ne diyorsun? İşte sana örnek olarak, tiranlığı zorla ele geçirmek için hazırladığı bir suikast sırasında suçüstü yakalanan ve işkenceye çarptırılan kötü ruhlu bir adamı gösteriyorum; işkence sırasında gözlerine mil çekilir, kendisine türlü eziyetler edilir, kolu bacağı sakat bırakılır, aynı işkencelerin, karısına ve çocuklarına da yapıldığını görür; sonunda çarmıha gerilir, bedeni ziftle sıvanır ve diri diri yakılır; şimdi bu adam işkencelerden kurtulup da tiranlığı ele geçirseydi ve şehrin hakimi olup hayatını dilediği gibi yaşasaydı, böylece de hem yurttaşlarının hem de yabancıların özlem ve hayranlığını çektiği bir hayat sürseydi daha mutlu olmaz mıydı? Senin çürütülmesi olanaksız dediğin şeyler bunlar mı?

SOKRATES - Yine beni korkutup sindirmek istiyorsun yiğit Polos; ama az önce tanıklar getirmeye çalıştığında olduğu gibi çürütemiyorsun bu sözlerinle de söylediklerimi. Ne olursa olsun, bir ayrınüyı anımsamama yardım et. "Bu adamın tiranlığı zorla ve haksızlıkla ele geçirmek istediğini," söyledin değil mi?

POLOS - Evet.

SOKRATES - Öyleyse, tiranlığı zorla ve haksızlıkla elde etmeyi başaran ile cezaya çarptırılandan biri öbürüne göre daha mutlu değildir. Çünkü, iki mutsuzdan biri öbüründen daha

mutlu olamaz; ama en mutsuz olanı, cezadan kurtulup da tiran olandır. Ne demek bu, Polos? Benimle alay mı ediyorsun? Hiçbir kanıt ileri sürmeden yalnızca sırıtarak alaylı alaylı bakmak, fikirleri çürütmek için yeni bir yol mu yoksa?

POLOS - Hiç kimsenin savunamayacağı şeyleri ileri sürmekle, zaten tamamıyla çürütüldüğüne inanmıyor musun, Sokrates? Burada bulunanlardan herhangi birine sor istersen.

SOKRATES - Ben siyasetçi değilim Polos; nitekim geçen yıl rastlanüyla senatör seçildikten sonra, başkanlık sırası benim içinde bulunduğum topluluğa gelince, sorunu oya sunmak bana düştüğünde bu işin nasıl yapılacağını bilmediğimden gülünç durumda kaldım. Bu nedenle, benden, burada bulunanların fikrini almamı isteme, ve de eğer onların tanıklığına başvurmaktan daha iyi bir kanıtın yoksa, bırak da az önceki gibi bir de ben sana sorayım; sen de benim kanıt göstermekten ne anladığımı araşür ve bu yolu bir dene. Ben, savunduğum şeyler hakkında sana bir tek tanık gösterebilirim; o da kendisiyle tartıştığım kişidir, bütün ötekileri hiç hesaba katmam bile. Yalnızca bir tek tanığın oyuna başvurur, öteki dinleyenlerle asla tartışmaya girmem. Bakalım, benim kanıt göstererek seni çürütmeye çalışmama razı olacak ve sorularımı yanıtlayacak mısın? Ben, şuna inanıyorum ki, sen, hatta ben ve bütün öteki insanlar, haksızlık yapmanın haksızlığa uğramaktan ve de ceza görmemenin ceza görmekten daha kötü olduğunu sanıyoruz.

POLOS - Ben de tam tersine, ne benim ne de başka bir kimsenin bu fikirde olduğunu savunuyorum. Sanki sen haksızlık yapmaktan çok haksızlığa uğramayı mı yeğlersin?

SOKRATES - Evet, sen de, senin gibi herkes de bunu yeğler.

POLOS - Tam tersine; ne ben, ne sen, ne de bir başkası ister böyle olmasını.

SOKRATES - Peki bana yanıt verecek misin?

POLOS - Elbette vereceğim; çünkü karşılığında senin ne diyebileceğini merak ediyorum.

SOKRATES - Mademki merak ediyorsun, öyleyse, sanki sana ilk kez bir soru yöneltiyormuşum gibi yanıt vermeye çalış bana. Sence en büyük kötülük haksızlık yapmak mıdır, yoksa bu haksızlığa uğramak mıdır, Polos.

POLOS - Uğramaktır bence.

SOKRATES - Peki ya en çirkini hangisidir? Yapmak mıdır, uğramak mıdır? Yanıt ver.

POLOS - Yapmaktır.

SOKRATES - Mademki en çirkinidir, öyleyse en kötüsüdür de.

POLOS - Hiç de değil.

SOKRATES - Öyle anlıyorum ki, sen gördüğüm kadarıyla, güzel ile iyinin, kötü ile çirkinin aynı şeyler olduğuna inanmıyorsun.

POLOS - Kesinlikle hayır.

SOKRATES - Peki bakalım, şuna ne diyeceksin? Beden, renk, biçim, ses, uğraşılan iş gibi birçok şeye nedensiz yere mi güzel dersin? Sözgelimi güzel bedenleri ele alalım; bunlara ya yararlı oldukları için ya da görünüşleri bakanların hoşuna gidip onlara özel bir zevk verdiği için güzel demez misin? Bunların dışında sana bir beden için güzel dedirtecek başka bir neden var mı?

POLOS - Hayır yok.

SOKRATES - Bu söylediklerimiz, biçim, renk gibi bütün öteki şeyler için de geçerli değil midir? Ya belli bir zevk verdikleri ya yararlı oldukları ya da hem zevk verdikleri hem de yararlı oldukları için güzel diye nitelendirmiyor musun bunları?

POLOS - Evet.

SOKRATES - Bu söylediklerimiz, seslerle ve müzikle ilgili olan şeyler için de geçerli değil midir?

POLOS - Evet.

SOKRATES - Yine aynı biçimde yasalar ve uğraşılan işler arasında güzel olanlar, başka bir nedenden ötürü değil, ya yararlı, ya hoş, ya da hem yararlı hem de hoş oldukları için güzeldirler.

POLOS - Görünüşe göre öyle.

SOKRATES - Bu söylediklerimiz, bilgilerin güzelliği için de geçerli değil mi?

POLOS - Sanırım öyle; hem sonra güzeli, hoş ve iyi[1]^ ile tanımlamakla çok iyi yaptın.

SOKRATES - O zaman, çirkin de, bunların tersi olan acı ve kötü ile tanımlanabilir, değil mi?

POLOS- Elbette.

SOKRATES - Demek ki, iki güzel şeyden biri öbüründen daha güzelse, bu onun ötekini bu iki nitelikten birinde ya da her iki nitelikte de aştığını göstermez mi; yani ya zevk vermede, ya yararlı olmada, ya da her ikisinde de ötekinden üstün olduğunu göstermez mi?

POLOS - Kuşkusuz gösterir.

SOKRATES - Ve de iki şeyden biri öbüründen daha çirkinse, bu ya daha çok acı verdiği ya da daha çok kötülük getirdiği içindir. Sence de böyle olması gerekmez mi?

POLOS - Evet.

SOKRATES - Peki, yapılan ya da uğranılan haksızlık üstüne ne diyorduk az önce? Sen haksızlığa uğramanın daha kötü, haksızlık yapmanın ise daha çirkin olduğunu söylemiyor muydun?

POLOS - Evet söylüyordum.

SOKRATES - Eğer haksızlık yapmak haksızlığa uğramaktan daha çirkinse, hem acı verici hem de çirkin demektir; çünkü, biri ötekine göre ya daha çok acı verir ya da çok kötülük eder, ya da hem acı verir hem de kötülük eder. Bunun da böyle olması gerekmez mi sence?

POLOS - Gerekir hiç kuşkusuz.

SOKRATES - Önce, yapılan haksızlığın uğranılan haksızlıktan daha mı acı verici olduğunu, ve haksızlık yapanların haksızlığa uğrayanlardan daha mı çok acı çektiğini araştıralım.

POLOS - Hayır söylediğin gibi değil, Sokrates.

SOKRATES - Demek ki, haksızlık yapmak daha çok acı verici değildir.

POLOS - Hayır değildir.

SOKRATES - Eğer daha çok acı verici değilse, hem acı verici hem de kötülük edici de değildir.

POLOS - Elbette hayır.

SOKRATES - Öyleyse, öteki daha çoktur.

POLOS - Evet.

SOKRATES - Yani kötülük değil mi?

POLOS - Öyle olması gerek.

SOKRATES - Mademki haksızlık yapmak kötülük getirir, öyleyse haksızlık yapmak haksızlığa uğramaktan daha kötüdür.

POLOS - Elbette.

SOKRATES - Az önce herkes gibi sen de haksızlık etmenin haksızlığa uğramaktan daha çirkin olduğunu söylemedin mi?

POLOS - Evet.

SOKRATES - Yine az önce bunun aynı biçimde, daha kötü bir şey olduğunu da görmedik mi?

POLOS - Gördük.

SOKRATES - Şimdi, sen daha çirkin ve daha kötü olan bir şeyi daha az çirkin ve daha az kötü olan bir şeye yeğlemez misin? Yanıt vermekten çekinme Polos; bundan sana hiçbir kötülük gelmez. Kendini bir hekime nasıl korkmadan teslim edebiliyorsan, tartışmaya da aynı biçimde bırakıver kendini. Ve de soruma ya evet ya da hayır de.

POLOS - Yok Sokrates, bir tercihte bulunamayacağım.

SOKRATES - Tercihte bulunabilecek biri var mıdır sence?

POLOS - Bu düşünce biçimine göre öyle sanıyorum ki yoktur.

SOKRATES - Demek ki, benim, senin, ve de başka birinin haksızlık etmeyi haksızlığa uğramaya tercih etmeyeceğini söylemekle doğru demişim; çünkü haksızlık etmek çok kötü bir şeydir.

POLOS - Öyle sanıyorum.

SOKRATES - Sen de görüyorsun ki Polos, benim kanıtlama yolum ile seninki karşılaştırılınca, aralarında hiçbir benzerlik yok. Sen, benden başka herkesin oyunu kazanmışsın. Ben ise, yalnızca, senin söz ve tanıklığınla yetiniyorum; yalnızca senin görüşün yeter bana, başkalarının fikrini sormam bile. Bu nokta üstünde, şimdilik pek fazla durmadan seninle uyuşamadığımız bir ikinci noktayı inceleyelim: Suçlu olan bir insanın cezalandırılması senin dediğin gibi kötülüklerin en büyüğü müdür, yoksa benim dediğim gibi cezadan kurtulmak mıdır kötülüklerin en büyüğü? Konuyu şu açıdan ele alalım: Yapılan bir yanlışlığın cezasını çekmek ile suçlu olunduğunda haklı olarak cezalandırılmak sence aynı şeydir değil mi?

POLOS - Evet aynı şey.

SOKRATES - Şimdi de bana doğru olan her şeyin doğru kaldığı sürece güzel olmadığını söyleyebilir misin? Yanıt vermeden önce bir düşün.

POLOS - Hayır Sokrates; ben de öyle sanıyorum.

SOKRATES - Bir de şunu incele: Herhangi biri, bir şey yaparsa, bu kişinin yaptığından etkilenen başka birinin de bulunması gerekmez mi?

POLOS - Öyle sanıyorum ki gerekir.

SOKRATES - Biri yapar öteki katlanırsa, katlanan kişinin katlandığı şey ile yapan kişinin yaptığı şey bir değil midir? İşte bir örnek sana: Biri vurursa, bir şeye vurulmuş olması gerekmez mi?

POLOS - Elbette.

SOKRATES - Kuvvetli ya da hızlı vurursa, vurulan şeyin de aynı biçimde vurulmuş olması gerekmez mi?

POLOS - Evet.

SOKRATES - Öyleyse, vurulan şeyin üzerindeki etki, vuran şeyin yaptığıdır değil mi?

POLOS - Kesinlikle.

SOKRATES - Aynı biçimde biri yakarsa, yanan bir şeyin bulunması gerekmez mi?

POLOS - Gerekir kuşkusuz.

SOKRATES - Yakan kimse çok yakar ve şiddetli bir acı verirse, yanan nesne de yakanın bu yakış biçimine uyar, değil mi?

POLOS - Elbette.

SOKRATES - Biri keserse de aynı şey söz konusu değil midir? Kesilen bir şey vardır o zaman da.

POLOS - Evet.

SOKRATES - Kesen kimse büyük, derin ya da acı vererek kesmişse, kesilen nesne de kesenin bu kesiş biçimine uyar, değil mi?

POLOS - Öyle.

SOKRATES - Özetlersek, az önce söylediğimin, bütün durumlarda da böyle olduğunu kabul ediyorsan, o zaman herhangi bir etkenin yaptığı etkinin, etkilenenin uğradığı etki ile aynı olduğunu kabul ediyorsun demektir.

POLOS - Evet, ediyorum.

SOKRATES - Bu konuda anlaştığımıza göre, söyler misin bana, cezaya çarpürılmak acı çekmek midir, yoksa bir şey yapmak mıdır?

POLOS - Elbette acı çekmektir, Sokrates.

SOKRATES - Yani bu acı çekmek de bir şey yapanın işidir.

POLOS - Kuşkusuz ceza verenin işidir.

SOKRATES - Hakkıyla cezalandıran biri, doğru olarak cezalandırmıştır değil mi?

POLOS - Evet.

SOKRATES - O zaman yaptığı bu hareket doğru mudur, değil midir?

POLOS - Doğrudur.

SOKRATES - İşlediği bir suçtan dolayı cezalandırılan bir kimse doğru bir davranışla karşılaşmış olur değil mi?

POLOS - Öyle olmalı.

SOKRATES - Oysa biz, doğru olan bir şeyin güzel olduğunu kabul etmiştik?

POLOS - Evet etmiştik.

SOKRATES - Öyleyse, bu iki adamdan biri güzel bir şey yaparsa, öteki, yani cezalandırılan da güzel bir şeye katlanır.

POLOS - Evet.

SOKRATES - Ama, güzel olduğuna göre iyidir de; çünkü, güzel, ya hoş ya da yararlıdır değil mi?

POLOS - Çok doğru.

SOKRATES - Demek ki, cezalandırılanın çektiği acı da iyidir.

POLOS - Evet, öyle olmalı.

SOKRATES - Öyleyse, bunda bir yarar da vardır.

POLOS - Evet.

SOKRATES - Ne var ki, bu benim anladığım biçimde bir yarar mı bakalım? Herhangi bir kimse haklı olarak cezalandırılmışsa, ruhu da iyileşmiş olmaz mı?

POLOS - Olabilir.

SOKRATES - Öyleyse cezalandırılan kimse ruhunun kötülüğünden de kurtulmuş olur değil mi?

POLOS - Evet.

SOKRATES - Böylece de, kötülüklerin en büyüğünden kurtulmuş sayılmaz mı? Sorunu bir de dolaylı olarak şu açıdan incele. Kendine servet sağlamak isteyen bir adam için, yoksulluktan daha fena bir kötülük düşünebiliyor musun?

POLOS - Hayır, düşünemiyorum.

SOKRATES - Sana göre kötülük, bedenin yapısı bakımından, zayıflık, hastalık, çirkinlik ve aynı türden öteki kusurlar arasına girmez mi?

POLOS - Evet girer.

SOKRATES - Öte yandan ruhun da kötülükleri olduğuna inanmıyor musun?

POLOS - İnanıyorum elbette.

SOKRATES - Bu kötülükleri de, haksızlık, bilgisizlik, kalleşlik ve benzeri biçimlerde adlandırmıyor musun?

POLOS - Kuşkusuz.

SOKRATES - Demek ki, sen şu üç şeye karşılık yani servet, beden ve ruha karşılık, yoksulluk, hastalık ve haksızlık olmak üzere üç kusur bulunduğunu söylüyorsun.

POLOS - Evet.

SOKRATES - Peki, bu üç kusurdan hangisi daha çirkindir? Haksızlık, yani, ruhun kusuru, kötülüğü değil mi?

POLOS - Hem de ötekileriyle karşılaştırılamayacak kadar.

SOKRATES - Peki, bu en çirkini olduğuna göre en kötüsüdür de değil mi?

POLOS - Yani ne demek istiyorsun, Sokrates.

SOKRATES - Şunu demek istiyorum: En çirkin olan şey, ya en çok acı veren ya en çok zarara neden olan, ya da bu kötülüklerin her ikisini de yapan şeydir; seninle az önce anlaştığımız nokta da buydu zaten.

POLOS - Doğru.

SOKRATES - Oysa, az önce, en çirkin oları şeyin haksızlık ve genellikle de ruh kötülüğü olduğunu kabul etmedik mi?

POLOS - Ettik.

SOKRATES - En çirkin şey de, ya en acı verdiği ve en kötü olduğu ya en zarar verdiği ya da her ikisine birden neden olduğu için çirkin değil midir?

POLOS - Elbette.

SOKRATES - Öyleyse haksız, ölçüsüz, kalleş ve bilgisiz olmak, yoksul ve hasta olmaktan daha mı kötüdür?

POLOS - Konuştuklarımızdan sonra bana değil gibi geliyor Sokrates.

SOKRATES - Demek ki ruh kötülüğünün dünyanın en çirkin şeyi olması için, ya çok zarar verici ya da en çok kötülüğe yol açıcı olması gerekir; çünkü senin belirttiğine göre, ruh kötülüğü en çok acı veren şey olamaz.

POLOS - Doğru.

SOKRATES - Ama en çok zarar veren de kötülüklerin en büyüğüdür.

POLOS - Evet.

SOKRATES - Demek ki, haksızlık, ölçüsüzlük ve genellikle ruh kötülüğü dünyadaki kötülüklerin en büyükleridir.

POLOS - Öyle görünüyor.

SOKRATES - Bizi yoksulluktan kurtaran hangi sanattır? Para yapma sanatı değil mi?

POLOS - Evet.

SOKRATES - Ya hastalıktan? O da tıp değil mi?

POLOS - Hiç kuşkusuz.

SOKRATES - Ya ruh kötülüğünden ve haksızlıktan? Eğer sorumu yanıtlamakta güçlük çekiyorsan, değiştirerek şöyle sarayım: Bedeni hasta olan birini nereye ve kime götürürüz?

POLOS - Hekimlere, Sokrates.

SOKRATES - Ya haksızlık edip ölçüsüz davrananları nereye götürürüz?

POLOS - Yargıçlara demek istemiyor musun?

SOKRATES - Suçlarının cezasını çekmeleri için değil mi?

POLOS - Evet.

SOKRATES - Haklı olarak ceza verenler, adalet kurallarına uyarak cezalandırmazlar mı?

POLOS - Evet.

SOKRATES - Öyleyse, para yapma sanaü yoksulluktan, tıp hastalıktan, adalet de ölçüsüz davranışlardan ve haksızlık yapmaktan kurtarır.

POLOS - Öyle gibi.

SOKRATES - Peki bu sözünü ettiğin şeylerden hangisi daha güzeldir?

POLOS - Hangi şeyler?

SOKRATES - Para yapma sanatı, tıp ve adalet.

POLOS - En güzeli adalettir, Sokrates.

SOKRATES - Mademki en güzeli adalettir, öyleyse o da, ya en çok zevk verir ya en çok yarar sağlar ya da her ikisini birden yaratabilir.

POLOS - Doğru.

SOKRATES - Hekimlerin eline düşmek hoş bir şey midir? İnsan hekimler tarafından tedavi edilmekten zevk mi alır?

POLOS - Sanmıyorum.

SOKRATES - Ancak, böyle olmasında da bir yarar vardır, değil mi?

POLOS - Evet.

SOKRATES - Çünkü, insan büyük bir kötülükten kurtulur; bu nedenle, acıya katlanıp sağlığa kavuşmak onun yararınadır.

POLOS - Kuşkusuz.

SOKRATES - Bu koşullarda insan ne zaman en iyi fiziksel durumdadır? Hekimlerin tedavisindeyken mi ya da hiç hasta değilken mi?

POLOS - Elbette ki hiç hasta değilken.

SOKRATES - Gerçekten de mutluluk kötülükten kurtulmak değil, kötülüğe hiç uğramamaktır.

POLOS - Doğru.

SOKRATES - Bedeni ya da ruhu hasta olan iki insandan hangisi en mutsuzdur? Tedavi görüp hastalıktan kurtulan mı, yoksa tedavi görmeyip hastalığı üstünde taşıyan mı?

POLOS - Öyle sanıyorum ki tedavi görmeyen.

SOKRATES - Cezasını çekmek, insanı en büyük kötülükten, yani ruh kötülüğünden kurtarır, demedik mi az önce?

POLOS - Evet, dedik.

SOKRATES - Gerçekten de ceza insanı uslandırır ve daha dürüst yapar; adalet de ruh kötülüğünü tedavi eden tıp gibidir.

POLOS - Doğru.

SOKRATES - Dolayısıyla, insanların en mutlu olanı, ruhunda hiçbir kötülük taşımayandır; çünkü az önce gördüğümüz gibi, ruh kötülüğü kötülüklerin en büyüğüdür.

POLOS - Hiç kuşkusuz.

SOKRATES - Mutlu olmada ikinci sırayı kötülükten kurtulmuş olan alır.

POLOS - Öyle.

SOKRATES - Ve bu insan da kendisine uyarıda bulunulan, azarlanan ve cezasını çeken biridir.

POLOS - Evet.

SOKRATES - Öyleyse en mutsuz yaşamı süren insan kötülükten kurtulmak yerine onu kendi içinde saklayan kimsedir.

POLOS - Gerçekten de öyle.

SOKRATES - Oysa bu insan, en büyük suçları işleyen, en büyük haksızlıkları yapan sonra da her türlü uyarı, paylama ve cezadan kurtulabilen bir insan değil midir? Senin de söylediğin gibi, Arkhelaos ile öteki tiranlar, hatipler ve zorbalar da aynı durumda değil midir?

POLOS - Öyle görünüyor.

SOKRATES - İşte bu insanlar, Polos, en ciddi hastalıklara yakalandıkları halde hekimlere başvurmaktan çekinen ve her türlü tedavi usulünden kaçan kimselere benzerler; bunlar acı verir diye ateş ve demirle tedavi görmekten korkan çocukları andırırlar. Sen de aynı fikirde değil misin?

POLOS - Evet.

SOKRATES - Çünkü, bana öyle geliyor ki, bu adam beden sağlığı ve sağlamlığının değerini bilmiyor. Zaten seninle anlaştığımız ilkelere göre yargılayacak olursak, cezadan kurtulmanın yollarını arayanların da aynı biçimde davrandıklarını söyleyebiliriz, Polos. Bu insanlar cezaların acı veren yanını görürler de yararlı olan yanını görmezler. Üstelik de, hastalıklı, bozuk, dürüst olmayan ve kötü bir ruhla yaşamanın hastalıklı bir bedenle yaşamaktan daha acınacak bir şey olduğunu bilmezler. Bu da, onların ceza çekmemek ve kötülüklerin en büyüğünden kaçıp kurtulmamak için ellerinden gelen her şeyi yapmalarına yol açar. Zengin olmak, eş dost edinmek ve inandırabilmek için, söz söyleme sanatında olabildiğince usta olmak isterler. Diyelim ki, kabul ettiğimiz ilkeler doğrudur, o zaman, tartışmamızın ortaya çıkardığı sonuçları görebiliyor musun? Yoksa bu sonuçları birlikte mi çıkarmamızı istersin?

POLOS - Evet, birlikte çıkaralım lütfen.

SOKRATES - Bu söylediklerimizden, en büyük kötülüğün haksızlık yapmış olmak ve haksızlıklar içinde yaşamak olduğu ortaya çıkmaz mı?

POLOS - Elbette.

SOKRATES - Öte yandan, insanın bu kötülükten cezasını çekerek kurtulacağını da görmedik mi?

POLOS - Evet, gördük.

SOKRATES - Cezasız kalmak ise kötülüğün sürdürülmesine yol açmaz mı?

POLOS - Evet.

SOKRATES - Demek ki, haksızlık etmek büyük kötülüklerin arasında ancak ikinci sırada yer alır; ama cezasız kalmış haksızlık bütün kötülüklerin hem en büyüğü hem de ilkidir.

POLOS - Öyle görünüyor.

SOKRATES - Sevgili dostum, seninle anlaşamadığımız nokta da bu değil mi zaten? Sen, Arkhelaos'un, en büyük suçları işlediği ve her türlü cezadan kurtulduğu için mutlu olduğunu savunuyorsun; ben ise, tersine, suçlarının cezasını çekmeyen Arkhelaos'un ya da herhangi birinin, doğal olarak, en mutsuz insan olduğunu söylüyor ve haksızlık yapanın haksızlığa uğrayandan, cezasız kalanın da cezasını çekenden her zaman daha mutsuz olduğunu savunuyorum, değil mi?

POLOS - Evet.

SOKRATES - Bu da, benim doğru konuşmuş olduğumu kanıtlamaz mı?

POLOS - Öyle görünüyor.

SOKRATES - Nihayet kabul ettin. Peki Polos, mademki benim söylediğim doğru, öyleyse retoriğin büyük yararı nerededir? Gerçekten de seninle anlaşmaya vardığımız ilkelere göre, her şeyden önce haksızlık etmekten sakınmak gerekir; çünkü, bunun yeterli bir kötülük olduğunu kabul etmiştik, değil mi?

POLOS - Doğru.

SOKRATES - Öyleyse, insanın ya kendisi ya da yakınlık duyduğu başka biri bir haksızlık yapmışsa, o kimse, haksızlık hastalığının müzminleşmesinden ve insanın ruhunda onulmaz bir yara açmasından korkup, aynen bir hekime başvuruyormuş gibi, cezasını hemen çekebileceği yere gitmeli, yani yargıç önüne çıkmalıdır. Önceden söylediklerimiz hâlâ geçerliyse, daha başka ne diyebiliriz ki Polos? Tek yol, ortaya çıkan sonuçla bu söylediklerimiz arasında bir uyuşma yapmamız değil mi?

POLOS - Öyle Sokrates, gerçekten de başka ne diyebiliriz ki?

SOKRATES - Demek ki, kendimiz, ana babamız, dostlarımız, çocuklarımız ya da ülkemiz bir haksızlık yaparsa, kendimizi savunma konusunda retoriğin hiçbir yararı olmaz bize, Polos. Retorikten ancak, önce kendi kendimizi, sonra da ana babamızı ve dostlarımızı haksızlık yaptıkları her sefer suçlamak, suçumuzu gizlememek ve onu işleyen, ceza çekip sağlığa kavuşabilsin diye suçu açığa çıkarmak için yararlanılabilir. Retorik insanı, hem kendi kendine hem de başkalarına yılmadan karşı koymaya, sırf, iyi ve güzel uğruna, hem de acıyı hiç hesaba katmadan, hekimin kesip dikmesine ve dağlamasına katlanır gibi, gözü kapalı ve cesurca kendini ortaya koymaya zorlar. Eğer işlenen suçun cezası dayaksa, suçlu dövülür; hapse atılmaksa suçlu zincire vurulup hapse atılır; para cezası ise, ödetilir; sürgünse, sürülür; ölümse, öldürülür. Kendine ve yakınlarına karşı ilk tanıklık edecek yine insanın kendisi olmalı ve retoriği suçlarını itiraf ederek, kötülüklerin en büyüğü olan haksızlıktan kurtulmak için kullanmalıdır. Bu söylediklerimi kabul ediyor musun, yoksa etmiyor musun, Polos?

POLOS - Doğrusu, bu söylediklerin bana tuhaf geliyor Sokrates; ama belki de, az önce söylediklerimizin bir sonucudur.

SOKRATES - Öyleyse, ya ilk söylediklerimizi geri almak ya da bu sonuçları kabul etmek gerekir.

POLOS - Evet, öyle.

SOKRATES - Şimdi bir de tersini ele alalım. Diyelim ki bir insan düşmanına ya da başka birine kötülük yapacak (yeter ki düşmandan bir kötülük gelmesin, çünkü böyle bir durumda insanın tetikte olması gerekir). O zaman, o insanın cezalanmaması ve yargıç önüne çıkmaması için büyük çaba harcanıp gerek söze gerekse eyleme başvurulmalıdır; eğer yargıç önüne çıkarsa, kurtulması ve ceza yememesi için öyle çaba sarf etmeli ki, çok altın çalmışsa geri vermesin, ve bunu kendisi ve dostları için saklayarak, haksızca ve ahlaksızca harcasın; işlediği suçlarla ölümü hak ettiyse, ölümden kurtulsun ve eğer olanaklıysa asla ölmesin. Ya kötülüklerinde ölümsüz olsun, ya da en azından bu kötülük dolu haliyle olabildiğince çok yaşasın. İşte, bence bu amaçları gerçekleştirmede yararlanılır retorikten Polos; çünkü haksızlık yapamayacak bir kimseye büyük bir yararı dokunacağını hiç sanmıyorum retoriğin. Herhangi bir yararı olsa bile, daha önce ileri sürdüğümüz kanıtlardan da anlaşılacağı gibi, bu yarar yine de hiçbir şey sağlamaz.

KALLİKLES - Söyle bana Khairephon, Sokrates ciddi mi konuşuyor, yoksa şaka mı ediyor?

KHAİREPHON - Öyle sanıyorum ki, çok ciddi konuşuyor, Kallikles; ama en iyisi bunu kendisine sormak.

KALLİKLES - Tanrılar hakkı için, ben de öyle olmasını diliyorum. Söyle bana Sokrates, senin şu anda ciddi konuştuğuna mı inanalım, yoksa şaka ettiğine mi? Çünkü, ciddiysen ve gerçeği söylüyorsan, bu, toplumsal yaşamımızı altüst etmen anlamına gelir ve öyle görünüyor ki, bizlerin de gerekenin tam tersini yapması demektir.

SOKRATES - Bak Kallikles, insanlar aynı tutkulara sahip olmayıp da, herkesin kendine özgü bir tutkusu bulunsaydı, birinin ötekine kendi duyduğunu anlatması kolay olmazdı. Böyle konuşmamın nedeni, şu anda bizim, yani senin ve benim aynı durumda olduğumuzu ve yine her ikimizin de iki şeyi, benim Kleinias'ın oğlu Alkibiades'i ve felsefeyi, senin ise Atina Demos'unu Li^l ve Pyrilampos'un oğlu Demos'u sevdiğini fark etmemdendir.

Oysa, güzel konuşmana karşın, sevdiğin ne derse desin ve nasıl düşünürse düşünsün, sen tersini iddia edemiyor ve bir düşünceden ötekine geçip duruyorsun. Toplantılarda, bir görüş ortaya koyduğunda, Atina Demos'u bu görüşe karşı çıkarsa, sen de hemen bu görüşü savunmaktan vazgeçiyor ve sözlerini onun isteklerine göre ayarlıyorsun; Pyrilampos'un yakışıklı oğlu Demos için de aynını yapıyorsun. Bu da senin, sevdiğinin isteklerine ve sözlerine karşı koyamadığını gösterir. Yine, eğer, biri, her konuşmanda onların hoşuna gidecek şeyler söylediğini görüp de şaşırsa ve bu sözlerini çok saçma bulsa, sen ona, sevdiklerin sözlerini değiştirmedikçe, doğruyu konuşmak bile istesen, onlar gibi konuşmaktan geri kalmayacağını söylersin.

Benden de aynı yanıtı alacağını düşün ve söylediklerimi işitince şaşırmayıp sevdiklerimden biri olan felsefenin bu tür konuşmasını engelle. Şu anda, benden işittiklerin aslında onun sözleridir ve o, benim öbür sevdiklerimden daha az değişkendir; çünkü Kleinias'ın oğlu bir şöyle, bir böyle konuşur, ama felsefe her zaman aynı sözleri savunur. Seni şaşırtan sözleri hep o söylemiştir, ve onun konuşmalarına bizzat sen de katıldın. Yineliyorum, sen benim değil onun sözlerini çürüteceksin. Ona, haksızlık yapmanın ve haksızlık yaptıktan sonra da ceza çekmeden yaşamanın, kötülüklerin sonuncusu olmadığını kanıtla. Yoksa, Mısırlıların tanrısı üstüne sana yemin ederim ki, Kallikles kendi söyledikleriyle çelişkiye düşecek ve sürekli bir çelişki içinde yaşayacak. Oysa ben, sevgili dostum, kendi kendimle uyuşamayıp çelişkiye düşmektense, akordu bozuk kötü bir lir çalmayı, ahenksiz bir koroyu yönetmeyi ve hatta insanların birçoğuyla fikir açısından çelişmeyi yeğlerim.

KALLİKLES - Bana öyle geliyor ki, gerçek bir halk hatibi gibi söylevlerinden kıvanç duyuyor ve Polos da suçladığı Gorgias gibi senin karşında güçsüz kaldığı için böyle konuşuyorsun, Sokrates. Polos'un dediğine göre, sen, Gorgias'a, retorik öğrenmek isteyen biri, doğruluğun ne olduğunu bilmeden senin okuluna gelirse, ona retorik sanatını öğretir misin diye sorduğunda, o, hayır demeye utandığından ve beklenilenden başka türlü bir yanıt alınca gücenen insanların önyargılarına karşı koymak istemediğinden, öğretebileceğini söyledi. Bu itirafla, Gorgias'ın, sözleriyle bir çelişki içinde olduğu ortaya çıktı; senin de aradığın buydu zaten. İşte bunun üzerine, Polos seninle alay etti ve öyle sanıyorum ki, böyle yapmakta haklıydı.

Ama, görüyorsun ki, Polos da aynen Gorgias'ın durumuna düştü. Ben onun, haksızlık etmenin haksızlığa uğramaktan daha çirkin olduğunu kabul etmesini doğru bulmuyorum. Sen, bunu fırsat bilerek gösterdiğin kanıtlarla, onu susturdun; çünkü o kendi düşüncesini söylemeye cesaret edememişti. Aslına bakılırsa, gerçeği aramak bahanesiyle, doğaya göre değil de, yasalara göre güzel olan üstüne konuşup sıradan bir hatip gibi davranan sensin.

Oysa, çoğunlukla, doğa ve yasalar birbirine karşıttır. Bu nedenle, insan utanıp düşündüğünü söylemekten çekinirse, sözleri birbirini tutmaz olur. Sen de, bu sırrı fark edip ortaya çıkardığından, tartışma sırasında tuzak kurmaya çalışıyorsun. Biri, sana yasalara dayanarak konuşsa, sen doğaya dayanarak sorular yağdırırsın, doğadaki düzenden söz etse, sen yasalardaki düzen hakkında soru sorarsın. Sözgelimi, şimdi, yapılan ve uğranılan haksızlık konusunda da aynı tutum içindesin. Polos, yasalara göre en çirkin olan şeyden söz ederken, sen, tartışmayı doğaya başvurarak sürdürüyorsun. Çünkü doğaya göre en kötü olan aynı zamanda en çirkindir de; aynen haksızlığa uğramak gibi. Ama yasalara göreyse, en kötü ve en çirkin olan kötülük yapmaktır. Haksızlığa uğramak da, bir insana değil, yaşamaktansa ölmeyi yeğleyen ve kendini de sevdiklerini de bu haksızlığa karşı koruyamayacak durumda olan bir köleye uygundur. Ama bana göre, yasalar güçsüz insanlar için ve onların büyük bir bölümü tarafından yapılmıştır. Bu nedenle de, yasaları kendi çıkarlarını düşünerek yaparlar, ve yine kendi çıkarlarını düşünerek bu yasaları ya överler ya da alaya alırlar. En güçlü olanları, kendilerine üstünlük sağlayabilecek olanları korkutmak ve bu üstünlüğü elde etmelerini engellemek için, kendi payına düşenden daha çoğunu elde etmeye çalışmanın ayıp ve haksızca bir şey olduğunu ve de başkalarından daha fazlasına sahip olmak istemenin tam anlamıyla bir haksızlık sayıldığını söylerler. Ama, kendilerine gelince, daha üstün alanlarla eşit değerde olmaktan başka bir şey arzulamazlar sanırım.

İşte bu nedenle, yasa düzenine göre, herkesten daha fazlasına sahip olma tutkusu doğru değildir ve çirkindir; haksızlık denilen de budur. Ama görüyorum ki, doğanın kendisi bile en mükemmelin en fenadan, en güçlünün de en zayıftan daha üstün olmasının doğru olduğunu söylüyor ve bunun yalnızca hayvanların dünyasında değil, insanların dünyasında da böyle olduğunu yığınla örnekle kanıtlıyor ve bütün şehirlerde, bütün ırklarda, en güçlünün zayıfa hükmetmesinin, üstelik ondan daha üstün olmasının kabul edildiğini gösteriyor. Gerçekten de, Kserkses Yunanistan'da, babası da Skythia'da hangi hak adına savaşıp durdular? Bu konuda sana sayısız örnek verebilirim. Ama bu insanlar öyle sanıyorum ki, doğru yolu izlemek için, insanların koyduğu yasaları değil de, doğruluğun doğasına göre, ve Zeus hakkı için, doğa yasasına göre hareket ettiler. Aramızdaki en mükemmel ve en güçlüleri, aynen aslan yavruları gibi küçük yaşta alıp, büyücülük ve gözbağcılıkla yetiştirir ve onlara eşitliğe saygı göstermenin gerektiğini, güzelin de doğrunun da

bu olduğunu öğretiriz. Ama, bütün bu bağları sarsıp koparacak ve böylece onlardan kurtulacak güçte bir insan çıkarsa ortaya, eminim ki, yazılarımızı, gözbağcılığımızı, büyülerimizi ve de doğaya uymayan bütün yasaları çiğneyerek başkaldırır, ve kölemiz iken efendimiz oluverir; işte o zaman da doğa doğruluğunun tüm gücüyle parladığını görürüz.

Öyle sanıyorum ki, benim bütün bu söylediklerimi Pindaros şu lirik şiirinde açıkça ortaya koyuyor:

"Yasa, dünyanın, ölümlülerin ve ölümsüzlerin kraliçesi".^^ "Bu yasa", diye ekler, "en şiddetli hareketleri bile doğrulayıp, o güçlü eliyle her şeyi yönetir. Bunu Herakles'in yaptığı işlerden anlıyorum, çünkü onları satın almadığı halde..."

Şiiri ezbere bilmiyorum ama, söylemek istediği aşağı yukarı bu işte. Buradan çıkarılabilecek anlam ise şu: Geryones'in öküzlerini satın almadığı ve bu öküzler kendisine verilmediği halde, Herakles doğaya göre haklı olduğunu sanarak ve zayıflarla küçüklerin öküz ve mallarının en mükemmel ve en güçlü insanlara ait olduğunu düşünerek, bu öküzleri alıp götürmüştür.

İşte gerçek budur. Felsefeyi bir yana bırakıp daha önemli işlerle uğraşsan sen de bu gerçeği görebilirsin. Felsefeyle gençlikte uğraşmak güzel şeydir, Sokrates; ama, üstünde gerektiğinden fazla durulursa, insan için yıkım olur. Çünkü, insan ne kadar iyi niteliklerle bezenmiş olursa olsun, eğer ileri yaşlara dek felsefeyle uğraşırsa, seçkin ve saygıdeğer bir insan olmak için öğrenilmesi gerekli şeylerden habersiz kalır. Gerçekten de o zaman, devletin yasalarından hiçbir şey anlamaz ve gerek özel gerekse kamu ilişkilerinde nasıl konuşacağını bilemez; zevk ve tutkular üstüne, kısaca insanların karakterleri üstüne, hiçbir deneyimi olamaz. Nitekim, özel bir işle ya da bir kamu işiyle görevlendirilecek olsa, siyaset adamları sizlerin konuşma ve tartışmalarınıza katıldığında nasıl gülünç bir duruma düşüyorsa, o da aynı biçimde herkese alay ve gülme konusu olur.

Euripides'in de dediği gibi:

"Herkesin parladığı ve kendini adadığı sanat, kendi kendini aştığı ve günün büyük bölümünü onun için harcadığı sanattır"^-.

Ne var ki, pek anlayıp kıvıramadığı bir şey olursa, insan ondan sakınır ve onu eleştirir; oysa ötekini, büyük bir saygıyla över ve böyle yapmakla da kendini övüyor sanır. Ama, bana kalırsa, en iyisi her ikisini de öğrenmektir. Eğitilecek kadar felsefe öğrenmek güzel bir şeydir ve genç biri için felsefe yapmak ayıp değildir; ama, yaşlılığında da felsefeyle uğraşan insan gülünç olur; bu gibileri de, bana dili dolaşan ve çocukluk eden kimseleri anımsatır Sokrates. Kekeleyip duran ve oynayan bir çocuğa rastladığım zaman, bunlar o yaştaki bir çocuğa yakışığı ve ona özgür adam havası verdiği için hoşuma gider ve beni eğlendirir. Oysa, açık seçik konuşan bir çocuk görürsem, bu nitelik beni şaşırtır, işittiğim sözler kulağımı tırmalar ve bayağı görünür. Ama, buna karşılık, dili düğümlenen ve oynayıp duran kimse, yaşını başını almış biriyse, bu hali çok gülünç olduğu gibi, kendisine hiç yakışmaz ve kırbaçlanmayı da hak etmiş olur.

Felsefeyle uğraşanlar da bende aynı duyguyu uyandırır. Bir gencin felsefeyle uğraşmasını sever, yerinde bulurum; bu bana, onun özgür bir adam olduğunu gösterir. Tersine, felsefeyle ilgilenmeyen de, bence, güzel ve yüce bir iş yapabileceğine inanmayan basit bir adamdır. Ama yaşlı bir adamın, hâlâ felsefeyle uğraşması ve bundan vazgeçmemesi bence kamçılanmayı hak ettiğini gösterir Sokrates. Az önce söylediğim gibi, bir insan ne kadar yetenekli olursa olsun, bu gibi durumda, şairin de dediği[1]^ gibi, herkesin parlayıp sivrildiği şehrin merkezinden ve toplantılardan kaçarak kendini adam olmamaya, bütün ömrünü bir köşede üç-dört gençle, ağzından hiçbir özgür, büyük ve yüce söz çıkmadan, fısıldaşarak geçirmeye mahkûm eder.

Bana gelince, Sokrates, sana karşı çok iyi duygularım var. Şu anda öyle sanıyorum ki, az önce belirttiğim Euripides'in oyunundaki Zethos'un Amphion için beslediği duygular uyanıyor içimde sana karşı. Ben de, sana, Zethos'un kardeşine verdiği öğütlere benzer öğütler vermek ve senin asıl ilgilenmen gereken şeyi bir yana bırakıp "çok cömert gönlünü çocuksu bir tavırla değiştirdiğini ve

doğruluk üstüne olan tartışmalarda doğru bir söz söylemediğini, gerçek gibi görünen ve ikna edici şeylerle ilgilenmediğini ve mertçe bir öğüt vermediğini" söylemek istiyorum. Ama yine de, sevgili Sokrates, bana kızma: Sana olan dostluğumdur bana bütün bunları söyleten. Senin ve senin gibi felsefe incelemelerini bu denli ilerleten kimselerin, içinde bulunduğu şu durumda görünmesi seni utandırmıyor mu? Şu anda, seni ya da senin gibi olanlardan birini tutuklasalar ve işlemediğiniz bir suçla suçlayarak hapse götürseler, çok iyi bilirsin ki, şaşırır, aklınızı yitirir ve ne söyleyeceğinizi bilmeden, ağzınız açık kalırsınız; mahkemeye çıkarıldığınızda da, sizi suçlayan kimse ne kadar adi ve hor görülecek biri olursa olsun, eğer isterse sizi pekâlâ ölüme mahkûm ettirebilir. Oysa, söyler misin bana Sokrates, "çok yetenekli bir insanı kötü bir duruma sürükleyen", kendi kendini ya da herhangi başka birini koruyamayacak ve en büyük tehlikelerden kurtaramayacak bir duruma getiren, düşmanları tarafından yoksul bırakılmasına ve kendi ülkesinde şerefinle yaşayamamasına neden olan bir sanatın, ne gibi bir değeri vardır ki? Söylemesi biraz kaba kaçacak ama, böyle bir adamın suraüna şamar indirmeye hakkımız vardır.

İnan bana, benim iyi dostum, inan da gereksiz lafları bir yana bırak ve Musaların sevdiği işlerle uğraş, ve bilge bir adam olmaya çalış; ister bunaklık densin, ister aptallık, "şu seni bomboş bir evde oturmaya zorlayan kibarlıkları başkalarına bırak da, ıvır zıvır şeyler üstünde tartışma yapanları değil, varlıklı, saygıdeğer ve bin türlü üstünlüğü olanları örnek al kendine."

SOKRATES - Eğer ruhum altından yapılmış olsaydı, Kallikles, altının değerini sınadıkları taşlardan birini, hem de en iyisini bulmak hoşuma gitmez miydi sanıyorsun? Bu taşla ruhumu sınayıp onun gerçekten de iyi yetiştirildiğini görmek, beni iyi durumda olduğuma ve yeniden sınanmanın gerekli olmadığına inandırmaz mıydı?

KALLİKLES - Bu soruyla nereye varmak istiyorsun, Sokrates?

SOKRATES - Söyleyeyim: Sana rastladığım için ne kadar talihli olduğumu düşünüyorum.

KALLİKLES - Nasıl yani?

SOKRATES - Eğer ruhumun düşünceleri üstüne benimle aynı fikirde olursan, onların mutlak doğruluklarından kesin olarak emin olacağım. Gerçekten anladım ki, bir ruhun iyi ya da kötü olarak yaşadığını inceleyebilmek için, şu sende bulunan üç niteliğe sahip olmak gerekir: Bilgi, iyilik gözetme ve açık yüreklilik. Çoğu kez, öyle insanlara rastlıyorum ki, senin gibi bilgili olmadıklarından beni bir türlü anlayamıyorlar; kimileri de bilgili oldukları halde senin gösterdiğin ilgiyi bana gösteremediklerinden gerçeği söylemek istemiyorlar. Şu Gorgias ve Polos adlı iki yabancıya gelince, her ikisi de bilgilidir, her ikisi de bana dostça davranır ama tam anlamıyla bir açık yüreklilik gösteremedikleri gibi çok da çekingendirler. Hem bu çekingenliği öylesine ileri götürüyorlar ki, en önemli konular üstüne konuşurken bile, bunca dinleyicinin karşısında, sahte bir utangaçlık göstererek birbirlerinin söylediklerinin tersini söyleyiveriyorlar.

Sen ise, tersine, başkalarında olmayan bütün bu niteliklere sahipsin: Birçok Atinalının da doğrulayacağı gibi güçlü bir öğrenim görmüşsün ve benim iyiliğimi istersin. Bütün bunları nereden mi anladım? Söyleyeyim. Siz dördünüzün, yani sen, Aphidna'lı Tisander, Andration'un oğlu Andron ve Kolargos'lu Nausikydos'un, felsefe yapmak için bir araya geldiğinizi biliyorum. Bir gün, bu çalışmayı nereye kadar ilerletmek gerektiği konusunda tartışırken işitmiştim sizi. Bu konuda çok fazla derine inmenin gereksiz olduğunu ve insanın gereğinden fazla bilgili olunca da farkına varmadan bozulabileceğini söylüyordunuz birbirinize. En yakın dostlarına verdiğin öğütlerin aynını bana da verdiğini görünce, bunu, bana karşı duyduğun yakınlığın bir kanıtı olarak kabul ettim. Tam bir açık yüreklilikle ve sahte bir çekingenlik göstermeden konuşabileceğini az önceki sözlerinle de kanıtladın.

Demek ki, şimdi şu noktayı açıkça aydınlatmış olduk: Tartışma sırasında benimle hemfikir olduğun noktalar üstünde yeterince durduğumuzu kabul edip, yeniden aynı konular hakkında tartışmaya girişmeyeceğiz; çünkü, benim söylediklerimi kabul etmen, bilgisiz ve aşırı derecede çekingen oluşundan ileri gelmemektedir, ayrıca sırf beni aldatmak için bana ödün de

vermiyorsun. Çünkü, ne de olsa benim dostum sayılırsın; hem bunu kendi ağzınla söylüyorsun. Demek ki, aramızda varacağımız bir anlaşma, tam bir gerçeğe ulaştığımızın kanıtı olacaktır.

Oysa, Kallikles, bütün tartışma konularının en güzeli şu senin bana eleştiri olarak yönelttiğin ve insanın ne olması gerektiğinin, daha doğrusu, ister yaşlılıkta ister gençlikte olsun, hangi alanda ne dereceye kadar çalışması gerektiğinin araştırılmasıdır. Bana gelince, eğer davranışımda bir yanlışlık yaparsam, emin ol ki, bu isteyerek değil, bilgisizlikten yapılmıştır. Bu nedenle, aynen başlangıçtaki gibi bana her an kendi düşünceni söyle; hangi sanatı seçmem gerektiğini, bu alanda nasıl başarıya erişebileceğimi açıkça belirt ve sözlerini dinleyip kabul ettiğim halde onlara uymadığımı görürsen, bana aynen bir kalleş gözüyle bak ve o zaman hiçbir işe yaramayan bana bir tek öğüt bile verme.

Ama konuyu yeni baştan bir kez daha ele alalım: Pindaros ve sen doğaya göre doğruluktan ne anlıyorsunuz? En güçlünün, en zayıfın mallarına el koymasını mı, en iyinin daha az iyilere hükmetmesini mi, ya da en değerlinin daha az değerliden çok daha fazlasına sahip olmasını mı? Doğruluk üstüne başka bir düşüncen var mı, yoksa ben mi tam olarak anımsamıyorum?

KALLİKLES - Evet, az önce de aynı şeyi söyledim, şimdi de aynı şeyi söylüyorum.

SOKRATES - Ama, en iyi adam ile en güçlü dediğin adam aynı mıdır? Az önce ne demek istediğini pek iyi anlayamamıştım. En iyi dediklerin en güçlü olanlar mıdır? Ayrıca, en zayıfların da en güçlü olanlara boyun eğmesi mi gerekir? Büyük devletlerin küçük devletleri doğanın verdiği hakla alt ettiklerini söylerken, öyle sanıyorum ki onların daha kudretli ve daha güçlü olduklarını belirtmek istedin. Bu da en kudretlinin, en güçlünün ve en iyinin aynı şey olduklarını ortaya çıkarır. Peki en küçük ve en zayıf olan insan, hiç en iyi olabilir mi ve de en kötü olan insan hiç en güçlü olabilir mi? Ya da en iyinin ve de en güçlünün tanımı aynı mıdır? Benim senden kesin bir biçimde açıklamanı istediğim işte bu: En kudretli, en iyi ve en güçlü aynı şey midir, yoksa ayrı şeyler midir?

KALLİKLES - Sana açıkça söyleyeyim ki, her üçü de aynı şeydir.

SOKRATES - Doğa düzenine göre, az önce senin de belirttiğin gibi, çoğunlukta olanlar yasaları bireye karşı yaptıkları için tek başına olan insana oranla daha güçlü değiller midir?

KALLİKLES - Kuşkusuz.

SOKRATES - Öyleyse çoğunlukta olanların buyrukları en kudretli olanların buyruklarıdır değil mi?

KALLİKLES - Elbette.

SOKRATES - Aynı zamanda da bu buyruklar en iyilerin buyruklarıdır; çünkü söylediğine göre en kudreüi olanlar en iyi olanlardır.

KALLİKLES - Evet.

SOKRATES - Demek ki onların buyrukları en kudretli olanların buyrukları olduğu için, doğaya göre de en güzel buyruklardır.

KALLİKLES - Evet.

SOKRATES - Oysa, az önce de söylediğin gibi, çoğunlukta olanlar doğruluğun eşitlikte olduğunu ve haksızlık yapmanın haksızlığa uğramaktan daha çirkin sayıldığını düşünmezler mi? Söylediğim gerçek değil mi? Sen de şu anda sahte çekingenlikten uzak tut kendini. Çoğunluk, başkalarından çok değil de, onlar kadar varlıklı olmayı doğru, haksızlık yapmayı da haksızlığa uğramaktan daha çirkin sayar değil mi? Bana yanıt vermekten çekinme, Kallikles; çünkü sen de benim gibi düşünüyorsan eğer, doğru ile yanlışı birbirinden ayırt etmeyi bilen başka bir kimsenin de benimle aynı düşüncede olduğunu görmekle fikrimi daha da sağlamlaştırmış olacağım.

KALLİKLES - Evet, çoğunluk böyle düşünür işte.

SOKRATES - Demek ki haksızlık yapmanın haksızlığa uğramaktan daha çirkin olması ve doğruluğun eşitlikte olması, yalnızca yasa gereğince değil, doğa gereğincedir de. Ancak, az önce, yasa ile doğanın birbiriyle çeliştiğini ve benim bunu bildiğim halde doğaya göre konuşanları yasaya, yasaya göre konuşanları da doğaya yönelttiğimi, hem de kötü niyetle yönelttiğimi söylemekle, hiç de gerçeği konuşmamış ve beni haksız yere suçlamış oluyorsun.

KALLİKLES - Anlaşılan, bu adam saçma sapan konuşmaktan yılmayacak. Söyle bana, Sokrates, bu yaşta, birtakım sözcük oyunları yapmaktan, birinin dili sürçerse bunu fırsat bilip alay etmekten utanmıyor musun? En kudretliler demekle en iyilerden başka bir şey mi demek istediğimi sanıyorsun? En kudretli ve en iyi olanın bence, aynı şey olduklarını söylemedim mi, sana? Beden gücünden başka hiçbir şeyi olmayan yığınla köle ve ne idiği belirsiz bir sürü adamın bir araya gelip söyledikleri şu ya da bu sözü, yasa diye kabul edeceğimi mi sanıyorsun?

SOKRATES - Öyle olsun pek bilgili Kallikles. Demek söylemek istediğin buydu.

KALLİKLES - Evet tamamıyla buydu.

SOKRATES - Evet sevgili dostum, en kudretli sözcüğünü bu anlamda ele aldığını çok önceden beri tahmin ediyordum; bu konudaki düşünceni daha açık bir biçimde öğrenebilmek için de aynı soruyu sana yeniden sordum. Çünkü, sen de iki kişinin bir tek kişiden daha iyi olduğuna, kölelerinin de senden daha iyi olduklarına inanmıyorsun açıkça; buna neden olarak da onların senden daha güçlü olduklarını ileri sürüyorsun. Öyleyse, konuyu baştan alarak söyle bakalım bana: Mademki en iyiler en güçlüler değildir, o zaman en iyiler kimlerdir. Yalnız benimle sert konuşma ki, sözlerini dinlemeden kaçıp gitmeyeyim, sevgili Kallikles.

KALLİKLES - Alay mı ediyorsun benimle Sokrates?

SOKRATES- Az önce, benimle alay ederken sözünü ettiğin Zethos adına yemin ederim ki, alay etmiyorum Kallikles. Hadi bana en iyiler dediğin insanların kimler olduklarını söyle.

KALLİKLES - Daha değerli olanlar.

SOKRATES - Birtakım sözcüklerle yetinip, hiçbir şey anlatamadığını görüyor musun sen de? Söyler misin bana, en iyilerden ve en kudretlilerden, en bilgeleri mi yoksa başkalarını mı anlıyorsun?

KALLİKLES - Evet, Zeus hakkı için yemin ederim ki en bilgeleri anlıyorum.

SOKRATES - Öyleyse sana göre bir tek bilge adam, binlerce akılsız insandan daha iyidir. Emir vermek ona, emre itaat etmek de başkalarına düşer. Emir veren kimsenin ise, emir alanlardan daha varlıktı olması gerekir. Bir tek kişinin binlerce kişiden daha kudretli olduğunu söylediğinde -sözcük oyunu yapmıyorum- bunu demek istiyordun herhalde.

KALLİKLES - Evet, bunu demek istiyordum. Bence en iyi ve en bilge olanın değersizlerin başına geçmesi ve onlardan daha büyük paya sahip olması doğaya uygundur.

SOKRATES - Dur biraz! Şu söyleyeceğime ne diyeceksin bakalım? Aynen şimdi olduğu gibi, birçok kişi belli bir yerde toplanmışız ve hepimize yetecek kadar çok yiyecek ve içeceğimiz var; topluluğumuzda kimileri güçlü, kimileri de güçsüz olmak üzere her çeşit insan bulunmakta ve yine aramızdan biri kimilerinden daha güçlü, kimilerinden de daha güçsüz olmasına karşın, hekim olduğu için, ötekilerine göre, sağlık işlerinden daha iyi anlamaktadır. İşte bu hekim bizlerden daha bilgili olduğu için hepimizden daha iyi ve daha kudretli sayılmaz mı bu koşullar altında?

KALLİKLES - Sayılır elbette.

SOKRATES - Eğer durum böyleyse, o en iyi olduğu için yiyecek ve içeceklerin en büyük payına mı sahip çıkmalıdır? Başa geçtiği için bütün erzakın pay edilmesi ona düşmez mi aslında? Bu yiyecek ve içeceklerden beslenmek için yararlanırken, kimileri kendisinden daha büyük, kimileriyse daha küçük pay aldıkları halde, o sırf tedirgin edilmemek için başkalarından daha çok

almamaya dikkat etmemeli midir? Bir rastlantı sonucu eğer hepsinin en zayıfıysa, en iyi olduğu halde, herkesten daha küçük bir pay almalıdır, değil mi, aziz dostum?

KALLİKLES - Bana yiyecek, içecek, hekimler ve daha bir sürü saçma sapan şeylerden söz ediyorsun. Oysa benim sana sözünü ettiğim şeyler bunlar değil.

SOKRATES - Ne olursa olsun en iyi dediğin en bilge olan değil midir? Evet mi, hayır mı?

KALLİKLES - Evet.

SOKRATES - En iyi olan da herkesten daha büyük paya sahip olmalıdır demiyor musun?

KALLİKLES - Evet ama, yiyecek ve içecek konusunda değil.

SOKRATES - Anladım. Sen belki de giyecek konusunda demek istiyorsun. Dokuma sanatında en usta olan en büyük harmaniyeyi mi giymeli, şehirde en değişik ve en güzel giysilerle o mu dolaşmalı?

KALLİKLES - Hangi elbiselerden söz edip duruyorsun?

SOKRATES - Ayakkabılara gelince, burada da en büyük pay bu işin ustasına, bu işten en iyi anlayana düşer. Kimbilir, belki de kunduracı, herkesten daha çok ayakkabıya sahip olmalı ve belki de en büyük ayakkabıları o giymeli.

KALLİKLES - Ne ayakkabıları be kardeşim, neler saçmalayıp duruyorsun?

SOKRATES - Sözünü etmek istediğin bütün bu saydıklarım değilse, belki de toprağı işlemeyi bilen bir çiftçidir: Kimbilir belki de o herkesten daha çok tohum alabilmeli ve toprağını olabildiğince çok ekmelidir.

KALLİKLES - Nasıl oluyor da, hep aynı şeyleri yineleyip duruyorsun böyle Sokrates?

SOKRATES - Yalnızca aynı şeyleri değil Kallikles, aynı zamanda da aynı konuları.

KALLİKLES - Tanrılar hakkı için, tartıştığımız konu sanki kunduracılar, çırpıcılar, aşçılar ve hekimlermiş gibi hep bunlardan konuşup duruyorsun.

SOKRATES - Sen, yani sonunda bana en kudretli ile en bilgenin, neleri öteki insanlardan çok daha fazla almaya hakkı olduğunu söylemeyecek misin? Ne benim ileri sürdüklerimi dinlemek istiyorsun ne de kendiliğinden konuşuyorsun.

KALLİKLES - Görüyorsun ki konuşuyorum. Hem de, deminden beri. Ne var ki, en kudretliler derken kunduracıları ve aşçıları değil, devlet işlerini gerektiği gibi yönetebilecek olan hem zeki hem de cesur insanları düşünüyorum; çünkü, bunlar, düşündüklerini gerçekleştirebilen ve ruh zayıflığı yüzünden korkaklık göstermeyen kimselerdir.

SOKRATES - Senin bana yönelttiğin eleştiriler ile benim sana yönelttiklerimin ne kadar ayrı şeyler olduklarını fark ediyorsundur herhalde, değerli Kallikles. Sen, benim sürekli olarak aynı şeyleri söylediğimi ileri sürüyor ve beni bundan dolayı suçluyorsun; ben de tersine, seni aynı konular üstüne hiçbir zaman aynı şeyleri söylememekle suçluyor, en iyi ve en kudretli olarak en güçlüleri, sonra da en bilgeleri gösterdiğini söylüyorum. Şimdi de başka bir tanımlama yapıp ancak cesur insanların en kudretli ve en iyi insanlar olduğunu söylüyorsun. Kısaca belirtir misin artık, sence kimlere ve de nelere göre insan en iyi ve en kudretli olabilir?

KALLİKLES - Demin söyledim ya: Bence, en iyi ve en kudretli insanlar, kamu işlerinden anlayan ve cesur olan insanlardır; devlet yönetmek onların işidir ve aynen yönetenlerin yönetilenlerden daha varlıklı oldukları gibi, onların da ötekilerden daha çok varlıklı olmaları gerekir.

SOKRATES - Peki, onlar kendilerine göre yöneten mi yoksa yönetilen midir?

KALLİKLES - Ne demek istiyorsun?

SOKRATES - Herkes kendi kendini yönetir demek istiyorum. Yoksa kendi kendini yönetmek gereksizdir de, yalnızca başkalarını yönetmek mi yeterlidir?

KALLİKLES - Kendi kendini yönetmekten ne anlıyorsun?

SOKRATES - Karmaşık bir şeyi değil. Herkesin anladığı gibi, ılımlı ve kendi kendinin efendisi olmayı; zevklerine ve tutkularına hükmedebilmeyi anlıyorum.

KALLİKLES - Çok hoşsun! Ilımlı dediklerin budalalardır.

SOKRATES - Nasıl olur; budalalardan söz etmediğimi herkes, pekâlâ anlayabilir.

KALLİKLES - Bence, kesinlikle onlardan söz ediyorsun, Sokrates. İnsan herhangi birinin kölesiyse nasıl mutlu olabilir ki? Sana, doğaya göre güzel ve doğrunun ne olduğunu açıkça söyleyeyim: İyi yaşamak için tutkuları bastırmamak, tersine onların olabildiğince gelişmesini sağlamak; en güçlü oldukları anda onları cesaret ve zeka yoluyla hoşnut kılmak; ve her türlü isteklerini yerine getirmek.

Ama bu, öyle sanıyorum ki, herkesin üstesinden geleceği bir iş değil. Bundan dolayı da, tutkularının isteğini yerine getiremeyenler, bu konuda becerikli olanları, sırf utançlarını ve güçsüzlüklerini örtbas etmek için suçlarlar. Bu tür insanlar aşırılığın çirkin bir şey olduğunu söyleyerek doğanın daha zengin niteliklerle yarattığı kimseleri kul köle etmek isterler ve kendi tutkularını hoşnut edebilecek bir biçimde dindiremedikleri için de, kendi korkaklıkları yüzünden ılımlılığı ve doğruluğu överler. Çünkü, kralın oğlu olarak dünyaya gelme şansına sahip olan ya da doğal olarak kendinde bir komutanlık, bir zorbalık, bir hükümdarlık elde edebilecek gücü bulan kimse için ılımlılıktan daha utanç verici, daha kötü bir şey var mıdır? Hiç kimse tarafından engellenmeden yaşamın bütün iyiliklerinden yararlanabilecekken, halkın yasalarına, sözlerine ve alaylarına boyun eğmek durumuna düşecektir. Ve kendi ülkesinin hakimi olan bu adam, dostlarına düşmanlarından daha fazla bir şey veremedikten sonra, doğruluğun ve ılımlılığın şu sözde güzelliği onu nasıl olur da mutsuz kılmaz ki? Aradığını söylediğin gerçek, işte şu Sokrates: Bolluk içinde yaşama, ölçüsüzlük ve özgürlük güçlüyse, erdemi ve mutluluğu oluşturur; geri kalan bütün bu güzel düşünceler, doğaya aykırı olan bu uzlaşmalar saçmadır ve birer hiçtir.

SOKRATES - Konuşmandaki açık yüreklilik, güzel bir yiğitliğin belirtisi, Kallikles. Başkalarının düşünüp de söyleyemediği şeyleri sen açıkça söyleyiverdin. Hiçbir zaman uzlaşma yoluna gitme ki, biz de nasıl yaşamanın gerektiği konusunda açıkça bir fikre sahip olalım. Hem söyler misin bana: İnsan, nasıl olmak gerekiyorsa öyle olmak için tutkularını engellememeli, tersine bu tutkuları olabildiğince geliştirip bütün isteklerini yerine getirmelidir, değil mi? Erdemin de bundan ibaret olduğunu ileri sürüyorsun herhalde?

KALLİKLES - Evet, benim de söylemek istediğim bu.

SOKRATES - Öyleyse hiçbir gereksinmesi olmayanın mutlu olduğunu söylemek yanlıştır.

KALLİKLES - Evet, çünkü bu hesaba göre taşlar ile ölülerin çok mutlu olmaları gerekir.

SOKRATES - Bununla birlikte, senin anlattığın gibi olsa bile, yaşam yine de çok tuhaftır. Kendi kendime Euripides'in[19] şu dizelerde gerçeği söyleyip söylemediğini sorarım:

"Kim bilir belki de yaşamak ölmektir
Ölmek de yaşamak."

Belki aslında birer ölüyüz bizler de. Bir gün, bilgili bir adamdan[1]^ işittiğim gibi, yaşamımız bir ölüm, bedenimiz bir mezardır ve ruhumuzda tutkuların bulunduğu yer, yaradılışı gereği, duygudan duyguya geçiverir, bir uçtan öbür uca atlayıverir. Sicilyalı ya da İtalyalı^ zeki bir efsane yazarı, sözcükler üstünde oynayarak ruhun bu yerine, uysallığı ve saflığı yüzünden fıçı der; akılsızlara da işlenmemişler adını verir. Tutkuların bulunduğu ruhun o ölçüsüz ve hiçbir şey tutamayan yerini de açgözlü oluşu nedeniyle, delik bir fıçıya benzetir. Senin düşüncenin tersine,

bu adam, Hades'te -görünmezi böyle adlandırır- oturanlar arasında en mutsuzların bu işlenmemişler olduğunu ve delik fıçılara yine delik eleklerle su taşıdıklarını gösteriyor Kallikles. Bunları bana anlatanın sözlerine bakılırsa, bu adam elek sözcüğünden ruhu anlamakta, akılsızların ruhunu da bir eleğe benzetmektedir; çünkü, bu ruh bir elek gibi delik deşiktir; çünkü bu ruh hiç sadık değildir ve unutkandır, her şey akıp gider ondan.

Bu alegori, oldukça tuhaf ama, sana anlatmak istediğim şeyi de çok iyi belirtiyor; çünkü, amacım, düşünceni değiştirip seni, düzenli ve her günün kendisine getirdiğiyle yetinmeyi bilip de fazlasını arzulamayan bir yaşamın açgözlü ve hırslı bir yaşamdan daha üstün olduğuna ikna etmektir.

Bilmem düşünceni değiştirip seni, ölçülü insanların nefsini tutmayanlardan, ölçüsüzlerden daha mutlu olduğuna inandırabildim mi? Yoksa, aynı türden daha yüzlerce örnek göstersem bile fikrini değiştirmeyecek misin?

KALLİKLES - Bu son söylediğin daha doğru Sokrates.

SOKRATES - Öyleyse sana yine aynı okulun[1221] ileri sürdüğü başka bir benzetmeyi söyleyeyim. Düşün bakalım, ölçülü ve ölçüsüz olan bu iki yaşamdan her birini birçok fıçısı olan iki adamla karşılaşürabilir misin? Diyelim ki, bir adamın fıçıları çok sağlam ve bu fıçılardan biri şarapla, öbürü balla, bir üçüncüsü sütle, ötekileri de ender görülen, pahalı ve ancak bin bir güçlükle elde edilen içkilerle dolu olsun; fıçıları bir kere doldu mu, bu adamın onlara koyacak hiçbir şeyi kalmaz; bu bakımdan da, hiçbir kaygısı olmaz ve içi rahat eder. Öteki adam da, diyelim ki, sözünü ettiğimiz ilk adam gibi, güç de olsa içki bulabilmektedir; ancak, fıçıları delik ve çatlak olduğu için, çok büyük sıkıntılara katlanarak onları gece gündüz hiç durmadan doldurmak zorunda kalır. Eğer bu iki adamın durumuna iki çeşit yaşamın denk düştüğünü kabul ediyorsan, ölçüsüz adamın yaşamı, ölçülününkinden daha mutludur diyebilir misin? Verdiğin alegori örneğiyle seni, ölçülü yaşamın ölçüsüzden daha iyi olduğuna inandırabildim mi, yoksa inandıramadım mı?

KALLİKLES - İnandıramadın Sokrates. Fıçıları dolu adamın hiçbir zevki yoktur artık. Benim de az önce taş gibi yaşamak deyişim, fıçılarını doldurduktan sonra ne zevki ne de üzüntüsü kalan bu adamı anlatmak içindi. Yaşamın tadını veren ise, onu elden geldiğince doldurmaktır.

SOKRATES - Ama eğer çok doldurulursa, o kadar çok akması, bunun için de büyük delikler olması gerekmez mi?

KALLİKLES - Gerekir elbette.

SOKRATES - Öyleyse, senin övdüğün bir ölünün ve bir taşın yaşamı değil, bir yağmurkuşunun J^âl yaşamıdır. Söyler misin bana: Sen, insan acıkmalı, acıkınca da yemeli mi demek istiyorsun?

KALLİKLES - Evet.

SOKRATES - Ve de insan susamalı, susayınca da içmeli değil mi?

KALLİKLES - Evet, hem de bütün isteklere sahip olup onları tatmin edebilmeli ve mutlu yaşayabilmek için bu isteklerde bir zevk bulmalı.

SOKRATES - Çok güzel, değerli Kallikles. Sözlerini başladığın gibi sürdür ve sahte çekingenlikten sakın. Öte yandan, aynı şeyden ben de uzak durmalıyım. Ama her şeyden önce, sen bana söyler misin: İnsan uyuza yakalanıp da kaşınmak isteyince, bütün ömrünü istediği gibi kaşınmakla geçirirse, mutlu mu yaşamış sayılır?

KALLİKLES - Saçmalıyorsun Sokrates; herkes seni gerçek bir halk hatibi sanacak.

SOKRATES - Polos ve Gorgias'ı da böyle şaşırtıp ürküttüm, Kallikles; ama, senin de şaşırıp ürkmende hiçbir sakınca yok; çünkü sen oldukça cesursun. Yalnız yanıt ver.

KALLİKLES - Öyleyse, insan kaşınarak, hoş bir biçimde yaşayabilir, diyorum.

SOKRATES - Hoş bir biçimde yaşanıyorsa, mutlu yaşanıyor demektir.

KALLİKLES - Elbette.

SOKRATES - İnsanın yalnızca başındaki kaşıntılar mı hoştur, yoksa sorularımı daha da ileriye götüreyim mi? Bu zevkle ilgili olarak sana başka sorular sorulsa, ne yanıt vereceğini düşün, Kallikles. En belirgin örneği vermek gerekirse, bir fahişenin yaşamı çirkin, utanç verici ve sefil değil midir? Arzu ettikleri şeyleri bolca elde ediyorlar diye, bu tür insanların mutlu olduğunu söyleyebilir misin?

KALLİKLES - Konuşmamızı bu tür konulara yöneltmekten utanmıyor musun, Sokrates?

SOKRATES - Tartışmamızı bu konular üstüne ben mi yöneltiyorum, yoksa, her türlü zevkin mutluluk olduğunu gayet rahatlıkla söyleyen ve zevkler arasında iyiler ile kötüleri ayırt etmeyen sen mi? Bir kez daha söyler misin bana: Sence hoş ile iyi aynı şey midir, yoksa, hoş olup da iyi olmayan şeyler de var mıdır?

KALLİKLES - Sırf ilk söylediğimle çelişkiye düşmemek için, bu iki şeyin birbirinden ayrı olduğunu değil de, aynı şey olduğunu söylüyorum.

SOKRATES - Daha önce söylediklerini çürütüyorsun, Kallikles. Ve eğer düşündüğünün tersine konuşursan, benimle birlikte gerçeği araştırma niteliğine sahip olamazsın.

KALLİKLES - Sen de aynı şeyi yapıyorsun, Sokrates.

SOKRATES - Eğer öyle bir şey yapıyorsam, ben de senin gibi haksızım demektir. Ama iyi düşün, sevgili Kallikles: İyilik belki de herhangi bir zevkte değildir; çünkü böyle olsa, az önce üstü kapalı olarak sözünü ettiğim utanç verici sonuçlar birbiri ardından sökün ederdi.

KALLİKLES - Evet, en azından sana göre öyle Sokrates.

SOKRATES - Ama sen ileri sürdüğün kanıtları gerçekte savunuyor musun, Kallikles?

KALLİKLES - Evet.

SOKRATES - Öyleyse söylediklerini ciddiye alıp tartışmak gerekir değil mi?

KALLİKLES - Elbette.

SOKRATES - Peki, mademki, sen böyle düşünüyorsun, söyler misin bana: Bilgi diye adlandırdığın bir şey var mı?

KALLİKLES - Evet, var.

SOKRATES - Az önce bir çeşit cesaretin de bilginin yanında yer aldığını söylemedin mi?

KALLİKLES - Söyledim.

SOKRATES - Cesaretin bilgiden farklı oluşu nedeniyle, bunlardan iki ayrı şey diye söz etmedik mi?

KALLİKLES - Evet, öyle, söz ettik.

SOKRATES - Peki zevk ile bilgi birbiriyle aynı mı, yoksa ayrı şeyler mi?

KALLİKLES - Ayrı sanırım, ey insanların en bilgesi!

SOKRATES - Cesaretin de zevkten farklı olduğunu mu sanıyorsun?

KALLİKLES - Kuşkusuz.

SOKRATES - Öyleyse şimdi, Akharnania'lı Kallikles'in, hoş ile iyinin aynı şey, ama bilgi ile cesaretin birbirinden ve iyiden farklı olduğu konusunda söylediklerini anımsamaya çalışalım.

KALLİKLES - Ama Alopekai'li Sokrates bizim gibi düşünmüyor, değil mi?

SOKRATES - Hayır, düşünmüyor; eğer Kallikles de düşüncesini tam bir doğrulukla incelerse, kendi de öyle düşünmeyecektir. Söyler misin bana: Mutluluk ile mutsuzluğun birbirine karşıt iki durum olduğuna inanıyor musun?

KALLİKLES - Evet.

SOKRATES - Birbirlerine karşıt durumdaysalar, aralarındaki ilgi aynen sağlık ile hastalık arasındaki ilgiye benzemez mi? Çünkü, ne de olsa, insan hem sağlıklı hem de hasta olamaz ve de hem sağlığını kaybedip hem de bir hastalıktan kurtulamaz, değil mi?

KALLİKLES - Ne demek istiyorsun?

SOKRATES - Sözgelimi, bedenin istediğin herhangi bir parçasını al ve düşün. İnsan göz iltihabı denilen bir göz hastalığına yakalanabilir mi?

KALLİKLES - Elbette yakalanır.

SOKRATES - Öyle sanıyorum ki, insanın gözleri hem sağlıklı hem de hastalıklı olamaz.

KALLİKLES - Olamaz elbette.

SOKRATES - İyi ama, insan göz iltihabından kurtulunca gözlerinin sağlığını da yitirir mi; sonunda hastalık gidince sağlık da elden gider mi?

KALLİKLES - Hayır.

SOKRATES - Elden gitmesi zaten insanı şaşırtan saçma bir şey olur, değil mi?

KALLİKLES - Elbette.

SOKRATES - Öyle sanırım ki, bunlar sırayla olur: İnsan hastalanınca sağlığını yitirir, iyileşince de sağlığına kavuşur.

KALLİKLES - Evet.

SOKRATES - Güçlülük ve zayıflık için de aynı şey söz konusu değil midir?

KALLİKLES - Elbette.

SOKRATES - Hızlılık ve yavaşlık için de öyle değil mi?

KALLİKLES - Evet.

SOKRATES - İyilikler ve mutluluk ile bunların tersi olan kötülükler ve mutsuzluk sırayla gelip, sırayla gider, değil mi?

KALLİKLES - Evet, ben de aynı düşüncedeyim.

SOKRATES - Öyleyse insanın, aynı anda hem yitirdiği hem de sahip olduğu şeyler varsa, bu şeylerin iyilik ile kötülük olmadığı apaçık ortada. Bu konuda seninle anlaştık değil mi? İstersen iyice bir düşün de ondan sonra yanıt ver.

KALLİKLES - Bu konuda seninle tam olarak anlaştık.

SOKRATES - Peki öyleyse, şimdi seninle anlaştığımız konular üstünde duralım. Açlığın hoş mu yoksa kötü bir şey mi olduğunu savunuyordun? Ben açlık olgusundan söz ediyorum.

KALLİKLES - Kötü bir şey olduğunu, ama acıkınca yemenin de hoş bir şey olduğunu savundum.

SOKRATES - Anlıyorum. Ama açlık kötü müdür, yoksa değil midir?

KALLİKLES - Kötüdür.

SOKRATES - Susamak da öyle değil mi?

KALLİKLES - Hem de çok kötü.

SOKRATES - Sorularımı çoğaltayım mı, yoksa her gereksinme ve isteğin kötü olduğunu kabul ediyor musun?

KALLİKLES - Kabul ediyorum; yeter, sorularını kes artık.

SOKRATES - Peki ama, susayınca içmek sence hoş, değil mi?

KALLİKLES - Evet.

SOKRATES - Kullandığın "susayınca" sözünün, "acı duyunca" anlamına geldiği kesin, değil

KALLİKLES - Evet.

SOKRATES - Ama içmek bir gereksinmenin karşılanmasıdır ve bir zevktir, değil mi?

KALLİKLES - Evet.

SOKRATES - Öyleyse, insan su içerken zevk duyar diyorsun, değil mi?

KALLİKLES - Evet.

SOKRATES - En azından susamış olduğunda değil mi?

KALLİKLES - Evet.

SOKRATES - Yani acı duyduğunda.

KALLİKLES - Evet.

SOKRATES - Şimdi ortaya nasıl bir durum çıktığını görüyorsun değil mi? Susayıp da içilince hem zevk hem de acı duyulur, diyorsun. Bu da, istersen ruhta, istersen bedende, ya da herhangi bir yerde olsun, aynı yerde ve aynı zamanda meydana geliyor değil mi? Doğru düşünmüyor muyum?

KALLİKLES - Doğru düşünüyorsun.

SOKRATES - Bununla birlikte, aynı zamanda mutlu ve mutsuz olmanın olanaksız olduğunu söylemedin mi?

KALLİKLES - Evet, söyledim.

SOKRATES - Öte yandan da, insanın acı duyarken aynı zamanda sevinç de duyabileceğini söylüyorsun, değil mi?

KALLİKLES - Evet.

SOKRATES - Öyleyse, sevinç mutluluk değil, acı da mutsuzluk değil; ayrıca, hoş da iyiden farklı bir şey.

KALLİKLES - Söylediğin bu incelikleri pek kavrayamıyorum, Sokrates.

SOKRATES - Aslında çok iyi kavrıyorsun ama, bilmezlikten geliyorsun Kallikles. Konuyu biraz daha açalım.

KALLİKLES - Bakalım, daha neler zırvalayacaksın?

SOKRATES - Amacım, fikirlerimi çürütmek isteyen senin ne becerikli, ne kurnaz bir adam olduğunu göstermek. İçimizden her biri, susuzluğu geçince artık su içmekten de zevk almamaya başlar değil mi?

KALLİKLES - Ne demek istediğini anlayamıyorum.

GORGİAS - Böyle konuşma Kallikles. Hiç olmazsa, bizi düşünerek yanıt ver de şu tartışmamız sona ersin artık.

KALLİKLES - Ama, Sokrates'in dediği dedik: Sizin söylediklerinizi çürütünceye kadar bir sürü basit ve anlamsız soru soruyor.

GORGİAS - Ne önemi var sence? Onun söylediklerine değer biçmek zorunda değilsin. Bırak da Sokrates istediği gibi kanıt göstersin.

KALLİKLES - Mademki Gorgias böyle düşünüyor, hadi bakalım, şu saçma ve anlamsız sorularını sor.

SOKRATES - Ne mutlusun ki Kallikles, Küçük Sırları öğrenmeden önce Büyük Sırları öğrendin.'[2]^ Böyle bir şeye izin verilebileceğini sanmıyordum. Tarüşmamıza bıraktığın yerden başlayalım. Şimdi, söyler misin bana: İnsanın susuzluğu geçmişse, onunla birlikte zevk duyması da geçmez mi?

KALLİKLES - Evet, geçer.

SOKRATES - Açlık ve öteki istekler için de aynı şey söz konusu değil mi? Yani, istek kalmayınca zevk de kalmaz değil mi?

KALLİKLES - Evet, doğru.

SOKRATES - Acı ve zevk de aynı anda kesilir değil mi?

KALLİKLES - Evet.

SOKRATES - İyilikler ile kötülüklere gelince, bunlarda durum tersine döner. Çünkü bunlar aynı anda yok olmaz. Bunu daha önce kabul etmiştin; şimdi de kabul ediyor musun?

KALLİKLES - Evet, ediyorum; peki sonra?

SOKRATES - Bu da, dostum, iyinin hoş ile kötünün de acı ile aynı şey olmadığının kanıtıdır; çünkü insan bunların bazılarından aynı anda kurtulabilir; bazılarından da, aralarında farklar bulunduğu için kurtulamaz. Durum böyleyken, nasıl olur da, hoş iyi ile, acı da kötü ile bir tutulabilir?

Ama, istersen, sorunu dolaylı olarak bir de şu noktadan incele; çünkü öyle sanıyorum ki, verdiğim kanıttan sonra bile düşüncemi kabul etmedin. Söyle bakalım: Sence, iyiler kendilerinde birçok iyilik bulunduğu için iyi, güzeller de kendilerinde birçok güzellik bulunduğu için güzel değil mi?

KALLİKLES - Evet.

SOKRATES - Ama senin iyi dediklerin akılsızlar ve korkaklar mı? Az önce, onlara değil de cesur ve zeki olanlara iyi diyordun. Yine iyi dediklerin bunlar değil mi?

KALLİKLES - Elbette.

SOKRATES - Söyler misin bana, akılsız bir çocuğun sevinç duyduğunu hiç görmedin mi?

KALLİKLES - Gördüm.

SOKRATES - Kafasız bir insanın da sevindiğini gördün mü?

KALLİKLES - Gördüm ama, bunu sormakla nereye varmak istiyorsun?

SOKRATES - Bir yere varmak istediğim yok. Yalnız sen yanıt ver.

KALLİKLES - Gördüm.

SOKRATES - Ya da tersine, aklı başında bir adamın acı çektiğini ve sevinç duyduğunu gördün

KALLİKLES - Evet.

SOKRATES - Peki kimler sevinci ve acıyı daha canlı olarak duyar, bilgeler mi yoksa akılsızlar mı?

KALLİKLES - Bu açıdan aralarında pek büyük bir fark olmadığını sanıyorum.

SOKRATES - Bu kadarı bana yeter. Savaşta korkak adam gördün mü sen?

KALLİKLES - Kuşkusuz gördüm.

SOKRATES - Peki, düşman geri çekilirken kimler daha sevinçli görünüyordu, korkaklar mı yoksa yiğitler mi?

KALLİKLES - Her ikisi de aynı derecede sevinçliydi ya da sevinçleri aşağı yukarı aynıydı.

SOKRATES - Aradaki farkın önemi yok; anladığıma göre korkaklar da sevinç duyuyorlar, değil mi?

KALLİKLES - Evet, hem de çok.

SOKRATES - Öyle sanıyorum ki akılsızlar da?

KALLİKLES - Evet.

SOKRATES - Peki, düşman ilerleyince yalnız korkaklar mı şaşırır, yoksa yiğiüer de mi?

KALLİKLES - Her ikisi de.

SOKRATES - Aynı derecede mi?

KALLİKLES - Korkaklar belki de daha çok.

SOKRATES - Düşman geri çekilirken daha çok sevinmezler mi?

KALLİKLES - Belki.

SOKRATES - Demek ki, söylediğine göre, akılsızlar ile bilgeler, korkaklar ile yiğitler acı ve sevinci aynı derecede duyar, ama korkaklar yiğitlerden daha çok duyar, değil mi?

KALLİKLES - Evet.

SOKRATES - Ama bilgeler ile yiğitler iyi, korkaklar ile akılsızlar kötüdür, değil mi?

KALLİKLES - Evet.

SOKRATES - Öyleyse, iyiler ile kötüler sevinç ile acıyı aşağı yukarı aynı derecede duyarlar?

KALLİKLES - Evet.

SOKRATES - Peki, iyiler ile kötüler aynı derecede iyi ve kötü müdürler ve kötüler iyilerden de daha mı iyidir?

KALLİKLES - Zeus hakkı için, ne demek istediğini anlayamıyorum.

SOKRATES - İyilerin kendilerinde birçok iyilik bulunduğu için iyi, kötülerin de kendilerinde birçok kötülük bulunduğu için kötü ve de zevklerin iyi, acıların da kötü olduğunu söylememiş miydin?

KALLİKLES - Evet.

SOKRATES - Sevinç duyanlarda da iyilik ve zevk vardır, çünkü sevinçlidirler, değil mi?

KALLİKLES - Hiç kuşkusuz.

SOKRATES - Oysa, sevinçli olanlar, kendilerinde iyilik bulunduğu için de iyidirler, değil mi?

KALLİKLES - Evet.

SOKRATES - Peki, acı çeken de kötülük ve acıyla dolu değil midir?

KALLİKLES - Doludur elbette.

SOKRATES - Kötülerin de kendilerinde kötülük bulunduğu için kötü olduklarını söylemiştin. Bu görüşünde ısrar ediyor musun?

KALLİKLES - Evet, ediyorum.

SOKRATES - Öyleyse sevinç duyanlar iyi, acı duyanlar kötüdür değil mi?

KALLİKLES - Kesinlikle.

SOKRATES - Ve de bu duyguları ne kadar güçlüyse iyilik ve kötülükleri de o kadar güçlü; ne kadar zayıfsa, iyilik ve kötülükleri de o kadar zayıf; ne kadar birbirine eşitse, iyilik ve kötülükleri de o kadar eşittir, değil mi?

KALLİKLES - Evet.

SOKRATES - Oysa, sen sevinç ile acının, bilgeler ve akılsızlar, korkaklar ve yiğitlerde birbirine eşit, hatta korkaklarda daha fazla olduğunu söylüyorsun.

KALLİKLES - Evet.

SOKRATES - Bu itiraflarından çıkan sonuçları, şimdi benimle özetlemeye çalış; çünkü, güzel şeyleri iki ya da üç kez yinelemenin güzel olduğunu söylerler. Bilge ile yiğidin iyi olduğunu söylüyorduk, değil mi?

KALLİKLES - Evet.

SOKRATES - Akılsız ile korkağın da kötü olduğunu değil mi?

KALLİKLES - Kuşkusuz.

SOKRATES - Öte yandan, sevinç duyanın da iyi olduğunu.

KALLİKLES - Evet.

SOKRATES - Acı duyanın da kötü.

KALLİKLES - Elbette.

SOKRATES - Ve de son olarak iyi ile kötünün aynı acı ve sevinci duyduklarını, hatta belki de kötünün daha çok acı ve sevinç duyduğunu söyledik değil mi?

KALLİKLES - Evet.

SOKRATES - Öyleyse, kötü olan, iyi olan kadar kötü ve iyidir, hatta ondan daha da iyidir. Hoş ve iyinin aynı şeyler olduğunu savunursak, bu sonuç da öncekiler gibi zoraki bir sonuçtur. Yani, bunlar kaçınılması olanaksız sonuçlardır. Değil mi, Kallikles?

KALLİKLES - Uzun süredir seni dinliyorum Sokrates ve kendi kendime insan boş bulunup da bu adama en ufak bir ödün verse, hemen bu ödüne çocuk gibi büyük bir sevinçle sımsıkı sarılır diye düşünüyor, bu yüzden de sözlerine uyuyorum. Benim de herkes gibi, kimi zevkleri daha iyi, kimilerini de daha kötü bulmadığımı mı sanıyorsun?

SOKRATES - Ah, Kallikles, öyle kurnazsın ki! Beni çocuk yerine koyuyorsun: Kâh şöyle, kâh böyle konuşuyorsun ve beni aldatmaya çalışıyorsun. Başlangıçta, beni aldatmak isteyeceğini sanmıyordum, çünkü seni bir dost olarak kabul ediyordum. Ama yanılmışım. En iyisi, eski bir atasözünün de belirttiği gibi, verdiğin kadarını alıp elimdekiyle yetinmeliyim. Öyle sanıyorum ki şimdi sen, zevkler farklıdır, bunların kimisi iyi kimisi de kötüdür diyorsun, değil mi?

KALLİKLES - Evet.

SOKRATES - İyiler yararlı olanlar, kötüler de zararlı olanlar, değil mi?

KALLİKLES - Kesinlikle.

SOKRATES - Ama yararlı olanlar iyilik getirenler, zararlı olanlar da kötülük yapanlardır, değil

KALLİKLES - Evet.

SOKRATES - Şimdi de, az önce sözünü ettiğimiz, yemek ve içmek gibi beden zevklerinden söz etsen! Bu zevklerden, bedene sağlık, güç ve her türlü fiziksel nitelik kazandırana iyi, bunların tersini kazandırana da kötü demiyor musun?

KALLİKLES - Elbette.

SOKRATES - Acılar da aynen böyle; kimisi iyi, kimisi kötü değil midir?

KALLİKLES - Evet.

SOKRATES - Bütün eylemlerimizde yeğlememiz gerekenler de iyi zevkler ve iyi acılar değil midir?

KALLİKLES - Kuşkusuz.

SOKRATES - Kötüler değil.

KALLİKLES - Değil elbette.

SOKRATES - Eğer, anımsıyorsan, Polos ile ben, insanın bütün davranışlarını iyiye göre düzenlemesi gerektiğini kabul etmiştik. Sen de bizim gibi, bütün eylemlerimizin iyilikle bitmesi gerektiğini ve başka şeylere kavuşmak için iyilik yapmanın değil de her şeyin iyiye kavuşmak için yapılması gerektiğini mi düşünüyorsun? Yani bu konuda sen de bizimle aynı düşüncede misin?

KALLİKLES - Evet.

SOKRATES - Öyleyse insan her şeyi, hatta hoş olanı bile iyilik için yapmalı, yoksa iyiliği hoş şeyler için değil. Doğru mu?

KALLİKLES - Doğru.

SOKRATES - Herhangi biri, hoş şeyler içinden hangisinin iyi, hangisinin kötü olduğunu anlayabilir mi, yoksa bunun için her birinde uzman olan bir kimse mi gereklidir?

KALLİKLES - Bu bir uzman işidir.

SOKRATES - Şimdi, Polos ile Gorgias'a söylediklerimi yeniden gözden geçirelim: Eğer anımsıyorsan, kimi sanat dallarının yalnızca zevki gözettiğini ve yalnızca zevk verdiğini, ayrıca iyi ile kötünün ne olduğunu bilmediğini, buna karşılık kimi sanat dallarının da iyi ile kötüyü

bildiğini söylüyordum. Zevk verenler arasına, aşçılığı bir sanat olarak değil, bir görenek olarak koydum; iyilik edenler arasında da tıbbı saydım. Dostluk tanrısı hakkı için, Kallikles, benimle dalga geçmek gerektiği fikrini aklından çıkar ve bana yanıt verirken düşündüğünün tersini söyleyip, gelişigüzel yanıtlar verme. Ayrıca, söyleyeceklerimi de şaka olarak dinleme. Görüyorsun ki, tartıştığımız konu orta zekâlı bir insanı meşgul edebilecek en ciddi konulardan biri. Yani, nasıl yaşanması gerektiğini; bana önerdiğin yaşama biçimine uyup da, halk önünde ya retorik ya da bugün sizlerin yaptığı gibi siyaset yaparak, erkekçe yaşamak mı, yoksa felsefeyle mi uğraşmak gerektiğini ve de bu tür bir yaşamın öncekinden hangi bakımlardan ayrıldığını tartışıyoruz. Belki de yapılması gereken en iyi şey, az önce benim de yapmayı denediğim gibi, bunları birbirinden ayırt etmek ve ayırt ettikten sonra da, bu iki yaşam biçiminin birbirinden nerelerde ayrıldığını bulmak ve ikisinden hangisinin seçilmesi gerektiğini incelemektir. Kimbilir, belki de ne demek istediğimi hâlâ kavrayamamışındır.

KALLİKLES - İnan ki kavrayamadım.

SOKRATES - Öyleyse daha açıkça anlatayım. Mademki, her ikimiz de iyi ile hoşun varlığını ve hoşun iyiden farklı olduğunu kabul ediyoruz ve mademki, bunlardan birini elde edebilmek, biri hoşu, öbürü de iyiyi amaçlayan bir çeşit çalışma ve hazırlık gerektirmektedir... Ama, her şeyden önce, sen bu dediklerimi kabul edip etmediğini söyle. Ediyor musun?

KALLİKLES - Evet, ediyorum.

SOKRATES - Şimdi, Polos ile Gorgias'a dediklerimi doğru buluyorsan, onları da kabul ettiğini söyle. Onlara, aşçılığın bence bir sanat değil de bir görenek, tıbbın ise tersine bir sanat olduğunu söylüyordum, aşağı yukarı. Çünkü, tıp bir hastayı tedavi etmeden önce, hastanın bünyesini inceler, yaptığı her şeyin nedenlerini bilir ve bunları niçin yaptığını da açıklayabilir. Buna karşılık aşçılık, yalnızca zevkle uğraşır, amacına beceriksizce ve zevkin yapısını da nedenini de incelemeden yönelir. Hiçbir şeyi açık seçik olarak göremeyen gerçek bir kör gibi, yalnızca uygulama ve görenek yoluyla, her zaman yapılan şeyleri edinir ve zevki de bu yolla elde etmeye çalışır.

Önce, bu söylediklerimi doğru bulup bulmadığını belirt, sonra da ruhla ilgili olan aynı tür mesleklerin de bulunup bulunmadığını açıkla. Yani, bazı mesleklerin sanata uyarak ruhun iyiliğine çalıştıklarını, bazılarının ise, onun iyiliğini düşünmeksizin yalnızca, aşçılık konusunda da belirttiğim gibi, ruhun zevkini ve ona bu zevki sağlama yollarını aradıklarını düşün. Zevkler arasında en iyi ve en kötülerini ayırt etme konusuna gelince bu mesleklerin böyle bir şeye aldırmadıklarını ve iyi ile kötüyü düşünmeden yalnızca zevk vermekle uğraştıklarını gör. Bence, Kallikles, bu tür meslekler vardır ve bu mesleklerin yaptığı şeyler tam anlamıyla bir dalkavukluktur; çünkü dalkavukluk da, yararlı ya da zararlı olabileceğini hiç hesaba katmaksızın, bedene, ruha ya da herhangi bir şeye zevk verirken aynen bu biçimde davranır. Bu konuda bizimle aynı görüşte misin, yoksa başka türlü mü düşünüyorsun?

KALLİKLES - Hayır, seninle aynı görüşte değilim ama, sırf tartışmayı sürdürebilmen ve Gorgias'ı sevindirebilmen için, bu konu üstünde durmayacağım.

SOKRATES - Sözünü ettiğim bu dalkavukluk, bir tek ruha karşı mı, yoksa iki ya da daha çok ruha karşı mı kullanılır?

KALLİKLES - İki ya da daha çoğuna karşı.

SOKRATES - Öyleyse, gerçek çıkarlarını gözetmeden bir sürü ruh hoşnut edilebilir, değil mi?

KALLİKLES - Öyle sanırım.

SOKRATES - Şimdi, bana böyle bir etkiyi yaratan mesleklerin hangi meslekler olduğunu söyler misin? Ya da istersen, ben sana sorayım; sen de, bu kategoriye giren bir meslek olursa evet, olmazsa hayır de. Flüt^ çalandan başlayalım. Bu meslek sana, başka hiçbir şey gözetmeksizin, yalnızca bize zevk vermeye yarayan bir meslek olarak görünmüyor mu, Kallikles.

KALLİKLES - Evet, öyle görünüyor.

SOKRATES - Buna benzeyen bütün öteki meslekler için de aynı şey söz konusu değil midir? Sözgelimi, yarışmalarda kithara[12]^ çalanlar için?

KALLİKLES - Evet.

SOKRATES - Koroları eğitmek ve dithyramboslar'-[271] yazmak için de aynı şey söz konusu değil mi? Meles'in oğlu Kinesias'ın[28] dinleyicileri iyileştirecek şeyler mi, yoksa yalnızca seyircilerin hoşuna gidecek şeyler mi söylediğini sanıyorsun?

KALLİKLES - Kinesias'ın hoşa gitmek istediği besbelli, Sokrates.

SOKRATES - Ya babası Meles, kithara eşliğinde şarkı söylerken, iyilik mi düşünüyor sanıyorsun? Söylediği şarkılar insanı uyuttuğu halde, o da seyircileri hoşnut kılmak istemiyor mu? Düşün bir kere; kithara eşliğinde söylenmiş şiirler ve dithyramboslar yalnızca zevk vermeyi amaçlayarak yazılmamışlar mıdır?

KALLİKLES - Evet.

SOKRATES - Ya şu trajedi denen yüce ve harika şiirin amacı nedir? Ne ister, ne yapmayı arzular? Bütün isteği seyircilerin hoşuna gitmek midir, ki ben öyle olduğunu sanıyorum; yoksa kötü ama seyirciler için hoş ve güzel bir şey varken, onu yok ederek, ister sevindirsin, ister üzsün, hoş olmayıp da yararlı olanı mı dile getirir? Trajedi, bu ikisinden hangisini yapar sence?

KALLİKLES - Hoşa gitmeyi ve halkın zevklerini okşamayı amaçladığı bir gerçek, Sokrates.

SOKRATES - Oysa, az önce, bütün bunların dalkavukluk olduğunu söylemedik mi?

KALLİKLES - Söyledik.

SOKRATES - Ama herhangi bir şiirden ezgiyi, ritmi ve ölçüyü çıkarırlarsa ortada sözlerden başka bir şey kalır mı?

KALLİKLES - Kalmaz elbette.

SOKRATES - Oysa, bu sözler kalabalığa ve halka söylenir değil mi?

KALLİKLES - Evet.

SOKRATES - Demek ki şiir de halka söylenen bir çeşit sözdür.

KALLİKLES - Öyle görünüyor.

SOKRATES - Yani hatibin söylevidir. Sen, şairlerin tiyatrolarda hatiplik yaptıklarına inanmıyor musun?

KALLİKLES - İnanıyorum.

SOKRATES - Öyleyse, çocuk, kadın ve erkek, hem de köle ve özgür her türlü insandan oluşan bir halkın yararlanabileceği bir çeşit retorik bulduk. Ama bu retoriği bir dalkavukluk olarak kabul ettiğimiz için, ona pek değer veremiyoruz, değil mi?

KALLİKLES - Evet.

SOKRATES - Peki. Şimdi de Atinalılar ya da öteki devletlerin halkları için yani özgür insanlar için olan retorik üstünde düşünelim biraz da. Sence, hatipler her zaman en büyük iyiliği gözeterek yurttaşlarını sözleriyle olabildiğince erdemli kılmak için mi konuşurlar, yoksa yalnızca onların hoşuna gitmeyi düşünerek ve halkın çıkarını bir yana itip yalnızca kendi çıkarlarını gözeterek, halkla, çocuklarla konuşurmuş gibi mi konuşurlar? Ve de böyle konuşup halkı hoşnut ettikleri zaman, yurttaşlarını iyi ya da kötü kıldıklarına dair bir kaygı duyarlar mı sanıyorsun?

KALLİKLES - Bu soru o kadar basit değil. Yurttaşların çıkarı için konuşan hatipler olduğu gibi, senin söylediğin biçimde konuşan hatipler de vardır.

SOKRATES - Yeter. Halkla iki türlü konuşma yolu varsa, bunlardan biri dalkavukluk ve utanç verici bir konuşmadır; ötekiyse, dürüst, yani, yurttaşlarının ruhunu olabildiğince iyi kılan, dinleyicilerin hoşuna gitsin gitmesin, her zaman iyiyi söyleyen konuşmadır. Ama, sen daha böyle bir retorik görmedin. Ama eğer, bu özellikleri taşıyan bir hatip biliyorsan, hemen adını söyle.

KALLİKLES - Zeus hakkı için, bugünkü hatipler arasında böyle birini gösteremem sana.

SOKRATES - Ya eski hatipler arasından, söze başlar başlamaz Atinalıları daha iyi kılan birini gösterebilir misin? Ben böyle birini bilmiyorum.

KALLİKLES - Ama nasıl olur? Themistokles'in, Kimon'un, Miltiades'in, hatta şu geçenlerde ölen ve senin de dinlemiş olduğun Perikles'in böyle bir hatip olduğunu işitmedin mi?

SOKRATES - Bak, Kallikles! Daha önce de ileri sürdüğün gibi, insanın kendi tutkularıyla başkalarının tutkularını tatmin etmesinin gerçek bir erdem olduğu doğruysa, bu söylediklerine karşı çıkamam. Ama, durum böyle değilse ve isteklerimiz arasından insanı kötü kılanı değil de daha iyi edeni yerine getirmenin gerektiğini, bunun da bir çeşit sanat olduğunu söylemek zorunda kalırsak, bu hatiplerden birinin, sözünü ettiğimiz niteliklere sahip olduğunu öne sürebilir misin?

KALLİKLES - Sana nasıl bir yanıt verebileceğimi bilemiyorum.

SOKRATES - İyi düşün, bulursun. Hadi istersen, yavaş yavaş birlikte inceleyelim; bakalım hangisi bu niteliklere sahip. Her sözünde en büyük iyiliği gözeten adam, gelişigüzel değil de, bilinçli olarak konuşur değil mi? O da, bütün öteki zanaatkarlar gibi, ne yapmak istediğini bildiği için, yapıtına gerekli olan gereçleri oradan buradan toplamaz; yalnızca özel bir biçime sokabileceği gereçleri seçip toplar. Sözgelimi, şu ressamlara, mimarlara, gemi yapımcılarına ve istediğin herhangi bir işçiye bak. Göreceksin ki, her biri, düzenli bir biçim elde edebilmek için, bütün gereçlerini düzenli olarak yerleştirmekte ve gereçlerinden her birini de, daha önce yerleştirdiklerine göre ayarlayıp koymaktadır. Her zanaatkar için özellikle de, az önce sözünü ettiğimiz bedenle uğraşan şu beden eğitimi hocaları ile hekimler için de bu böyledir: Onlar bedeni düzeltip düzenlerler. Bu konuda anlaşük değil mi seninle?

KALLİKLES - Öyle olsun bakalım.

SOKRATES - Öyleyse, bir evde kurallara uygunluk ve düzen varsa, o ev iyidir; düzensizlik varsa, o ev kötüdür.

KALLİKLES - Evet.

SOKRATES - Bir gemi için de böyle, değil mi?

KALLİKLES - Evet.

SOKRATES - Bedenlerimiz için de aynı şeyi söyleyemez miyiz?

KALLİKLES - Kuşkusuz söyleyebiliriz.

SOKRATES - Ya ruhumuz? Kuralsız ve düzensiz olursa mı, yoksa kurallı ve düzenli olursa mı iyidir?

KALLİKLES - Daha önce belirttiklerimize göre, ikinci varsayım geçerli olmalı.

SOKRATES - Peki, ya kural ile düzenin bedendeki etkisine ne ad vermeli?

KALLİKLES - Herhalde sağlık ve güçten söz etmek istiyorsun?

SOKRATES - Evet. Peki, ya kural ve düzenin ruhtaki etkisine ne ad vereceğiz? Beden için yaptığın gibi düşünüp de bana söyleyiver.

KALLİKLES - Peki, niye sen söylemiyorsun, Sokrates?

SOKRATES - İstersen söylerim. Diyeceğimi doğru bulursan kabul et; yoksa, sözlerimi çürüt ve beni durdur. Bana kalırsa bedendeki düzene sağlamlık adı yakışır. Sağlık ve bütün öteki fiziksel nitelikler bundan doğar. Doğru mu?

KALLİKLES - Doğru.

SOKRATES - Ruhtaki düzen ve kurala da yasaya uygunluk ve yasa denir; insanları hem doğru hem de kurallara bağlı kılan, öte yandan doğruluğu da, ılımlılığı da oluşturan budur. Öyle değil mi?

KALLİKLES - Öyle.

SOKRATES - İşte benim sözünü ettiğim, hem sanaü hem de erdemi izleyen hatibin ruhlara yönelik bütün söylevlerinde ve ayrıca bütün eylemlerinde gözeteceği şey bu. Böyle bir hatip, halka bir şey verirken ya da halktan bir şey alırken, her zaman yurttaşlarının ruhunda doğruluğu yaratıp haksızlığı çıkarıp atmayı, orada ılımlılığı filizlendirip dengesizliği yok etmeyi, kısacası, ona bütün erdemleri verip bütün kötülükleri de almayı düşünür. Bu söylediğimi kabul ediyor musun, yoksa etmiyor musun?

KALLİKLES - Ediyorum.

SOKRATES - Gerçekten de, hasta ve durumu kötü olan bir bedene, hiç yaramayacak ve hatta, iyi düşünülecek olursa, daha kötü gelecek bol besin vermek, leziz içkiler içirmek ve benzeri bütün güzel şeyleri vermek neye yarar, değil mi? Doğru mu düşünüyorum, Kallikles?

KALLİKLES - Evet, doğru.

SOKRATES - Öyle sanıyorum ki, bir insan için hasta beden ile yaşamak hiç de iyi bir şey değildir. Çünkü, böylece kötü bir yaşam sürmek zorunda kalır, değil mi?

KALLİKLES - Evet.

SOKRATES - İşte sırf bunun için değil midir ki, hekimler genellikle sağlıklı olanları istediklerini yapmakta, sözgelimi, acıkınca istedikleri kadar yemekte, susayınca da istedikleri kadar içmekte serbest bırakırlar da, buna karşılık hastaları istedikleri kadar yiyip içmekten alıkoyarlar. Bu konuda da benimle aynı görüşte misin?

KALLİKLES - Evet.

SOKRATES - Ruh için de kural aynı değil midir, değerli Kallikles? Düşüncesizliği, dengesizliği, haksızlığı ve dinsizliği nedeniyle kötü olduğu sürece, onu istediği, arzu ettiği şeyden uzaklaştırmak ve onun, kendisini daha iyi kılacak şeylerin dışında başka bir şeyle uğraşması engellenmelidir. Aynı görüşte misin sen de?

KALLİKLES - Evet.

SOKRATES - Ruh için en iyi olan da bu değil midir?

KALLİKLES - Elbette.

SOKRATES - Ama birini arzusundan uzaklaştırmak, onu cezalandırmak değil midir?

KALLİKLES - Evet.

SOKRATES - Demek ki, az önce düşündüğünün tersine, ceza, ruh için dengesizlikten daha iyi imiş.

KALLİKLES - Ne demek istediğini anlayamıyorum, Sokrates. İstersen bana değil de, başka birine sor.

SOKRATES - Bu adam kendisine hizmet edilmesini hiç istemiyor ve sözünü ettiğimiz şeye, yani cezaya katlanmıyor.

KALLİKLES - Söylediklerine hiç aldırmıyorum. Sana da sırf Gorgias'ı memnun etmek için yanıt verdim.

SOKRATES - Peki ama, ne yapalım yani? Konuşmamızı bitirmeyip de yarıda mı keselim?

KALLİKLES - Nasıl istersen.

SOKRATES - Bir masal bile yarıda bırakılmaz derler. Eksik görünmesin ve ne demek istediği anlaşılsın diye onu tamamlamak gerekir. Konuşmamızı bir sonuca bağlayabilmemiz için, sen de geri kalan sorulara yanıt ver.

KALLİKLES - Amma baskı yapıyorsun Sokrates! Sonunda sen bu tartışmayı ya burada keseceksin ya da başka biriyle sürdüreceksin.

SOKRATES - Kim benimle tartışmak ister ki? Herhalde tartışmamızı yarıda kesecek değiliz.

KALLİKLES - Sen kendin yalnız başına konuşarak ya da kendi sorduğuna kendin yanıt vererek sürdüremez misin tartışmayı?

SOKRATES - Epikharmos'un dediği gibi, eskiden iki kişinin söylediğini, şimdi benim tek başına söylememi mi istiyorsun?'[2]^ Korkarım ki sonunda öyle yapmak zorunda kalacağım. Ama bana göre, tartıştığımız konu üstünde doğru ya da yanlış her ne varsa, bunu ortaya çıkarmak için hepimiz yarışmalıyız; çünkü, bu noktayı aydınlatmamız hepimizin kazancı içindir. Ben düşüncelerimi sizlere açıklayacağım, içinizden biri söylediklerimde yanlış bulursa, beni durdurup sözlerimi çürütsün. Hem zaten, ben de söylediklerinden emin bir adam olarak konuşmuyor, sizlerle birlikte araştırıyorum. Eğer içinizden biri, söylediklerimin tersini ileri sürdüğünde, doğruyu konuşuyor gibi görünürse, onun sözlerini herkesten önce ben kabul ederim. Bunu sizlere söylememin nedeni, belki tartışmayı sonuna dek götürmek istersiniz diyedir. Yok eğer istemiyorsanız, konuşmamızı burada kesip dağılalım.

GORGİAS - Bana kalırsa Sokrates, dağılmayalım da, sözlerini sonuna kadar götür. Öyle sanıyorum ki, öbürleri de benim gibi düşünüyor. Ben şahsen, söyleyeceklerini dinlemek istiyorum.

SOKRATES - Bense kendi açımdan, Gorgias, Amphion'un Zethos'a söylediklerini Kallikles'e söyleyene dek onunla tartışmak isterdim. Ama, mademki tartışmamızı bitirebilmek için bana yardım etmiyorsun, öyleyse beni en azından dinle ve yanlış bir şey söylediğimi görürsen durdur, Kallikles. Eğer bana yanlışımı gösterirsen, senin bana yaptığın gibi kızmam; tersine, seni bana iyilik edenlerin en başına koyarım.

KALLİKLES - Hadi dostum, kendi kendine konuş da tartışmayı bitir bakalım.

SOKRATES - Dinle öyleyse. Tartışmayı yine en başından ele alacağım. "Hoş ile iyi aynı şey midir? Kallikles ile benim kabul ettiğimiz gibi, hayır değildir." "Hoşu iyiye varmak için mi ya da iyiyi hoşa varmak için mi yapmalıdır? Hoşu iyiye varmak için yapmalıdır." "Hoş, varlığı bize zevk veren, iyi ise varlığı bizi iyi eden şeyler değil midir? Kuşkusuz." "Öyleyse, biz ve öteki iyi olan şeyler, içimizde bulunan bazı niteliklerden dolayı iyiyiz. Bu bana tartışma kabul etmez gibi görünüyor, Kallikles." "Ama, herhangi bir şeye, sözgelimi, eşyaya, bedene, ruha ya da hayvana özgü bir nitelik, ona bir rastlantı olarak ve eksiksiz bir biçimde gelmez; her birinin yapısına uyan bir düzenlemeden, bir doğruluktan ve bir sanattan gelir. Doğru değil mi? Bana kalırsa doğru." "O zaman, her şeyin erdemi, bir düzen içinde yatmaktadır, değil mi? Evet." "Öyleyse, herhangi bir şeyi iyi yapan, o şeyde kendine özgü bir düzen bulunmasıdır. Benim de görüşüm öyle." "Bu nedenle, kendine uygun bir düzeni olan ruh, kendine uygun bir düzeni olmayan ruhtan daha iyidir, değil mi? Elbette." "Ama düzenin egemen olduğu bir ruh, iyi düzenlenmiş bir ruhtur, değil mi? Hiç kuşkusuz." "İyi düzenlenmiş bir ruh da isteklerinde ılımlıdır değil mi? Elbette."

"Öyleyse, isteklerinde ılımlı olan bir ruh iyidir, değil mi? Bence bunlara karşı söylenecek hiçbir şey yok. Eğer sence varsa, söyle."

KALLİKLES - Devam et dostum.

SOKRATES - "Demek ki ben ılımlı olan ruh iyi, ılımlı olmayan ruh ise kötüdür diyorum. Hem, ılımlı olmayan ruhun akılsız ve düzensiz olduğunu da görmüştük. Elbette." "Ilımlı bir insan tanrılara ve insanlara karşı olan ödevlerini yerine getirir; çünkü bu görevleri yerine getirmezse ılımlı olamaz. Evet, dediğin gibi olması gerekir." "İnsanlara karşı olan ödevlerini yerine getirirken doğrulukla, tanrılara karşı olan ödevlerini yerine getirirken de dindarlıkla hareket etmiş olur; oysa, doğrulukla ve dindarca davranmış olan kimse, doğru ve dindar değil midir? Evet" "Aynı zamanda cesurdur da; çünkü, izlenmesi de kaçınılması da gerekmeyen bir şeyin izlenmesi ya da ondan kaçınılması ılımlı bir adamın işi değildir; ılımlı bir adam, yalnızca kaçınılması ve izlenmesi gereken şeylerden kaçınır ya da bu şeyleri izler; ister nesne olsun ister insan, ister zevk olsun ister acı, bunlardan ya kaçınır ya da bunları arayıp durur, ödevine de tam anlamıyla bağlı kalır. Bu nedenle, Kallikles, ılımlı bir adamın, gördüğümüz gibi doğru, cesur ve dindar olmasından ötürü, tam anlamıyla iyi bir insan olması, iyi olduğu için de bütün yaptıklarının iyi ve doğru, bundan dolayı da, kendisinin mutlu ve talihli olması, kötü işler yapan kötü adamın da mutsuz olması gerekir. Oysa, bu kötü adam, ılımlı adamın tersidir ve bu da, senin dengesiz dediğin adamdır."

İşte benim ileri sürdüğüm ve doğru olduğuna inandığım ilkeler bunlar. Eğer bu ilkeler doğruysa, herkesin bildiği gibi, mutlu olmak isteyen insan, ılımlı olmaya çalışmalı, aşırılıktan bütün gücüyle uzak durmalı ve ceza çekecek bir duruma düşmemeye bakmalıdır. Ama kendisinin ya da yakınlarından birinin ceza çekmesi gerekiyorsa, bu ceza çekecek olan kimseler ister tek tek kişiler olsun, isterse de bütün ülke halkı olsun eğer mutlu olmak söz konusuysa, o kişi ya da kişiler cezaya çarptırılmak ve cezalarını da çekmelidir.

Bence, insan, yaşamını düzenlemek istiyorsa, bu amacı her zaman göz önünde bulundurmalıdır. Ve de insan eğer mutlu olmak istiyorsa, kendisinin ve devletin bütün gücünü doğruluk ve ılımlılık üstünde toplamalı, her işini bu amaç uğrunda yapmalı, tutkularının dizginini serbest bırakıp onları tatmin etme peşinde koşmamalı, zaten böyle bir şey dermanı olmayan bir hastalıktır, ve dolayısıyla bir haydut gibi yaşamaktan kaçınmalıdır. Hem böyle bir adam ne bir başkası tarafından ne de tanrı tarafından sevilir; çünkü kimseyle ilişki kuramaz, ilişki kurulmayınca da dostluk olmaz. Bilginler^[1], yer ile göğün ve tanrılar ile insanların, dostluk, kural, ılımlılık ve doğrulukla birbirlerine bağlı olduklarını söylerler, Kallikles. Bu yüzden de, dostum, bütün bu evrene düzensizlik ve karışıklık adını değil, düzen adını verirler. Ama öyle sanıyorum ki, sen bütün bilginliğine karşın buna dikkat etmiyorsun ve geometrik eşitliğin^[1], hem tanrılar, hem de insanlar katındaki büyük kudretini unutuyorsun. Sen, tersine, eşitsizliğe daha çok yönelmek gerektiğini düşünüyor ve geometriyi hesaba bile katmıyorsun.

Ama, üstünde durmayıp geçelim. Şimdi, sen, ya benim kanıtlarımı çürütüp mutluların mutluluklarını doğruluğa ve ılımlılığa borçlu olmadıklarını, mutsuzların da bu mutsuzluğa kötülük yüzünden düşmediklerini göster ya da kanıtlarımı doğru buluyorsan, ortaya çıkacak sonuçları iyice incele. Oysa bu sonuçlar, Kallikles, benim, bir haksızlık yapılmışsa, insan hem kendini, hem oğlunu, hem arkadaşını suçlamak ve böyle bir suçlama yaparken retorikten yararlanmalı fikrini öne sürdüğümde ve senin de ciddi konuşup konuşmadığını sorduğumda söylediğim sözlerdir. Demek ki, Polos'un sahte bir çekingenlik göstererek benimle anlaştığını sandığın, şu haksızlık yapmanın haksızlığa uğramaktan daha çirkin ve bu nedenle daha zararlı olduğu düşüncesi doğruymuş. Ayrıca, iyi bir hatip olmak için de doğru olmak ve doğruluk bilimiyle uğraşmak gerektiği doğruymuş; bu konuda da, Polos, Gorgias'ın bu düşüncemi sahte bir çekingenlikle kabul ettiğini öne sürmüştü.

Durum böyle olduğuna göre, senin eleştirilerini inceleyelim şimdi. Benim, kendime, dostlarıma, yakınlarıma yardım edemeyecek ve kendimi büyük tehlikelerden kurtaramayacak bir durumda bulunduğumu, ve tıpkı alçak bir adam gibi, -şu senin güçlü anlatımınla dile getireyim- yüzüme bir şamar indirecek, mallarıma el koyacak, beni şehirden kovacak ya da daha kötüsü öldürecek bir

kimsenin kölesi olacağımı ve böyle bir durumda bulunmanın da dünyanın en utanç verici şeyi sayıldığını iddia ederken haklı olup olmadığını görelim. Bu senin fikrin. Benim fikrime gelince, birçok kez yinelememe karşın bir daha söylememde hiçbir sakınca olmayan şu fikir:

En utanç verici şey, haksız yere dayak yemek, kol ve bacaklarının koparıldığını ya da gelirinin kesildiğini görmek değildir, Kallikles. Bence en utanç verici ve en kötü şey, beni ve yakınlarımı haksız yere dövmek, yaralamak, malımı çalmak, beni köle etmek ve evime zorla girmektir. Diyeceğim, bana ya da bana ait herhangi bir şeye karşı haksızlık yapmak, haksızlığa uğrayan benden çok, bu haksızlığı yapan için daha kötü ve daha çirkindir.

Daha önceki konuşmalarımızda ortaya çıkan gerçekler, öyle sanıyorum ki, deyim yerindeyse, birbirlerine demirden ve elmastan nedenlerle bağlıdır. Sen ya da senden daha güçlü biri bunları birbirinden ayıramazsanız, benim kullandığım dilden başkası kullanılamaz, eğer gerçeği söylemek gerekirse. Doğrusu, ben hep aynı şeyi söyleyip dururum; gerçi neden olduğunu bilmiyorum ama, bugün seni gördüğüm gibi, bütün tanıdığım insanlar arasında da gülünç olmadan konuşabilen bir tek kişiye rastlayamadım.

Bir kez daha yineliyorum, durum böyledir; ama durum böyleyse ve haksızlık, haksızlıkta bulunan için kötülüklerin en büyüğüyse, ve ne kadar büyük olursa olsun, bundan daha büyüğü de işlediği suçun cezasını çekmemek ise, insanın bundan kurtulmak için kendi kendine yapması gereken ve yapılmaması çok gülünç olan, yardım hangisidir? En büyük zararı bizlerden uzaklaştıracak yardım değil mi? Evet, bu konuda en çirkin şeyin, kendine, dostlarına ve yakınlarına yardım edememek olduğu tartışılamaz. İkinci sırada bizi ikinci kötülüğe karşı koruyan yardım gelir; üçüncü sırada bir üçüncü kötülükten koruyan; ve bu böylece sürüp gider. Diyeceğim, kötülük ne kadar büyük olursa, ona karşı koyabilmek de o kadar güzel, karşı koyamamak da o kadar utanç verici olur. Söylediğim gibi, değil mi, Kallikles?

KALLİKLES - Başka türlü olamaz.

SOKRATES - Haksızlık etmek ile haksızlığa uğramak; bu iki şeyden en kötü olanı bizce haksızlık etmektir. Bu durumda, bir insanın hem haksızlık etmekten kaçınmak hem de haksızlığa uğramaktan kendini koruyabilmek için ne elde etmesi gerekir? Güçlü mü olması gerekir, yoksa iradeli mi? Şunu demek istiyorum: Haksızlığa uğramamak için onu istememek yeterli midir, yoksa ondan korunmak için yeter derecede güçlü mü olmak gerekir?

KALLİKLES - Elbette ki güçlü olmak gerekir.

SOKRATES - Peki, ya haksızlık etmeye gelince? Haksızlık etmeyi istememek yeterli midir - doğrusu, insan istemeyince haksızlık edemez-, yoksa, hem güçlü olmak hem de bir sanat edinmek mi gerekir? Ne de olsa herhangi bir mesleğin bilinmesi ve uygulanması insanı haksızlık etmekten alıkoyar. Özellikle, bu noktaya yanıt ver, Kallikles. Polos ile ben tartışma sırasında, hiç kimsenin isteyerek haksızlık etmediğini, buna karşılık haksızlık yapanların istemeyerek bu yolu seçtiklerini söylediğimizde doğru düşünüyorduk, değil mi?

KALLİKLES - Sırf sözünü bitirebilmen için, doğru düşündüğünü kabul ediyorum, Sokrates.

SOKRATES - Öyleyse, haksızlık etmemek için, hem güçlü, hem sanat sahibi olmak gerekir.

KALLİKLES - Elbette.

SOKRATES - Peki haksızlığa hiç uğramamanın ya da olabildiğince az uğramanın yolu nedir? Sen de benim gibi mi düşünüyorsun bakalım? Bence, ülkede iktidarı ya da tiranlığı elde tutmak veya görev başındaki hükümetin dostu olmak gerekir.

KALLİKLES - Doğru konuştuğun zaman seni nasıl içtenlikle onayladığımı görüyorsun Sokrates. Bu sözlerini çok doğru buluyorum.

SOKRATES - Şimdi söyleyeceğim de sence doğru mu bir düşün bakalım: Bana öyle geliyor ki, insanı insana bağlayan en sıkı dostluk, eski bilgelerin de dediği gibi, benzeri benzere bağlayan dostluktur. Ya sence?

KALLİKLES - Bence de öyle.

SOKRATES - Öyleyse, iktidarın vahşi ve kaba bir tiranın elinde bulunduğu bir ülkede, eğer bir tirandan daha iyi bir yurttaş varsa, tiran ondan çekinir ve hiçbir zaman onu tam anlamıyla sevemez.

KALLİKLES - Doğru.

SOKRATES - Ama, o ülkede kendisinden daha kötü biri de bulunuyorsa, tiran onu da sevemez; çünkü onu hor görür ve dostluğunu kabul etmek istemez.

KALLİKLES - Bu da doğru.

SOKRATES - Öyleyse, onun dostluk edebileceği tek insan, kendi gibi aynı yaradılışta olan, aynı şeyleri kötüleyen ve öven ve de kendisine boyun eğmeye, nüfuzu karşısında pes etmeye razı olan kimsedir. İşte bu adam, o ülkede büyük bir güce sahip olur ve hiçbir kimse ona kötülük etmekle övünemez. Doğru değil mi?

KALLİKLES - Evet.

SOKRATES - Demek ki, böyle bir ülkede bir genç kendi kendine "Nasıl güçlü olup da kendimi her türlü haksızlıktan koruyabilirim?" diye sorsa, öyle sanıyorum ki, ona gösterilecek yol, hiç zaman yitirmeden ülkenin efendisi ile aynı şeyleri sevip yine aynı şeylerden nefret etmek ve olabildiğince ona benzemeye çalışmaktır. Doğru değil mi?

KALLİKLES - Evet.

SOKRATES - İşte bu, kendini haksızlıktan koruyabilecek ve dediğiniz gibi, ülkede güçlü olabilecek bir adam.

KALLİKLES - Doğru.

SOKRATES - Ama haksızlık etmemeyi de başarabilecek midir? Yoksa haksızlık eden efendisine benzediği ve onun sayesinde büyük bir itibar sağladığı için başaramayacak mıdır? Ben tersine, onun olabildiği kadar çok haksızlık etmek ve buna karşılık ceza görmemek isteyeceğini sanıyorum. Sen ne dersin?

KALLİKLES - Öyle görünüyor.

SOKRATES - Demek ki, kötülüklerin en büyüğü onun benliğini saracak, efendisini taklit etmesi ve güçlü olması yüzünden de ruhu soysuz ve aşağılık bir ruh olacaktır.

KALLİKLES - Bütün düşünceleri nasıl oluyor da altüst ediyorsun şaşıyorum, Sokrates! Bu taklitçinin eğer isterse tiranı taklit etmeyeni mahvedeceğini ve malına mülküne el koyacağını da bilmiyor musun?

SOKRATES - Biliyorum sevgili Kallikles! İnsanın bunu bilmemesi için sağır olması gerekir; çünkü bunu, senden, az önce Polos'tan ve bütün şehir halkından birçok kez işittim. Ama şimdi sen de şunu dinle: Evet eğer isterse öldürür, ama o zaman da kötü bir insan, dürüst bir insanı öldürmüş olur.

KALLİKLES - İnsanın isyan etmesine neden de bu değil mi zaten.

SOKRATES - Hayır, hiç olmazsa aklın gösterdiği gibi, sağduyulu biri için değil. İnsanın gösterdiği çabaların gerçek amacının olabildiğince uzun yaşamak ve bizi tehlikelerden her zaman koruyan sanatları uygulamak olduğunu mu sanıyorsun? Aynen bizi mahkemelerde kurtaran ve uğraşmamı öğütlediğin şu retorik gibi.

KALLİKLES - Zeus hakkı için, evet! Sana iyi bir öğüt vermişim.

SOKRATES - Peki değerli dostum, yüzme de önemli bir sanat mıdır sence?

KALLİKLES - Zeus hakkı için hayır.

SOKRATES - Oysa bu sanat da yüzme bilmeyi gerektiren kazalarda insanı ölümden kurtarır. Ama bu sanatı bayağı buluyorsan, sana daha önemlisini, gemi kullanma sanatını söyleyeyim. Bu sanat da retorik gibi yalnız ruhları değil, bedeni ve malları da en büyük tehlikelerden korur. Hem bu sanat, basit ve alçakgönüllü bir sanattır; olağanüstü şeyler yapıyormuş gibi görünmek istemediği gibi övünmez de. Mahkemelerdeki hitabetin sağladığı yararların aynısını o da sağladığı halde, bizleri Eghina'dan buraya sağ salim getirdiğinde, yalnızca iki obolos[1^21] ister sanıyorum; Mısır'dan ya da Pontos'tan getirirse bizi, bu büyük hizmetin karşılığında ve az önce söylediğim gibi, kendimizi, çocuklarımızı, mallarımızı ve karılarımızı kurtardığı için, bizleri limana çıkarırken en fazla iki drahmi[1^1] ister. Bu sanatı bilen ve bütün bu işleri başarmış olan adam da, karaya çıkınca rıhtımda, gemisinin yanında, çekingen bir tavırla dolaşıp durur.

Çünkü sanırım o, boğulmaktan kurtararak iyilik ettiği yolcular ile haksızlık ettiği yolcuları birbirinden ayırt etmenin güçlüğünü bilmektedir; ve çünkü o, yolcuları limana indirirken, onların gemiye ilk bindiklerinden daha sağlam bir beden ve ruhla karaya çıkmadıklarını bilmektedir. O zaman, kendi kendine şöyle der: "Eğer ağır ve onulmaz bir hastalığa yakalanmış biri boğulmamışsa ölmemek onun için bir mutsuzluktur. Bu da, benim ona hiçbir iyilik yapmadığımı gösterir. Yine aynı biçimde başka biri, bedeninden daha değerli olan ruhu onulmaz hastalıklara tutulmuşsa, onun artık yaşamaya gereksinmesi yoktur. Ve ben de, denizden, mahkemelerden ya da öteki tehlikelerden kurtarmakla ona hiçbir iyilik etmiş olmam." Çünkü o, kötü kişinin hep mutsuzluklar içinde yaşadığını bildiği için, yaşamanın kendisine hiçbir yarar sağlamayacağını da bilir.

İşte bu nedenle, bizi kurtardığı halde gemicinin böbürlenmek diye bir alışkanlığı yoktur; aynı biçimde sevgili dostum, makine yapımcısının da gemici kadar değilse de ordu komutanı ya da başka biri kadar önemli şeyler kurtardığı, sözgelimi bazen şehirler kurtardığı için böbürlenmek diye bir alışkanlığı yoktur. Onun mahkeme hatibiyle karşılaştırılabileceğine inanmıyorsun değil mi? Oysa, o da sizin gibi konuşmak isterse Kallikles, öteki sanatların değersiz olduğunu söyler ve çeşitli kanıtlar gösterip sizin de makine yapımcısı olmanızı ister. Ama, sen onu ve sanatını küçümseyip, kendisine makineciden başka bir şey olmadığını söylediğin gibi, ne kızını oğluna vermek ne de onun kızını kendine almak istersin. Bununla birlikte, sanatını yüceltmene yol açan nedenler incelendikten sonra, az önce sözünü ettiğim makineci ile ötekilerini sen ne hakla küçümsüyorsun? Onlardan daha iyi olduğunu ve daha üstün bir aileye bağlı bulunduğunu söyleyeceğini biliyorum. Ama, en iyi olan şey benim söylediğim gibi değilse ve erdemli olmak yalnızca kendini ve malını mülkünü kurtarmaksa, ben yine de makineciyi, hekimi ve bizi korumak için yaratılmış öteki sanatları karalamaya çalışmanı gülünç bulurum.

Ama iyi düşün, benim pek sevgili dostum! Kimbilir, belki de ruh soyluluğu ve iyilik kendini ve başkalarını tehlikelerden kurtarmaktan başka bir şeydir. Çünkü, emin ol ki, az ya da çok yaşamak, gerçek anlamıyla insan olan birinin kurtulması gereken bir kaygıdır. Yaşama bağlanmak yerine kadınların söylediği "Kimse alınyazısından kurtulamaz"[1^1] sözüne uyarak, bu işi tanrıya bırakmalı ve yaşanılan süre içinde de iyi yaşamaya bakmalıdır. Bunun için, insanın yaşadığı ülkedeki siyasal oluşuma kendini uydurması mı gerekir? Böyle bir durumda, eğer Atinalıların sevgisini kazanmak istiyorsan ve devlet işlerinde güçlü olmayı arzuluyorsan, elinden geldiği kadar Atinalılara benzemeye çalışmalısın. İşte sevgili dostum, incelenmesi gereken asıl sorun budur. Ayı kendilerine doğru çektikleri söylenen Thessalia'lı kadınların[1^1] başlarına gelen kötü şeylerin bizim başımıza gelmemesi için bu davranışın bana ve sana yararlı olup olmadığını araştırman gerekir; çünkü, bizler de en sevdiğimiz şeylerin zararına olarak iktidarı elde etmeye çalışmaktayız.

Ama, yaşadığın şehirde birinin sana, iyilikte de kötülükte de iktidarın yapısına uymadan da güçlü olabilmenin yolunu öğreteceğini sanıyorsan, bana öyle geliyor ki büyük bir yanılgı içindesin Kallikles. Atina Demos'unun ve Zeus hakkı için, Pyrilampos'un oğlu Demos'un dostluğunu gerçekten kazanmak istiyorsan, onları taklit etmen değil, onlara doğal olarak benzemen gerekir. Demek ki, seni onlara tam olarak benzetebilecek kişi, senden, tıpkı istediğin gibi, bir siyaset adamı ya da bir hatip yaratabilir ancak. Aralarından her biri yaradılışlarıyla uyuşan sözleri sever; buna karşılık, kendisine yabancı gelen şeylerden hoşlanmaz. Sen de aynı biçimde mi düşünüyorsun sevgili dostum? Söyleyecek birkaç sözün vardır herhalde, değil mi Kallikles?

KALLİKLES - Nasıl oluyor da bana haklıymışsın gibi görünüyorsun, anlayamıyorum Sokrates! Bununla birlikte, dinleyicilerinin çoğu gibi ben de sözlerinin tümüne inanamıyorum.

SOKRATES - Çünkü, ruhunda kök salmış olan Demos aşkı bana karşı koyuyor, Kallikles; ama aynı konular üstünde daha çok durup düşünürsek o zaman belki sözlerime tam olarak inanırsın. Şu iki şeyi yani beden ve ruhu yetiştirmenin iki yolu olduğunu, bunlardan birinin zevki, ötekinin ise yalnızca iyiyi gözettiğini ve hoşa gitmeyi düşünmeksizin bütün çabasını bu yolda harcadığını söylemiştik; şimdi sen ne olursa olsun bu sözlerimizi anımsa, böyle bir ayrım yapıp yapmadığımızı söyle.

KALLİKLES - Evet yapük.

SOKRATES - Ayrıca, zevke yönelmenin de bayağı bir dalkavukluktan başka bir şey olmadığını söylemiştik, öyle değil mi?

KALLİKLES - Madem öyle istiyorsun, öyle olsun.

SOKRATES - Ötekiyse tersine, ister beden olsun, ister ruh, eline neyi alırsa onu olabildiğince yetkin kılar değil mi?

KALLİKLES - Evet.

SOKRATES - Bundan dolayı da devlete ve yurttaşlara yaptığımız hizmetler ile bu yurttaşları olabildiğince yetkin kılmaya çalışmalıyız değil mi? Yoksa, az önce gördüğümüz gibi, büyük zenginlik, iktidar ya da herhangi bir kudreti elde edecek kişilerin dürüst duyguları olmazsa, onlara yapılacak herhangi bir hizmetin hiçbir yararı dokunmayacaktır. Bunun böyle olduğunu kabul edelim mi?

KALLİKLES - Eğer seni sevindirecekse edelim.

SOKRATES - Şimdi, diyelim ki, surlar, tersaneler ve tapınaklar gibi en önemli kamu yapılarını inşa etmek için birbirimizi yüreklendirdik, her şeyden önce, şu mimarlık denen sanatı bilip bilmediğimizi, eğer biliyorsak, kimden öğrendiğimizi, kendi kendimize sormamız gerekmez mi Kallikles? Ne dersin?

KALLİKLES - Evet, kuşkusuz.

SOKRATES - Daha sonra da, dostlarımızdan biri için ya da kendimiz için herhangi bir bina inşa etmişsek, bu binanın güzel olup olmadığını da araştırmamız gerekir değil mi? Böyle bir araştırmayı yaparken de usta ve ünlü hocalarımız olduğunu ve gerek onlarla birlikte gerekse onlardan ayrıldıktan sonra tek başımıza güzel binalar inşa ettiğimizi görürsek, bu koşullar altında, kamu işlerine pekâlâ girişebiliriz. Ama bunun tersine, hiçbir hocamız olmamış, önemli bir bina inşa etmemiş ya da birçok değersiz bina inşa etmişsek, kamu işlerine girişmek ve birbirimizi böyle bir işe yüreklendirmek herhalde delilik olur, değil mi? Doğru konuşmuyor muyum?

KALLİKLES - Evet.

SOKRATES - Her şey için de böyledir. Eğer, sözgelimi, devlet hekimi olmak isteğiyle birbirimize bu sanatı iyi bildiğimizi söyleyerek kendimizi yüreklendirirsek, öyle sanıyorum ki, her şeyden önce, sen ve ben karşılıklı olarak birbirimizi şu sorularla sınarız: "Tanrılar hakkı için,

bakalım Sokrates'in sağlığı nasıldır? Bugüne kadar, köle olsun, özgür olsun herhangi birini iyileştirmiş midir?" Öte yandan, ben de senin için aynı soruları sorarım; ve de eğer yabancı olsun ya da Atinalı olsun, erkek ya da kadın olsun hiç kimseyi iyileştirmemişsek Kallikles, Zeus hakkı için, bir adam özel hekimlik sanatında deneyim kazanmadan, birçok başarı elde etmeden ve bu mesleği uygun bir biçimde yerine getirmeden, atasözünün dediği gibi, çömlekçiliği su küpü yaparak^1 öğrenmek isteyecek ve devlet hekimi olmaya kalkışacak, üstelik de başkalarını bu işe yüreklendirecek olursak, bunun kadar gülünç bir şey olur mu? Böyle bir davranış tam anlamıyla bir delilik değil mi?

KALLİKLES - Evet.

SOKRATES - Siyaset yaşamına atılan, benim de bu işlere atılmamı isteyen ve bu yaşamdan uzak kaldığım için beri kınayan ey sen insanların en iyisi! Birbirimizi sınayıp şunları sormamızın zamanı geldi artık: "Bakalım, Kallikles hiç, bir yurttaşı iyi kılmış mıdır? Yabancı olsun, yurttaş olsun, köle olsun ya da özgür olsun, eskiden kötü, haksız, sefih ve akılsız bir kimseyken, sonradan Kallikles sayesinde dürüst olmuş bir kimse var mıdır?" Bu soruları sana sorsalar nasıl yanıt verirdin, söyler misin bana? Seninle konuşup da iyi olan birini gösterebilir misin? Devlet işlerine girişmeden önce, özel yaşamında böyle bir şey yapmışsan bana yanıt vermekte neden çekmiyorsun?

KALLİKLES - Her zaman üstün gelmek istiyorsun, Sokrates.

SOKRATES - Üstün gelmek için değil, ülkemizde nasıl bir siyaset uygulamak gerekiyor, bu konudaki düşüncelerini gerçekten öğrenmek için soruyorum. İş başına geçtiğinde, bizleri olabildiğince iyi yurttaş yapmanın dışında başka bir şeyle uğraşır mısın? Devlet adamı görevinin bu olduğunu birçok kez kabul etmedik mi? Ettik mi etmedik mi? Yanıt versene! Mademki senin yerine yanıtlamam gerekiyor, öyleyse, söylüyorum: Evet kabul ettik. Eğer iyi bir adamın yurduna sağlaması gereken yarar buysa, az önce sözünü ettiğin kimseleri anımsa ve bana Perikles'lerin, Kimon'ların, Miltiades'lerin, Themistokles'lerin iyi yurttaş olduklarına inanıp inanmadığını söyle.

KALLİKLES - Evet, inanıyorum.

SOKRATES - Eğer iyi idiyseler, her birinin yurttaşlarını eskisinden daha iyi kıldıkları kesindir, değil mi?

KALLİKLES - Evet.

SOKRATES - Demek ki Atinalılar, Perikles halk arasında konuşmaya başladığı zaman değil de, konuşmasını bitirdiği zaman mı daha iyi idiler?

KALLİKLES - Belki.

SOKRATES - Kabul ettiğimiz ilkelere göre bu devlet adamı iyi bir yurttaş ise, verilecek yanıt "belki" değil, "elbette" olmalıydı değerli Kallikles.

KALLİKLES - Peki, sonra?

SOKRATES - Hiç! Yalnız şuna yanıt vermeni istiyorum: Atinalılar Perikles sayesinde daha mı iyi oldular, yoksa, onun yüzünden bozuldular mı? Devlet memurluğuna ilk defa bir ücret^[7]-^ koyduğu için Perikles'in Atinalıları tembel, korkak, geveze ve paragöz yaptığını söylemek istiyorum.

KALLİKLES - Bunu kulakları yırtık Lakedaimon hayranlarından^^ öğrenmişsindir Sokrates.

SOKRATES - Ama bu, kulaktan duyulan bir şey değil, senin de benim kadar kesinlikle bildiğin bir şey: Başlangıçta Perikles büyük bir itibar kazanmıştı ve o sıralarda pek erdemli olmayan Atinalılar onu aşağılayıcı bir cezaya çarptırmamışlardı; ama onun sayesinde dürüst olduklarında, Perikles'i, yaşamının sonuna doğru hırsızlık suçundan mahkûm ettiler; hatta, kötü kişi diye az kalsın ölüm cezasına bile çarptıracaklardı.^^

KALLİKLES - Peki bunun için de Perikles kötü müydü?

SOKRATES - Herhalde, bir eşek, at ya da öküz bakıcısı, Perikles'in durumunda olsaydı, yani bakmakla yükümlü olduğu, çifte atmayan, boynuz vurmayan, ısırmayan hayvanları, bütün bunları yapabilecek derecede vahşileştirseydi, kendisine kötü kişi denirdi. Uysal hayvanları alıp sonradan vahşileştiren bir hayvan bakıcısına sen de kötü dersin, herhalde, değil mi?

KALLİKLES - Seni memnun etmek için evet.

SOKRATES - Peki, öyleyse, beni memnun etmek için şunu da yanıtla: İnsan da hayvanlar sınıfında yer almaz mı?

KALLİKLES - Kuşkusuz yer alır.

SOKRATES - Perikles'in de gütmek istediği insanlardı değil mi?

KALLİKLES - Evet.

SOKRATES - Öyleyse Perikles bir devlet adamı niteliklerine sahip olsaydı, az önce kabul ettiğimiz gibi, Atinalıların onun çabalarıyla daha doğru olmaları gerekmez miydi?

KALLİKLES - Elbette.

SOKRATES - Oysa, doğrular, Homeros'un da dediği gibimi uysal olurlar. Ne dersin? Sen de böyle mi düşünüyorsun?

KALLİKLES - Evet.

SOKRATES - Bununla birlikte, Perikles onları yönetmeye başladıktan sonra daha da vahşileştirdi, hem de hiç beklemediği biçimde, kendisine saldırtü.

KALLİKLES - Bunu da kabul etmemi istiyor musun?

SOKRATES - Söylediğimi doğru buluyorsan, evet.

KALLİKLES - Öyle olsun.

SOKRATES - Ama onları daha vahşileştirmekle, daha haksız ve daha kötü yapmıştır, değil mi?

KALLİKLES - Öyle,

SOKRATES - Bu hesaba göre, demek ki Perikles iyi bir devlet adamı değildi.

KALLİKLES - Sen öyle diyorsun.

SOKRATES - Zeus hakkı için, söylediklerine bakılırsa, sence de öyle. Ama biz şimdi Kimon'dan söz edelim. Yönettiği insanlar tarafından tam on yıl süreyle sürgünde yaşatılmamış mıydı? Themistokles'e de aynı biçimde davranıp, onu da sürgüne mahkûm etmemişler miydi? Marathon galibi Miltiades'e gelince, prytanis^1 kendisini kurtarmasaydı, onu da ölüm uçurumuna atmayacaklar mıydı? Eğer bu adamlar senin dediğin gibi erdemli olsalardı, bu tür davranışlarla karşılaşmazlardı. İyi arabacıların savaş arabasının üzerinde önceleri dimdik durup da iyice ustalaştıktan ve atlarını terbiye ettikten sonra yere düşmeleri hiç de normal değildir. Bu ne arabacılık sanatında ne de başka bir sanatta olabilir, öyle değil mi?

KALLİKLES - Evet.

SOKRATES - Görünüşe bakılırsa, az önceki konuşmalarımızda bu şehirde bildiğimiz kadarıyla iyi bir siyaset adamı yok derken haklıymışız. Sen bile, çağdaşlarımız arasında böyle birinin bulunmadığını, ama geçmişte bu tür siyasetçilerin yaşadığını söylüyor ve onları ötekilerden ayırt ediyordun. Ama, onların da günümüzdekilere tıpatıp benzediğini gördük. Bunlar hatip oldularsa

bile, ne gerçek retoriği kullandılar, -çünkü kullansalardı devrilmezlerdi- ne de dalkavukluk retoriğini.

KALLİKLES - Bununla birlikte Sokrates, günümüzdeki siyaset adamlarından birinin, onların gerçekleştirdiği eserlere benzer şeyleri gerçekleştirebilmesi için çok şey gerekir.

SOKRATES - Ben de sevgili dostum, devletin hizmetkârı oldukları için onları ayıplamıyorum. Böyle bir göreve sahip olmakla günümüzdekilerden üstün ve şehrin isteklerini yerine getirmede de onlardan daha becerikli olduklarını sanıyorum. Ama, şehirdeki halkın isteklerini değiştirmede ve bu isteklere karşı koymada, bu halkı ikna ederek ya da zorlayarak, en iyi yurttaş durumuna getirmede eskilerle günümüzdekiler arasında hiçbir fark yok. Oysa, iyi bir yurttaşın tek ödevi de budur aslında. Gemiler, surlar, tersaneler ve birçok benzeri şeyleri yapmada, günümüzdekilerden daha becerikli oldukları konusunda seninle aynı fikirdeyim. Durum böyle olduğuna göre, tartışmakla gülünç duruma düşüyoruz: Konuştuğumuz sürece aynı konu çevresinde, üstelik birbirimizi anlamadan dönüp durduk.

Her şeye karşın, eminim ki, sen birçok kez, bedene ve ruha bakmanın iki yolu olduğunu fark ettin ve söyledin: Bu yollardan, bayağı olan biri, bedene açsa yiyecek, susamışsa içecek, üşümüşse giyecek, örtünecek, ayakkabı, kısaca, bedenin isteyebileceği her şeyi vermektir. Aynı örnekleri, beni daha kolaylıkla anlayabilmen için kullanıyorum. Bu şeyleri yapanlar, toptan ya da perakende satıcılar ve bu şeylerden birini ya da öbürünü hazırlayan ekmekçi, aşçı, dokumacı, kunduracı ve sepici gibi zanaatkârlardır. Ama beden bakımıyla gerçekten ilgilenen beden eğitimi ve hekimliğin varlığı bilinmediğinde, bu meslekleri uygulayan kimselerin, beden bakımının kendilerine düştüğünü sanması, başkalarının da bunu böyle kabul etmesi çok doğaldır. Ancak, bütün mesleklere egemen olan ve bu mesleklerin ürünlerinden yararlanan hekimlik ve beden eğitimi, hangi yiyecek ve hangi içeceklerin beden için yararlı olduğunu bilmektedir. Oysa, bütün öteki sanatlar böyle bir şeyden habersizdir. Bu nedenle, beden bakımı açısından, bu sanatlar bayağı ve aşağılık olarak bilinir, özgür bir adama yaraşmaz olarak tanınır; oysa, beden eğitimi ve müzik, haklı olarak bu sanatlara üstün tutulur.

Ruh konusunda da bu böyledir. Söylediklerimi anladığını sanıyorum, çünkü sözlerimi, daha söylediğim anda kavrar gibi görünüyor ve kabul ediyorsun. Ama, kısa bir süre sonra bana, şehrimizde dürüst insanların bulunduğunu söylüyorsun. Bunun üzerine, sana bunların kimler olduğunu sorduğumda, bana siyaset yaşamındaki öyle insanları sayıyorsun ki, bu, sana beden eğitimi konusunda, beden geliştirmedeki usta kişileri sorduğum halde senin bana büyük bir ciddiyetle, ekmekçi Thearion'u, Sicilya aşçılığı üstüne bir kitap yazmış olan Mithaikos'u ve şarap tüccarı Sarambon'u saymana benziyor; üstelik de bunlardan birinin ekmek, öbürünün yahni, üçüncüsünün ise şarap vererek bedene iyi baktıklarını söylüyorsun.

Dostum, sen beden eğitiminden hiçbir şey anlamıyorsun, desem, belki de kızarsın. Bana bütün işleri, gereksinmelerimizi karşılamak olan, ama bu konuda neyin güzel ve iyi olduğunu bilmeyen hizmetkârları gösteriyorsun. Bunlar, müşterilerini tesadüfen doyurup şişmanlatabilirler; bunun için de övülmeleri olağandır. Ama, sonunda, doyurup şişmanlattıkları insanların eski sağlıklarını yitirmelerine yol açarlar. Bu insanlara gelince, hastalanmalarına ve eski sağlıklı hallerini yitirmelerine neden olanları, sırf bilgisizliklerinden dolayı suçlayamazlar. Ama, düşünmeden yaptıkları ölçüsüzlükler sonunda hastalandıklarında, yanlarında kendilerine öğüt verecek kimseler bulunursa, bütün suçu onların üstüne yüklemeye, onları kınayıp hırpalamaya çalışırlar. Buna karşılık, kötülüklerine asıl yol açmış olan birincileri överler.

İşte, sen de aynen onlar gibi davranıyorsun, Kallikles. Atinalılara her istediklerini vererek onları son derece memnun etmiş adamları övüyorsun. Bu adamların, devleti büyüttüğünü söylüyorlar ama, eski siyasetçilerin eseri olan bu büyümenin, içi cerahat dolu bir çıbandan başka bir şey olmadığını görmüyorlar. Çünkü, bu adamlar, ülkeyi limanlarla, tersanelerle, surlarla, haraç ve daha birçok değersiz şeyle kapladıkları zaman, ölçülü ve doğru olmayı düşünmüyorlardı. Zayıflama belirtileri görüldüğünde, Atinalılar orada bulunup da kendilerine öğüt vermek isteyenleri suçlayacaklar, ama buna karşılık, asıl kötülüklerine neden olan Themistokles'i, Kimon'u ve Perikles'i öveceklerdir. Belki de, bu kötülüklere neden olmadığınız ama bu

kötülüklere yol açmış olanlara yardım ettiğinizden, yeni edinmiş olduklarıyla birlikte eskiden elde ettikleri şeyleri de yitirdikleri için, kendini savunmazsan sana ya da dostum Alkibiades'e saldıracaklar.

İşte bugün, oldukça saçma bir şeyin gerçekleştiğine tanık oluyor ve eskilerin de aynı biçimde davrandıklarını duyuyorum. Şunu görüyorum ki, şehir halkı, suçlu sayılan devlet adamlarından birini cezalandırdığı zaman, bütün herkes bu kötü davranıştan ötürü öfkeleniyor ve bundan yakınıyor. Devlete birçok hizmette bulunduklarını, devletin ise onları haksız yere ortadan kaldırdığını haykırıyorlar. Ama bu tamamıyla yalandır; çünkü, bir devlet başkanı yönettiği devlet tarafından hiçbir zaman haksız yere yok edilemez. Öyle sanıyorum ki, devlet adamı görünenleri sofistler arasına katmak gerek. Sofistler, her konuda akıllı ve ağırbaşlı oldukları halde, bu konuda kimi zaman saçmalıklar yaparlar. Bu sofistler, erdem hocaları olarak görünürler ve çömezlerini kendilerine karşı haksızca davranmakla, ücretlerini vermemekle ve öğrendikleri bilgilerin karşılığında hiçbir minnet duymamakla suçlarlar. Oysa, bundan daha saçma bir şey olabilir mi? İçlerindeki haksızlık duygusunu yok ederek yerine doğruluğu koymuş bir üstadın sayesinde iyi ve dürüst olmuş insanlar nasıl olur da yitirdikleri şeyler yüzünden ona haksızlık edebilirler! Böyle bir şeyi saçma bulmuyor musun arkadaş? Bana yanıt vermek istemeyişin yüzünden görüyorsun ki upuzun bir söylev çekmek zorunda kaldım, Kallikles.

KALLİKLES - Sana yanıt verilmezse tek başına konuşamaz mısın?

SOKRATES - Belki de konuşabilirim. Bana yanıt vermediğin için böyle uzun uzun konuşuyorum ya! Ama, dostluk tanrısı adına, söyle bana, sevgili dostum, bir adamı iyi insan ettiğimizi söyledikten ve bu adam da bizim sayemizde iyi olduktan sonra, onu kötülükle suçlamak saçmadır değil mi?

KALLİKLES - Bence de öyle.

SOKRATES - İnsanlara erdemli olmayı öğretmeyi meslek edinenlerin bu tür konuştuklarını bilmiyor musun?

KALLİKLES - Evet, biliyorum ama, neden hiçbir değeri olmayan bu insanlar üstünde duruyorsun?

SOKRATES - Peki, sen ülkeyi yöneten ve onu olabildiğince yetkin kılmaya çalışan insanların sonunda bir fırsatını bulduklarında, bu ülkenin son derece kötü olduğunu söyleyip onu suçlamalarına ne dersin? Bunlarla ötekiler arasında bir fark var mı sence? Polos'a dediğim gibi, sevgili dostum, sofistlik ile retorik bir bütündür ya da en azından birbirlerine çok yakındırlar, birbirlerine benzerler. Ama sen, bilgisizliğin yüzünden retoriğin çok güzel bir şey olduğunu sanıyorsun, ötekini de küçümsüyorsun. Gerçekteyse, yargılamaya karşılık yasama, tıbba karşılık da beden eğitimimi ne kadar güzelse, sofistlik de retoriğe oranla o kadar güzeldir. Bence yetiştirdikleri kimseleri kötüler neye hakkı olmayan tek insan siyaset hatibi ile sofisttir, safsatacıdır. Çünkü, aksi takdirde, iyi ettiklerini ileri sürdükleri kimselere hiçbir iyilikte bulunmadıklarını göstererek kendi kendilerini suçlamış olurlar. Doğru değil mi?

KALLİKLES - Kuşkusuz.

SOKRATES - Eğer söyledikleri doğruysa, yine hiçbir ücret almadan iyilikte bulunacaklar da onlardır. Gerçekten de, herhangi bir hizmet görmüş ya da sözgelimi beden eğitimi öğretmeninden hızlı koşmasını öğrenmiş bulunan biri, öğretmen kendisine güvenmiş ve ücretini, hızlı koşmayı öğrettiği anda alacağına dair bir sözleşme yapmamışsa, öğretmenine minnet borcu duymayabilir. Çünkü, öyle sanıyorum ki, insanları dürüstlükten saptıran, koşmadaki yavaşlık değil kötülük duygusudur. Değil mi?

KALLİKLES - Evet.

SOKRATES - Demek ki, öğretmenin öğrenciden koparıp attığı şey eğer kötülük duygusuysa, öğretmen artık çömezinin haksızlık yapacağından korkmaz ve de insanları gerçekten erdemli kılıyorsa, yaptığı hizmeti güven içinde, kayıtsız şartsız yerine getirir. Doğru değil mi?

KALLİKLES - Öyle.

SOKRATES - Bu nedenle, sözgelimi mimarlık ve öteki sanatlarda öğüt verirken, para almanın ayıp olmadığını sanıyorum.

KALLİKLES - Öyle görünüyor.

SOKRATES - Ama, elden geldiğince dürüst bir adam olmak, evini ya da ülkesini çok iyi bir biçimde yönetmek söz konusu olunca, öğütlerini para karşılığında vermeyi herkes utanç verici bulur değil mi?

KALLİKLES - Evet.

SOKRATES - Nedeni de kuşkusuz, bütün iyilikler içinde, bunun, iyilik görmüş olana, bu iyiliği aynen geri verme duygusunu aşılamış olmasıdır. Bu yüzden de, iyilik yapana minnet duygusu beslemek iyi, beslememek de kötü bir belirti olarak görülür.

KALLİKLES- Evet.

SOKRATES - Öyleyse devlete özen göstermek için hangi yöntemi izlememi istersin: Atinalıları olabildiğince iyi etmek için bir hekim gibi onlara karşı mı çıkayım, yoksa, hizmet edip, onları hoşnut kılmaya mı çalışayım? Gerçeği konuş, Kallikles! Benimle nasıl dürüstçe konuşmaya başladınsa, düşüncelerini şimdi de aynı biçimde belirt. Kesin ve mertçe konuş.

KALLİKLES - Onlara hizmet etmeni söylüyorum sana.

SOKRATES - Demek ki beni dalkavukluk mesleğine, pohpohlamaya çağırıyorsun, aziz dostum.

KALLİKLES - Mysia'lı mesleğine diyelim, istersen^-'; çünkü dediğimi yapmazsan...

SOKRATES - Birçok kez söyleyip durduğun şeyleri yineleme bana. Yoksa ben de sana aynı yanıtları vermek zorunda kalacağım. Herhangi birinin beni öldüreceğini söylediğinde, sana kötü bir adam dürüst bir adamı öldürmüş olur, diyeceğim. Üstelik de malını mülkünü elinden alır, dediğinde; bunları, nasıl kullanacağını bilemeyeceğini, bunlara sahip olduğu zaman da, eğer haksızca kullanırsa benden haksızca aldığı için, haksızca kullanacağını, utanarak kullanacağını, utanarak kullandığı için de kötü yolda kullanacağını söyleyeceğim.

KALLİKLES - Bakıyorum, her şeyden uzakta yaşadığın için başına böyle bir şeyin gelmeyeceğinden, kötü mü kötü ve aşağılık bir adam yüzünden mahkeme önüne çıkmayacağından pek eminsin, Sokrates.

SOKRATES - Bu şehirde, herhangi birinin başına bir gün böyle bir şeyin gelebileceğini düşünemezsem, ben gerçek bir budalayım demektir, Kallikles. Ama, şundan eminim ki, eğer günün birinde mahkemeye çıkarsam ve sözünü ettiğin tehlikelerden biriyle karşılaşırsam, beni mahkemeye sürükleyecek olan kimse kötü bir adamdır; çünkü, hiçbir zaman iyilik bilir bir adam suçsuz birini suçlamaz. Ve o zaman eğer, ölüm cezasına çarptırılırsam, bunda şaşılacak hiçbir şey yoktur. Neden böyle bir şeyi beklediğimi söyleyeyim mi?

KALLİKLES - Evet söyle.

SOKRATES - Öyle sanıyorum ki, günümüzde gerçek siyaset sanatına bağlı olan tek değilse de, tek tük Atinalıdan biri de benim; üstelik bu sanatı yalnızca ben uygulamaktayım bugün. Herhangi biriyle konuştuğumda, onu, hoşnut etmeyi düşünmem, çünkü en hoşa gideni değil, en yararlı olanı gözetirim; ve senin bana öğütlediğin güzel şeyleri yapamayacağım için de yargıçların önüne çıktığımda ne diyeceğimi bilemem. Böylece, ben de, aynen Polos'a söylediğim duruma düşerim.

Aşçının suçladığı hekim gibi çocukların önünde yargılanırım. Bu tür yargıçların karşısında şu sözlerle suçlandırılan hekimin söyleyeceğini düşün: "Çocuklar! Şu gördüğünüz adam, sizlere kötülük ettiği gibi, aranızdan en gençleri kesip dağlayarak bedenlerinin biçimlerini bozdu, onları zayıflatıp boğarak umutsuzluğa sürükledi, bu gençlere en acı ilaçları verdi, onları benim gibi nefis ve değişik yiyeceklerle besleyeceğine, açlığa ve susuzluğa zorladı." Böyle bir tuzağa düşen hekimin ne diyebileceğini sanıyorsun sen? "Çocuklar! Bütün bunları sizlerin sağlığı için yaptım," diyerek gerçeği söylerse, bu yargıçların nasıl bir gürültü ve patırtıyla karşı koyacaklarını düşün. Herhalde çok şiddetli bir gürültü patırüyla değil mi?

KALLİKLES - Kuşkusuz öyle.

SOKRATES - İşte bu hekim ne söyleyeceğini bilemez. Sen de öyle sanmıyor musun?

KALLİKLES - Elbette.

SOKRATES - Yargıç önüne çıkacak olursam, aynı şeyin benim de başıma geleceğini iyi biliyorum; çünkü, yargıçlara, iyilik ve hizmet saydıkları zevkleri insanlara sağladığını söyleyemeyeceğim; hem zaten bu şeyleri yapanların da elde edenlerin de yerinde olmak isteğinde değilim. Eğer beni, gençleri inançsızlığa düşürerek bozmakla, yaşlıları da yalnızken ya da halk arasında, acı sözler söyleyerek küçük düşürmekle suçlarlarsa, onlara, "Beni böyle konuşturan doğruluktur ve böylece sizlere hizmet etmiş oluyorum, yargıçlar." diye hitap ederek gerçeği söyleyemeyeceğim gibi, bir başka şeyi de söyleyemem ve bu yüzden alnıma ne yazılıysa onu beklemek zorundayım.

KALLİKLES - Bir insanın böyle bir duruma düşmesi ve kendini savunamayacak kadar güçsüz olması güzel midir, Sokrates?

SOKRATES - Evet, Kallikles, yeter ki, birçok kez kendisine verdiğin şeyi elinde bulundurabilsin; yani, insanlara ve tanrılara karşı haksızca bir şey söylememiş ve yapmamış olduğunu ileri sürerek kendi kendini koruyabilsin, demek istiyorum. Çünkü, bildiğimiz gibi, kendini en iyi savunma yolu budur. Eğer, kendimi de bir başkasını da bu biçimde koruyamayacağımı bana kanıtlarlarsa, ister kalabalığın önünde olsun, ister tek tük insanın karşısında olsun, isterse de kendi kendime kalmış olayım, yine de kızarıp utanırım. Ve böyle bir güçsüzlük ölümüme neden olursa, çok kızarım; ama pohpohlayıcı retoriği bilmemek yüzünden yaşamımı yitirmek zorunda kalırsam, ölümü rahatça karşılayacağımdan emin olabilirsin. İnsanın kendisi akılsız ve korkak olmadıktan sonra, ölümün kendisi korkunç değildir. Korkunç olan, haksizliktir; çünkü, mutsuzlukların en büyüğü Hades'e suçlarla dolu bir ruhla gitmektir. İstersen, sana bunu bir hikâye ile kanıtlayayım.

KALLİKLES - Mademki açıklamanı bitirdin, oldu olacak onu da anlat.

SOKRATES - Dinle öyleyse şu güzel hikâyeyi! Sen masal sanacaksın ama ben gerçek bir hikâye olduğuna inanıyorum; çünkü, anlatacaklarım doğrudur, bundan emin olabilirsin.

Homeros'un dediği gibi, Zeus^, Poseidon ve Plüton babalarından kalan imparatorluğu aralarında bölüştüler. Oysa, Kronos zamanında, insanlarla ilgili bir yasa vardı. Aynı yasa her zaman var olmuştur ve tanrılar arasında bugün de sürmektedir. Buna göre, dürüst ve dine bağlı bir ömür sürmüş olan kimse, öldükten sonra Mutlu adalarına^[1] gider, orada her türlü kötülükten uzaktır ve tam bir mutluluk içindedir. Buna karşılık, haksızlık ederek yaşamış ve dinden uzak bir ömür sürmüş olan da, Tartaros[1]^ denilen ve içinde günahların cezası çekilen zindana gider.

Oysa, Kronos zamanında ve Zeus'un hüküm sürdüğü ilk yıllarda, insanlar ölmeden hemen önce, yani daha yaşarken, yaşayan yargıçlar tarafından yargılanırlardı. Bu nedenle, verilen yargılar da çok kötüydü. Sonunda, Plüton ve Mutlu adalarının bekçileri Zeus'u bularak ona, iki tarafa da gelen insanların arasında, orada bulunmayı hak etmemişlerin yer aldığını söylediler. Bunun üzerine, Zeus şöyle dedi: "Bu haksızlıklara bir son vereceğim. Yargıların kötü olması, insanların giyinik olarak yargılanmasından kaynaklanıyor; çünkü, onları daha yaşarken yargılıyorlar.

Bundan dolayı da, ruhları kokuşmuş birçok insan, güzel bedenle, soylulukla ve zenginlikle örtülü bulunuyor. Öte yandan, yargı sırasında da, birçok tanık, onların dürüst olarak yaşadıklarını söylüyor. Ve tabii, yargıçlar da bu görünüşe ve sözlere aldanıyorlar. Ayrıca, onlar da giyinik olarak, hem de ruhlarının önünde bir peçe gibi örten gözler, kulaklar ve de bütün bedenleri varmış gibi yargılıyorlar. Kendilerini ve yargılayacakları kimseleri örten bu şeyler, onların görüşlerini engeller. Yapılması gereken ilk iş, insanların ölecekleri saati bilmelerini önlemektir; çünkü bunu önceden öğrenmiş oluyorlar. Dolayısıyla, Prometheus'a buna bir son vermesini söyledim.'^

Ayrıca, insanlar çıplak olarak yargılanmalıdır. Yargıç da, öldükten hemen sonra sorguya çektiği kimsenin ruhunu yalnızca kendi ruhuyla inceleyebilmek için çıplak ve ölmüş olmalıdır. Verilecek yargının dürüst olması için yargılanan kimsenin yanında yakınlarından biri bulunmamalı ve üzerinde taşıdığı bütün şatafatlı şeyler de dünyada bırakılmış olmalıdır. Bu düzensizliğe ben, sizden önce tanık oldum; sonunda da, yargıç olarak oğullarımdan üçünü görevlendirdim: İkisi Asya'daki Minos ve Rhadamanthys, öteki de Avrupa'daki Aiakos. Öldükleri zaman, kırda^, biri Mutlu adalarına öteki de Tartaros'a giden iki yolun kavşağında yargılarını vereceklerdir. Rhadamanthys, Asyalıları, Aiakos da Avrupalıları yargılayacak.^^ Minos'a gelince, öbür ikisi yargı vermede güçlük çekerse, yargının elden geldiği kadar dürüst olması için en son söz hakkını ona veriyorum."

İşte Kallikles, işittiğim ve doğru olduğuna inandığım hikâye bu. Bundan şöyle bir sonuç çıkarıyorum. Öyle sanıyorum ki, ölüm, ruh ve bedenin birbirinden ayrılmasından başka bir şey değildir. Birbirlerinden ayrıldıklarında da, insanın sağlığında nasılsalar yine aynı durumlarını sürdürürler. Beden, yapısını, gördüğü bakım ve geçirdiği kazaların izleriyle birlikte korur. Sözgelimi, bir insan sağlığında, ya yaradılışı gereği, ya gördüğü bakım ya da her iki nedenden dolayı uzun boyluysa, öldükten sonra da bedeni uzun boylu kalır; eğer şişmansa, cesedi de şişmandır ve bütün öteki şeyler için de bu aynıdır. Nitekim, saçları sağlığında uzunsa, öldükten sonra da uzundur; eğer bir adam kırbaçla dövülmüşse ve bedeninde kırbaç izleri ya da benzeri yaralar kalmışsa, bunlar cesedi üzerinde de görülür; yaşarken eli ayağı kırılmışsa ya da çarpık çurpuksa bu sakatlıklar öldükten sonra da aynı kalır. Sözün kısası, insanın fiziksel yapısında görülen hatların tümü ya da hemen hemen tümü, öldükten sonra da bir süre için böyle kalıyor. Bana öyle geliyor ki, Kallikles, ruh için de aynıdır. Ruh bedenden ayrılınca, insan yaradılışının bütün niteliklerini ve insanın girip çıktığı çeşitli mesleklere göre geçirdiği değişikliklerin izlerini taşır.

Ölüler, yargıcın önüne, sözgelimi Asyalı ölüler Rhadamanthys'in önüne çıktıklarında, o, bu ölüleri yanına yaklaştırır ve ruhlarını kime ait olduklarını bilmeden inceler. Çoğunlukla, elini Büyük Kral'ın ya da herhangi bir kral ya da zorbanın üstüne koyar ve onların ruhunda sağlıklı hiçbir şey bulunmadığını, yalan yere yapılan yeminlerin ve haksızlığın onu kırbaçlayıp yaralar açtığını, doğruluktan uzak yaşadığı için bu ruhta hiçbir şeyin dürüst olmadığını, onda her şeyin yalan dolanla, palavracılıkla bozulduğunu ve de başıbozukluğun, gevşekliğin, küstahlığın, kendini tutamazlığın bu ruhu düzensizliğe ve çirkinliğe boğduğunu anlar. Bunun üzerine de Rhadamanthys, onu rezil ederek, cezasını çekmesi için doğru hapse gönderir.

Cezalandırılan adam, haklı olarak cezalandırıldığında, cezadan yararlanıp daha iyi olmaya bakmalı ya da çektiği acıyı görüp de korksunlar ve iyi insan olsunlar diye başkalarına örnek olmaya uğraşmalıdır. Ama, tanrıların ya da insanların verdiği cezalardan yararlanmasını bilen insanlar, yaptıkları kötülüklere çare bulunabilecek insanlardır. Bununla birlikte, cezadan yararlanmak, gerek bu dünyada, gerekse Hades'te ancak acı ve eziyet çekmekle olur; çünkü, acı ve eziyet çekmek haksızlıktan kurtulmanın tek yoludur. En kötü cinayetleri işleyip de sonunda iyileşemeyecek olanlar asıl örnek olacak kimselerdir. Çektikleri acının kendilerine hiçbir yararı yoktur; çünkü, onlar iyileşemeyenlerdir; ama, yaptıkları hatalardan dolayı en büyük, en acı veren ve en korkunç cezaları çekenleri görenler, bundan kendilerine bir yarar çıkarmakta ve orada, Hades hapishanesinde gerçek bir korkuluk gibi asılı duranlar, oraya gelen her suçluyu hem eğlendirmekte hem de korkutup uyarmaktadır.

Eğer Polos'un dediği doğruysa, Arkhelaos ve ona benzeyen bütün öteki zorbalar bu saydıklarımdandır. Hem öyle sanıyorum ki, örnek olanların çoğu da tiranlar, krallar, zorba hükümdarlar ve siyaset adamlarıdır; çünkü keyfî iktidarları sayesinde, en ağır ve en dinsizce suçları işlemişlerdir. Nitekim, Homeros da buna tanıklık ediyor; çünkü, Hades'te sonsuza dek ceza görenlerin, Tantalos, Sisyphos ve Tityos gibi kral ve zorba hükümdarlar olduğunu anlatıyor

Thersites'e ve öteki basit insanlara gelince, hiç kimse onları iyileşemez olarak göstermediği gibi, büyük cezalara da çarptırmadı; çünkü bu insanlar güçlü değillerdi; belki böyle olduğu için güçlü olanlardan daha mutluydular.

Gerçekten de, Kallikles, en kötü insanlar, kudretliler arasından çıkıyor. Bununla birlikte, onların arasında da hayranlık duyulacak erdemli insanların bulunmasına hiçbir engel yok. Çünkü, kötülük etme olanağı ellerinde olduğu halde, bütün ömürlerini dürüstçe geçiren insanların bu davranışları çok güç ve övülecek bir şeydir, Kallikles. Ama, bu nitelikteki insanlara çok az rastlanır. Ne var ki, bu şehirde ve öteki şehirlerde kendilerine verilen işleri dürüstlükle yürütmüş erdemli insanlar var ve ilerde de var olacak. Hatta, bunlardan birinin bütün Yunanistan'da ün kazandığı görülmüştür; bu, Lysimakhos'un oğlu Aristides'tir. Ama, iktidara geçenlerin çoğu da kötü insan oluverir, değerli Kallikles.

Az önce anlattığıma dönelim. Rhadamanthys, işte bu kötü adamlardan birini eline geçirirse, kim olduğunu ve hangi aileye bağlı olduğunu değil de yaptığı kötülükleri bilir, yalnızca. Yaptığı kötülükten emin olunca da, iyi insan olup olamayacağına göre, üstüne bir işaret koyup Tartaras'a gönderir. Suçlu adam da oraya varınca, durumuna uygun düşen cezayı çeker. Ama Rhadamanthys, başka bir sefer de, ister basit bir yurttaşın isterse de başka birinin olsun, dine bağlı ve dürüstçe yaşamış birinin ruhuyla, özellikle de bütün ömrü boyunca yalnızca kendi işleriyle uğraşmış ve başkalarının işine burnunu sokmamış bir filozofun ruhuyla karşılaşınca, kendisine hayran olur ve onu Mutlu adalarına gönderir. Aiakos da aynı biçimde davranır. Her ikisi de ellerinde bir sopa tutarak yargılarlar. Bu yargıları gözeten Minos'a gelince, o oturmaktadır ve yalnızdır. Elinde de altın bir asa vardır. Homeros'un Odysseus'u onu şu sözlerle anlatır:

"Elinde altın bir asa tutarak ve ölüleri yargılayarak.

İşte ben bu hikâyelere inanıyor ve ruhumu yargıç karşısına en sağlıklı bir biçimde çıkarmaya çalışıyorum. Yığınla insanın peşinden koştuğu şan ve şereften uzak kalmaya bakıyor, yalnızca doğruyu arıyorum. Yaşadığım sürece olduğu kadar, saati gelip ölürken de, elimden geldiği kadar gerçekten doğru olmaya çalışacağım. Bütün insanları ve bu arada da seni Kallikles, verdiğin öğütlere uymayarak, bu tür bir yaşam sürmeye ve şu dünyadaki savaşların en yücesi olarak bildiğim bu savaşa katılmaya çağırıyor ve az önce sözünü ettiğim yargılanma anı senin için de gelip çattığında, kendini savunamayacaksın diyorum ve bundan dolayı seni ayıplıyorum. Aigina'nın oğlu olan yargıcın önüne geldiğinde, bu yargıç elini üstüne koyup, seni mahkemesine götürecek ve sen orada ağzın açık kalacaksın; başın da benim başımın burada döndüğü gibi dönecek ve belki de suratına rezil edercesine vurulup, hakaretler yağdırılacak.

Belki de hikâyemi bir kocakarı masalı diye kabul ediyor, söylediklerimi bu yüzden de küçümsüyorsundur. Bundan daha iyi ve daha doğru olan bir başka hikâye arayıp bulursak, bu hikâyeyi küçümsememiz şaşılacak bir şey değildir. Ama, görüyorsun ki, bugünkü Yunanlıların en bilgili insanları olan siz üçünüz; yani sen, Polos ve Gorgias, öteki dünyada bile yararlı görünen bu yaşamdan daha başka türlü bir yaşam bulamıyorsunuz. Tersine, ele alıp da çürüttüğümüz yığınla düşünce arasında bir tek şu sarsılmadan ayakta kalabilmiştir: Özel yaşamımızda da kamu yaşamında da haksızlığa uğramaktan çok haksızlık etmemeye dikkat etmeli ve iyi görünmeye değil de, iyi olmaya çalışmalıdır. Eğer bir adam kötülük yapmışsa, doğruluktan sonra gelen ikinci iyilik, cezasını çekip de doğruluğa varmak olduğu için, o adam cezaya çarptırılmak ve cezasını çekmeli; hem kendini hem de sayıları az ya da çok olsun başkalarını pohpohlamaktan sakınmalı; ve gerek sözlerinde gerekse eylemlerinde doğruluktan sapmamalıdır.

Şimdi, iyi dinle beni ve hem yaşarken hem de öldükten sonra aklın çizdiği mutluluk yolunu izleyerek peşimden gel. Bırak küçümsesinler seni akılsız diye, maskaraya çevirsinler, hatta

isterlerse, Zeus hakkı için, bırak da dövsünler. Sana yapılacak bu hakaretlere hiç aldırmadan katlan; eğer gerçekten dürüst ve erdemli bir insansan bunlardan hiçbir acı duymazsın. Daha sonra, hepimiz erdemli olunca, gerekirse siyasete atılır ya da başka bir meslek edinmemiz gerekiyorsa, şimdi olduğumuzdan daha yetkin olduğumuz için düşünüp karar veririz. Çünkü şu andaki durumumuzda, öylesine bilgisiziz ki, aynı ve en önemli konular hakkında durmadan fikir değiştiren bizlerin sanki bir şeymişiz gibi palavralar sıkmaktan utanması gerekir! Demek ki, karşımıza çıkan ve yaşarken de ölürken de izlenmesi gereken en iyi yolun doğruluk ve öteki erdemler olduğunu söyleyen gerçeği bir kılavuz olarak benimsemeliyiz. Seni baştan çıkaran ve benim de uymamı istediğin o değersiz öğretiyi bir yana atıp işte bu yolu tutalım ve başkalarını da bu yolu izlemeye çağıralım Kallikles!

[1] Gorgias'ın kardeşi olan bu Leontium'lu Herodikos, Protagoras'ın sofistler (safsatacılar) arasında saydığı, beden eğitimi hocası ve hekim olan Selymbria'lı Herodikos ile karıştırılmamalıdır (Protagoras, 316 e).

Aristophon'dan söz eder. Polygnotos'un, babası Aglaophon'dan resim dersi aldığı söylenir.

[4] Yunanlılar, aritmetiği (Yun. arithmetike) ya da sayılar kuramını hesap sanatından (Yun. logistike) ayırıyorlardı.

[5] Perikles Atinalılara bir iç sur yapmalarını öğütlediğinde Sokrates 29 yaşındaydı: Pire ile Atina'yı ve Phaleron ile Atina'yı birbirine bağlayan surlar arasındaki bu iç sur, birinci sura paraleldi; birinci surun düşman tarafından yıkılması durumunda, onun yerini almak üzere yapılmıştı. Uzun Surlar İ.Ö. 456'da, iç sur ise İ.Ö. 440'a doğru inşa edilmişti.

[6] Köşeli ayraç içindeki bölüm Sokrates'in kanıtıyla pek uyum göstermez, sonradan eklenmiş gibidir.

[7] Polos'un, sanatın ilkesi olan deneyim üstüne bir inceleme yazdığı ileri sürülür.

[8] Anaksagoras'ın kitabı şu sözlerle başlıyordu: *"Her şey birbirine karışmıştı; sonra bütün evrene düzen veren ruh göründü."*

[9] Tanrıya saygı göstermek için onun adı verilmeden edilen yemin.

[10] Polos'un üslubuyla alay etmek amacıyla Yunanca'da yapılmış aliterasyon Fransızca'ya *"Retiens ta rancoeur, Polos de mon coeur*" olarak, Türkçe'ye de Fransızca tümce örnek alınarak bu biçimde aktarılmıştır. (T.Ç.N.)

[11] Arkhelaos Makedonya tahtını İ.Ö. 413'te ele geçirerek ölümüne kadar (İ.Ö. 399) hüküm sürmüştür. Thukydides (II, 100), bu caninin ülkesi için yaptığı hizmetlerden övgüyle söz eder: *"Müstahkem mevkilerin sayısı azdı; ama sonradan Perdikkas'm oğlu Arkhelaos, kral olunca, varlığını günümüze kadar korumuş olan surlar yaptırdı, düz yollar açtırdı ve askerlik işlerine çeki düzen verdi, kendinden önceki sekiz kralın toplayamadığı kadar at, silah ve çeşitli levazım topladı."* Sarayına yazarları ve sanatçıları davet etti. Euripides, Agathon, müzikçi Timotheos konukları arasında yer aldı. Sarayına Sokrates'i de çağırmıştı ama Sokrates bu davete uymadı (Aristoteles, Retorik, 11, 23, 8).

[12] Bu sehpalar, düzenlenen tiyatro oyunları sırasında Nikias ve erkek kardeşleri tarafından kazanılmış ödüllerdir. Burada söz konusu edilen Nikias, Sicilya seferinin mutsuz komutanlarından ünlü Nikias'ür.

[13] Aristophanes'in Kuşlar'da (125 ve ötesi) telmihte bulunduğu, Skellios'un oğlu Aristokrates, Thukydides tarafından (VIII, 89), Dört Yüzler Meclisi'nin oligarşisini eleştiren soylular partisinin önderlerinden biri olarak gösterilir.

[14] Görülüyor ki Polos burada, Sokrates'in kullanmış olduğu yararlı sözcüğü yerine iyi sözcüğünü kullanıyor. Nitekim Sokrates de zararlı yerine kötü sözcüğünü kullanıyor.

[15] Demos: *"Halk"* anlamında Yunanca sözcük. Atina Demos'u: Atina halkı. (T.Ç.N.)

[16] Pindaros, parça 169.

[17] Bu dizeler Euripides'in, günümüze ancak birkaç bölümü kalmış Antiope adlı oyunundan alınmıştır.

[19] Bkz. Polyidos (parça 639 N).

[20] Bu bilgili adam belki de Pythagoras'çı Philolaos'tur. Bkz. parça 15 D.

[21] Sicilyalı sözcüğüyle Agrigente'li Empedokles'in, İtalyalı sözcüğüyle de bir Pythagoras'çının belirtildiği sanılır.

[22] Pythagoras'çı okulun söz konusu olduğu sanılmaktadır.

'un yağmurkuşunu örnek olarak seçmesinin nedeni, bu kuşun, içtiği suyu yuttuktan sonra dışarı püskürtmesidir.

[24] Küçük Sırlarla ilgili törenler Atina'da, Büyük Sırlarla ilgili olanlarsa Eleusis'te yapılırdı. Küçük Sırlar edinilmeden Büyük Sırlar öğrenilemezdi.

[25] Platon, insanın ruhunu gevşettiği için flütü yasaklar. Bkz. Devlet, III, 399 d.

[26] Platon kithara'nın, yarışmalarda çalınmasına karşı çıkar, yalnızca; çünkü sanatçının bu yarışmalarda kendini göstermekten ve dinleyicilere zevk vermekten başka bir şey yapmadığına inanır. Ama buna karşılık Atinalı gençlerin eğitiminde kithara'nın çalınmasını salık verir.

[27] Dithyrambos: Dionysos onuruna söylenen lirik şiir. (TÇ.N.)

[28] Kinesias, dithyramboslar yazan bir şairdi. Aristophanes onun üslubunu alaya almış (bkz. Kurbağalar, 153; Bulutlar, 333; Kuşlar, 1379), manzum komedi yazarı Strattis, onu adını verdiği bir piyesiyle eleştirmiş, bir başka manzum komedi yazarı Pherekrates (parça 145 K) ise, onu müzik sanatının eski ciddiliğini bozan kişiler arasında göstermiştir.

[29] Epikharmos'un bir komedisinde yer alan ve yazar Athenaios (7, bölüm 16) tarafından derlenerek bize ulaşan bir dizeye yapılmış telmih: Kendisine soru sorulan kişi yanıt vermediğinde, bu kez soruyu sorup yanıt vermek aynı kişiye düşer.

[30] Bu bilginler Pythagoras'çılar ile evrenin oluşmasını ve varoluşunu "*dostluk*" ve karşıtı *"uyuşmazlıkla* açıklayan Empedokles'tir.

[31] Geometrik eşitlik sayı üstüne değil, oran üstüne kurulmuştur. Bkz. Yasalar, 757, b.

[32] Drahmi'nin altıda biri değerindeki Eski Yunan para birimi. (TÇ.N.)

[33] Eski Yunan'da kullanılan gümüş para. (T.Ç.N.)

[34] Andromakhe'nin Hektor'a söylediği söz, İlyada, VI, 488.

göre ayı gökten indiren büyücü kadınlar, kör ve kötürüm oluyorlardı.

[36] Zor işlere hiçbir hazırlık yapmadan girişen kimseler için kullanılan atasözü niteliğinde deyim. Ayrıca, bkz. Lakhes, 187 b.

[37] Perikles, İ.Ö. 462-461'de askerlere ve yüksek yargı kurulu üyelerine maaş bağlamıştı.

[38] Bunlar tıpkı Lakedaimon'lular gibi dövüş (boks) yapmaya düşkündü ve kulakları yumruk izleri taşıyordu. Bkz. Protagoras, 342 b.

[39] Atinalıların Perikles'i yargılamaları ve bu devlet adamının gerçek kişiliği için bkz. Thukydides, II, 65 ve Plutarkhos, Perikles'in Yaşamı, XXXI ve XXXV.

[40] Odysseia, VI, 120 ve başka yerler.

[41] Eski Yunan'da birçok şehirde (sitede) görevli baş yargıç. (T.Ç.N.)

[42] Bedeni güçlendiren ve sağlık koruma yoluyla hastalıkları önleyen beden eğitiminin hastalıkları iyileştiren tıptan daha üstün olduğu söyleniyor.

[43] Anlamı tartışmalı bir tümce. Kallikles'in şunu demek istediği sanılır: "*Dalkavukluk mesleğine demek yerine pekâlâ Mysia'lı mesleğine diyebilirsin; yani onu, dalkavuk sözcüğünden daha aşağılayıcı bir sözcükle nitelendirebilirsin, ama yine de her şeye karşın, eğer başına bir kötülük gelsin istemiyorsan, bu mesleği uygula.*" Mysia'lılar barbar ve aşağılanan bir halktı.

[44]İlyada, XV, 187-188.

[45] Homeros'ta Mutlu adalarından söz edilmemekte, bu adaların adı Hesiodos'ta geçmektedir (İşler ve Günler, 170-171); buna karşılık Odysseia'da (IV, 563) Menelaos'a vaat edilmiş olan Elysion ovasından söz edilmektedir.

[46] Homeros Tartaros'un varlığını benimser ama bunu bir tür, tanrılar için ceza yeri olarak görür.

[47] Burada Aiskhylos'un bir anısı söz konusudur (Prometheus, 256): "*Ölümlülerden, alınyazılarını önceden bilme yetisini çekip aldım.*"

[48] Kuşkusuz "*ruhların, hayaletlerin gezindiği çirişotlarıyla kaplı kır*"dır (Odysseia, XXIV, 13-14) burada söz konusu olan.

[49]Minos ve Rhadamanthys, Fenike kralı Phoiniks'in kızı olan Europe'nin oğullarıdır; dolayısıyla kökenleri bakımından Asyalı sayılırlar, Aiakos ise ırmak tanrısı Aigina'nın oğludur.

[50] Odysseia, XI, 576 ve ötesi.

[51] Odysseia, XI, 569.